

B2-páholy

Ülök a békéscsabai állomáson. Fél órát késik a Temesvárról érkező vonat, van időm bámészkodni. Az állomást – hosszabb ideig tartó felújítás után – a közelmúltban adták át. Valóban impozáns látvány kívülről, nem véletlen, hogy elnyerte a Magyarország legszebb vasútállomása címet. És belülről is gyönyörű. Különösen keveredik bent a barokk pompás nehézkessége a szecesszió karcsú könnyedségével. Ez a két stílus önmagában is szép és megunható, eklektikában történő találkozásuk azonban valóban élmény a figyelmes várakozónak. És mire is figyelne a várakozó, ha megunt a többi várakozó viselkedésének a kritizálását, mint az épületre magára. Szép ez az állomás, jó ez az állomás, valami azonban hiányzik belőle. Érzem, és sokáig nem tudom, hogy mi. Azután rádöbbenek: a resti. Ezt a szót a Z-nemzedék talán már nem is érti, az Y-nemzedék sznobériájában fölemlegetheti a jelentését, de a tartalmát, hogy mi is az a resti, azt hiszem, csak az ötvenen felüli nemzedék, lassan hívhatjuk A-nemzedéknek, és hízelegve magunknak Alfa-nemzedéknek fordíthatjuk le, szóval, csak az öregedő vagy idős(ebb), újabb finomkodással, szépkorú embereknek lehet fogalmuk arról, mi is volt a resti. Nem állomási kocsmá, ami utóbbi, eltorzult alakjában még elvegetált egy darabig. Nem vendéglő, mert ahhoz más paramétereket kapcsol a tudat. Inkább a kettő különös, utánozhatatlan ötvözete. Amikor az utazó tudott hol várni, illetve, tudatosan akart várni ott. A reggel-délelőtt utazók már egy órával előbb kint voltak a pályaudvaron, meginni egy étvágygerjesztő pálinkát, megenni egy kolbászos rántottát, akár omlettet (a ham and eggs még nem volt divatban). A déltájban utazók a vonat indulása előtt szintén a restiben találtak maguknak nyugodt szigeteket élet és utazás hullámai között. És lehetett enni zónapörköltet, zúzapörköltet, különféle bableveseket, gulyáslevest, rántott húst petrezselymes krumplival és tejeles uborkasalátával... Az esti utazóknak is nyitva állt a resti, bár ilyenkor már inkább emlékeztetett a kocsmára, az emberek nem enni, inni tértek be oda. Az asztalok között finom modorú pincérek siklottak, akár a legjobb éttermekben, ugyanazzal a megnyerő mosollyal hozták a hosszúlépést, mint a szatmári szilvát vagy a kőbányai világost (whiskyt nem nagyon lehetett még kapni...). A resti olcsó volt, és meleg, melegségértelemben. Demokratikus elüldögélés a szocializmusban. Nézem a csodapalotát, és szinte fáj, hogy nincs hová bemennem, beülnöm, nem tudok egy zúzapörköltet kérni babfőzelékkel egy, a vendéglátásban otthonosan mozgó pincértől. Ülnöm ott, ahol nem kérdezik meg, mi dolog zúzapörköltet rendelni babfőzelékkel...

Zalán Tibor

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XVIII. évfolyam 9. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány kiadánya. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György** Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers), **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Elek Szilvia** (zene), **Hlavacska András** (műbírálat), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Sebeők János** (könyvezet), **Szondi Bence** (tördelés), **Toot-Holló Tamás** (próza), **Wehner Tibor** (művészet).

Napút-kör: **Báthori Csaba**, **Bereményi Géza**, **Csáji László Koppány**, **Doncsev Toso**, **Gráfik Imre**, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**, **Radinóti Zsuzsa**, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szokolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6.

Telefón: (1) 247-6657 • (30) 511-3762 • E-mail: szongyi@gmail.com • Honlap: www.naputonline.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor tárcája borítóbelső

Évnap

Báthori Csaba: Játék-sonettek	3
Follinus Anna: Kút	4
Füleki Gábor: Egy régi és egy új elem	5
Gergely Ágnes köszöntője	8
Györe Balázs: fészület	9
Győri László: Mint a fák	9
Halmi Tamás: Üdvünk végett	10
Korpa Tamás: Melankólia	11
Jelenits István: A gondolat ereje	12
Márton László: Hosszú a táv	13
Németh András: Teljes odafigyeléssel	14
Rác Péter: Málnavész, tudásraktár	15
Suhai Pál: Egy mai peregrinus	16
Tábor Ádám: Az irodalom alkímistája	17

Pataki Edit: Hátország	19
Kasza Péter: Pillanat	27
Csáji László Koppány: Mő selyemtunikában	30
Baley Endre: A kéreg csöndje	34
Szebényi Ildikó: Vállalom; Ne mondj semmit	36
Földesi András: Asztalterítő	38
Oláh Dóra: Fekete lyuk; Sötét anyag; Mágnesség	39
Mohai Aletta: Bunyevác devojke	40
Egry Artúr: altató	41
Tiszai P Imre: József Attilához; Mit érzél?	42

Dokumentum

A Szabadság hídon (Poétai plener, 1.)	44
Ladik Katalin: Híd, kacagás	45
Végh Attila: Szóparton	48
Vörös István: Két héttel az autók és társai megszűnése után	50

Égalj

Levélkeringő: Frankfurt – Oslo – Smula (Cserna Csaba, Kovács katáng Ferenc, Gaál Zoltán)	52
Orbán Krisztina: Svédhon	57
Ürmös Attila: Holtak és sellők	65
Balázs Géza: A Csendes-óceántól a Csendes-óceánig	69
Béni Gabriella: Majki útjegyzet	74

Miért

Balczó Bence: Gyufaszálak 77
 Sárkány Dóra: P. B. 79
 Nagy Rita: 72,8% víz; Hogy milyen 84
 John Donne: Istenhozzád: A könnyekről;
 Istenhozzád: Bánat nélkül 85
 Henry Wadsworth Longfellow: Excelsior
 (Szabó Eszter fordításai) 87

Hetedhét

Christina Rossetti: Kató húgom 89
 William Butler Yeats: A sellő
 (M. Pálffy Erika fordításai) 90
 Versek és versváltások Ono no Komacsitól
 (Fittler Áron fordításai) 91
 A bagolyisten dala (Müller Márta fordítása) . . . 96

Tárlat

G. Horváth Boglárka: Gondolatok és koncept 104
 G. Horváth Boglárka festményei . színes melléklet

Önszócikk

Saad Katalin 105; Szkárosi Endre 107;
 Vass Tibor 108

Ablak

Brok Bernadett: Elképzelt emlékképek
 (Lakits István: A befejezett jelen) 109
 Hétfári Andrea: Verset írni sosem késő
 (Mészáros Sámuel: Elfojtott szó) 111
 Hegedűs Imre János: Félcsegyelmű
 (Bertalan Tivadar: Félcédulák) 115
 Suhai Pál: A hétköznapi érényekről
 (Levél Doncsev Toso könyvére) 117
 Szalay Károly: Szemérmes örömvallomás
 (Makkai-Kiss Nóra: Védőháló nélkül) 120
 Görög Dániel: Sok-sok erőszak és szex
 (Stolcz Ádám: Becsapódás) 123
 Alföldy Jenő: Tisztítóútz
 (Szabó Eszter fordításai) 125

Tizennegyedikmagunkban

Miskolczy Ambrus: Bizánci modell és bolgár
 valóság a román történelem hajnalán . . . 128
 E számunk szerzői 129

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 109.

Sali Bashota: Albán éjszaka (Győri László fordításai)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
 környezet

XVIII. évfolyam 9. szám

Honnanfelé

R. LICHTENSTEIN

„Figyelem a dokumentumokat, különösen a nem művészi célzattal készült fényképeket – egy kicsit úgy, ahogy némely tájképfestők a természetet figyelték –, s a mintegy magától ikonszerűvé vált dokumentumokat visszafordítom a festészet nyelvére. Portrékat festek az általam választott művészekről, saját terükben, saját tárgyakkal körülvéve, miközben a kép szerkezetén és a festés módján keresztül megpróbálok érzékeltetni valamit abból a szellemiségből, amelyről egyébként eddig csak más médiumok révén tájékozódhattunk.” (G. Horváth Boglárka)

Báthori Csaba

Játék-szonettek

I

Egy
pék
meglék-

elt
egy
telt-
ebb

cip-
ót
s jót

szítt
be-
le.

II

Tisza
széli
kék i-
bolya,

mintha
élve
vére
folyna.

Pedig
zokszót
alig

ad ő:
mimóz-
anó!

III

Hegyesen
haladok
pejemen,
magyarok.

Ha lelök
a gazba,
eltünök
alatta,

s bár fűbe
harapok,
előtte

fűszagot
fog orrom
a dombon!

IV

Szemen szedett
aranyammal
tolvaj gyerek
messze nyargal

s azt hazudja
istenemnek,
Béla bátyja
gazdagabb lett...

Pedig úgy ég
ő, csak *éppen*,
mert a szégyen

s nincstelenség
rég bezárta
önmagába.

V

Némuló dalom
a lombokra száll,
megvárja az ágon
a magas halál.

Hallja bár szavam,
süket a magas,
s noha hangtalan,
sárga sugaras.

Fenn tömény magány.
De lenn lágysután
valami szólal.

S már hull is szivem:
újra ismerkedem
a lennvalóval.

Follinus Anna

Kút

A magány végül mindig véget ér.
Hiába mennél tovább, hol idegen tájak várnak,
hol más a rajzolata minden fának,
bármelyik útra lépsz, az visszatér,
odavisz, honnan magadhoz indultál.
Szomjadat csak akkor olthatod a kútnál,
ha nem mélye – vize vigasztal.
Hiába tudod, ott mindent beterít
a metsző hallgatás, mint fekete angyal,
hiánya mégis hatalmába kerít,
s bár még haza sem értél, máris marasztal.
Törései mentén ölt testet, mi roppan –
a fákbán, a csöndben, mámorodban.

Füleki Gábor

Egy régi és egy új elem

Báthori Csaba

MAJD HA ELHÍV

A szív sugárzik s közben másnaponként
megsemmisül: reggelenként a fényvel
több, s amit napközben kínnal érlel,
igyekszik megőrizni azt a kis fényt

éjszakára is, mikor egyedül van.
Mert minden fájdalom új út vagy eszme, –
ne visszakozz: utad a végtelenre
céloz világosságban és homályban.

Amíg él, senkit nem ültet helyére
ember: haláloed messze többet ér, mint
egész életed szürke sárvidéke

s mindegy, hogy isten érint vagy nem érint.
Édes szó, semmi... de aztán, majd, ha elhív, –
végtelen tenger végül zátonyos szív.

Báthori Csaba szonettjeit újra- és újraolvasva kikristályosodik az *elemi* tapasztalat: minden darab egy tarka szíromrendszerrel ékesített virág: csésze- és szíromlevél-burka a szonett mélye felé vezető kvartettpár-képrendszer, mely soráthajlásaival, komplex képsorával az olvasó-méhet csalogatóan-örvénylően a szonett-virág belseje felé vezet. Intellektuális nektár várja ott a befogadót, a porzók hímpora bogárhát-agyféltekénkre tapad, s végül meglátjuk a versrózsa mélyén megbújó termőben, magházban kiérlelt magot, mely általában a szonettek második tercettjében aforisztikus sorpárként realizálódik.

Más képtársítás is megfogalmazható: október végi öregzöld mélyvörösébe sárguló leveleiket szemünk láttára, szóról szóra haladva elhullató tölgyeket látunk – egy-egy levél egy-egy metafora, szinesztézia –, s ez őszvarázson át a szonett mélyébe hatolva, egyszer csak megpillantjuk mindezt tartó ágrendszerét, stabilan nehézkedő törzsét – a szonett metafizikai-egzisztenciális sugallatát. S végül egy elmelépést hátrálva egybelátjuk a kettőt: előttünk áll a szonett-tölgyfa, teljes őszpompájában, lombját-ágrendszerét szorosan szükszerű egymásra rétegzettségében mutatva.

Az *Elemi szonettek* (Napkút Kiadó, 2013) áttanulmányozva tölgyerdőt látunk, magoncok nélküli érett matuzsálemeket, melyek mindegyikének lombja-törzse kiérlelt élettapasztalat hordozója. Készülő, az év minden napjára

egy-egy szonettet ígérő újabb kötetének néhány megismert darabja ugyanezt a magas színvonalat sejteti.

Báthori költészetének központi témája a megsemmisülés, a lélek, a halál és Isten mibenlétén, emberlétünk, ittlétünk egzisztenciális jelentőségén való töprengés, e tematika az *Elemi szonettek* fő vonulata. A kötet derekán túl található *Majd ha elhív* című darabja e kérdéstöprengésnek talán az egyik legkiforrottabb képviselője. A cím a halált a „majd” szócskával távlatosan a jövőbe helyezi. Ám egyszer mégis elhív, a nagy átlépés elkerülhetetlen, noha a hívás ezt a fenyegetettséget személyes jellegével enyhíti.

A lét szíve az emberi szív, az univerzum urának léleksziporkája minden lélek, s ennek ősi, mágikus szemléletű központja életidőnk mérő-érző, dobogó szervünk: „A szív sugárzik s közben másnaponként / megsemmisül”. Ez a tételmondat indítja a költeményt, s az ezt követő magyarázat kibontás nélkül is sejtjük: minden nap reménnyel virrad ránk, a napfény sugárzása a szív sugárzásával ötvöződik, mert a kint az a bent is; s mégis az ezt követő éjjel a napi megsemmisülés, a napi vágyak, várankozások szétfoslása, s ugyanakkor a nap szülte mikro-élettapasztalat hozzáadódása lényünk halálba növvő korallszigetéhez. Az olvasói sejtelem igazolódik: a szonettszirom-rendszer első rétege tömören e képzet-sort ábrázolja: „reggelenként a fénnel / több, s amit napközben kinnal érlel, / igyekszik megőrizni azt a kis fényt / éjszakára is, mikor egyedül van. / Mert minden fájdalom új út vagy eszme, – ”

A kinnal érlelt nap belső fénye átmentődik (emberi erőfeszítéstől-tudatoságtól függően) éjszakára, a feldolgozás idejére, a magány, a szembenézés tudatszakszára. Ez általában kudarc, fájdalom – ami azonban előremutat: mit kellett volna másképp, mit kellett volna elkerülni? Azaz milyen lelki fejlődésre, továbbalakulásra van szükség? Tehát: „új út vagy eszme”. Gyakorlat és elmélet – mindkettő szükséges az életút eszményítéséhez és az eszmék magasa melletti hétköznapi eligazodáshoz.

A fejlett tudatú ember lényé szerves részévé teszi a nap csapadékát-párlatát, elutasítani az élet iskolanapjainak tanulságait nem érdemes: „ne visszakozz: utad a végtelenre / céloz világosságban és homályban” – sugallja a második szziromkör. Fogadd el a nap éreleményét, hisz húsz-hamincezer nap párlatából áll össze életed, léttapasztalatod, mely a végtelenre nyit. Mindegy, hogy életünk ragyogó-optimista vagy szakadékos-pesszimista szakaszában vagyunk: a tapasztalat és az idő egyaránt a határtalan Létbe sodor tovább bennünket, az életút Istenbe torkollik.

Az első tercettben a szonett szemlélete már közelít a szentenciózus maghoz: élet és halál ellentétéből bomlik ki a halál fontosabb mivolta, hiszen végtelensége a lehatárolt élethez képest óriásperspektíva: „halálad messze többet ér, mint / egész életed szürke sárvidéke”. A föld pora vagyunk, szürke bardó-színben róva utunk, s tán még az isteni gondviselés (vagy isteni ihletettség?) sem számít: „s mindegy, hogy isten érint vagy nem érint.” Ittlétünk édessége, gondolatai, szavai semmibe foszlanak a nagy átlényegüléskor, és a szonett nominálisan tömör záró kulcs-sora ígéri ránk a tanulságot: „de aztán, majd, ha elhív, – / végtelen tenger végül zátonyos szív.” A vers címével találkozunk itt újra, mellyel a szerző lényegkiemelő keretbe zárja szonettjét: a halál hív el mindenkit, a halál tengerén szükségszerűen minden élet zátonyra fut, és

nem tudhatjuk, hogyan tovább, miképpen nyilatkozik meg az átlépő számára a végtelen.

A költő készülő új szonettkönyvében *Játék-szonettek* címmel egy ötdarabos ciklust olvashatunk majd. E versek formailag és tartalmilag is önfeledtek, még egy szótagos sorokból álló bravúrt is találunk közöttük. A sorok szótagszáma a szonettek sorszámának megfelelően növekszik; az ötödik darab szótagszáma már ötre bővül. Megfigyelhető, hogyan nyer egyre nagyobb tért e költeményekben a sorhosszúság bővülésével a filozófiai mondanivaló. Az első darab derűs szösszenet-jellegétől az ötödik szonett már jellegzetesen „báthoris” hangulatába érkezünk:

JÁTÉK-SZONETTEK

V

Némuló dalom
a lombokra száll,
megvárja az ágon
a magas halál.

Hallja bár szavam,
süket a magas,
s noha hangtalan,
sárga sugaras.

Fenn tömény magány.
De lenn lágysután
valami szólal.

S már hull is szívem:
újra ismerkedem
a lennvalóval.

A verszene lengő-repülő, lágyan elomló, a súlyos mondanivalót klasszicista könnyedséggel ellenpontozza. A költő jellegzetes motívumait, kulcsszavait rögtön fellelhetjük soraiban: némaság, halál, magány, szív. E szavak szemantikai mezeje melankóliát sugall, de a levegős hangvételt aranyló szeptemberivé oldja. A költő dala, vagy akár az egyszerű ember mindennapi szava repül és ül meg levélként az élet fáján, várva-kérdezve a halál érlelő-hívó szavát. Az értő, de néma égbolt azonban nem reagál a létbe hullott esendő lény kérdéseire, csupán közönyös-derűs, mindenkire egyformán eső fényugaraival válaszol: „Hallja bár szavam, / süket a magas, / s noha hangtalan, / sárga sugaras.” Aszszociálódhat bennünk itt Babits süket Istene, Rilke Nagy-Halál képzeete is.

A rejtélyes, kiismerhetetlen, végtelen önvalójában magányos „fenn” világa csupa megválaszolatlan kérdést szül: a folyton ezeket vizsgáló lélek számára ez idővel emésztő teherré is válhat. A vers töprengő alanya úgy dönt hát, körülnéz újra a már-már elhagyni kívánt e világi tereken, s mint Ádámot a *Tragédiában*,

őt is visszahúzza a fagyos úrból a Föld Szelleme, bár a lélek döntése itt önkéntes: „S már hull is szívem: / újra ismerkedem / a lennvalóval.” A lélek-levél tehát lehull, ám ez még nem a halál, hanem visszatérés a föld vízszintes, forgó, tarka világába.

Kíváncsian várjuk, hogyan nyilvánul majd meg e visszatérés a készülő új szonettkönyvben, milyen témafelvetésekre és gondolat-hálózatokra bukkan majd a kutató olvasói tekintet.

Zárásként álljon most itt az *Elemi szonettek* hatását, általam feltételezett líratörténeti jelentőségét felvillantani próbáló költemény, Báthori Csabát születésnapján köszöntve.

Télelem-fény

Szonett-elemlánc, fénylő lélek-telem,
 érdes balzsam, líra-szellemdaru,
 bodor levélözön, szziromtenger:
 nem szólítod azt, ki vér- s lélektelen

szemlél, elméje fakó ecet, hamu.
 Vigyázz! Itt lényeg él, s lélek terem.
 Beszív örvénylő képboltív-kapu,
 magház-gyümölcsöd, törzsigéid fedd fel!

– Lét, halál, úr, semmi, öreg szív, anya,
 föld-nyelvből haza égő ősz-aranya.
 Föléd hajol kutató értelem,

napröptű Ikarosz, hó-istensaru;
 érett szív érthet, mély lélekszemmél
 lépve át sorodba, Orpheusz dala.

Gergely Ágnes

Kedves Csaba,

utolsó percben értesültem róla, hogy Te is bevezel ebbe a láthatatlan folyóba, amelyben már annyian közlekedünk, reménykedve, hogy csak lebegni fogunk, elsüllyedni nem. A rómaiaknak, akárhogy nézzük, sikerült, hát nekünk miért ne sikerülne? Nekem hiába beszélnek Róma bukásáról, Róma él, amíg Vergilius és Horatius él. Isten éltesen, Csaba, állandóan olvaslak, minden mondatodat élvezem, a versmondadataidat a leginkább.

Szeretettel öllelek.

Györe Balázs

feszület

apánk-anyánk már nem él
de jól tartja magát az a spárga
amivel anyám kikötötte a fürdőszobaajtót
hogyan be ne csukódjon
a mosógép centrifugálás közben
neki-nekiütődött az ajtónak
és lekaparta róla a festéket
vajon a lakás hanyadik ajtaja
és mi lehet mögötte
apám állt meztelen egy farácson
és zuhanyozott katétere lógott
a spárga megfeszült
és azóta is feszül feszül
a fürdőszoba jégverem

Győri László

Mint a fák

Igen, egyszer csak észrevettük egymást,
és nyitogattuk egymás ajtaját.
Ahogyan a tóban a megrekedt sást
látogatja kis habokkal a nád.

A sár lefog? A vízben hogy mehetsz át?
Úgy, hogy kilép a sárból is a láb.
Lépj ki, de most is észrevenni egymást,
zörgetni egyre egymás ajtaját.

Tudom, ki vagy. A vízben túl a hegylánc.
Elérsz innen, elérsz majd odaát.
Bízzunk, akkor a kín vaslapja nem szánt,
csak nyitogatjuk egymás ajtaját.

Vakok, akik csak oldalognak folyvást.
Hidd, hogyha fáj, neked már meg nem árt.
Csak járj magadban, járj csak, *mint a fák!*

Halmi Tamás

Üdvünk végett

Báthori Csaba-bekezdések

*„Nem voltunk itt, csak eltűnéssel.
Lenni és nem lenni, a kettőt
egyszerre tenni, ez a szépszer.”
(Sétalítánia)*

*„A világ mindig az igenen múlik,
szívtől a szíven túlig.”
(A távozás képei II.)*

A „magyar Rilke”? Kevés, ha ezt a sokat mondjuk is. Mert sok műfajú írásművészetében ott pulzál még Kosztolányi gazdag nyelve és József Attila komplex esztétikája és Nemes Nagy Ágnes fegyelmezett hivatástudata is.

Báthori nemcsak a magyar irodalom dialektusait beszéli folyékonyan, de a világlíráról is tudomása van.

Az úton, melyen Tandori két kötet után megtorpant (s mellékösvényeken fogta sietősre), Báthori költészete mert továbbmenni?

Babits Mihály, Rába György, Báthori Csaba: poeta doctissimusaink. Nem helyettünk, hanem értünk tudnak mindent. (S amit nem, azt is üdvünk végett.)

Rilkei toronybeszéd és kelet-európai földszint: ethoszában összeér, összefér. Poétikája sárig emeli az alvilágot. *Tehát a fényre.*

Költészete: titkos regény; lírai hőse oly konzekvens metafizikai kalandok alanya.

„...az emberekkel // azt érdemes, ami az emberen túl / van, lassan megbeszélni” – írja (*Így vagy úgy*, in: *Jel a semmiről*, 2009). Költészete ezt a dialógust kezdeményezi az olvasóval.

„Ha Babitsot olvasod, nem zuhansz tovább”, olvassuk (*Egyszer a földön*, 2015), s támaszt találunk a levegőben.

Tágassá iskolázott látóhatár és mikroelemzésektől sem fázó műgond. – Nem dűskálunk nagy olvasókban. Becsüljük meg Báthori esszéajánlatait.

Munkássága komótos erők oltalma alá helyez, mindannyiunkat.
Ha őt olvassuk, nem félünk magunktól.

Korpa Tamás

Melankólia

Báthori Csaba Melankólia-sorozatához

Interjú a lombhullásról, egy novemberi tölgygel

olyan érzés volt, mint aki ott van, de még sincs ott, mint aki nagyon
lassan távolodik, mégis
képtelen vagyok megérteni, amikor búcsút int.

I db kommentár a lombhullásról

és a gyökerek földbe sülyesztett abroncsos szoknyájáig lesugároz az
elengedés,
ha a szél belefelejtkezik a lombba. ha beomlik rajta lombja,
az ádámkosztümös fa maga az elengedés.
az elengedés a lombhullatók dramaturgja.
mint egy feldúlt adventi naptár, amiről leszereltek
már minden lakatot, lakatlan lomb, elengedés.
az elengedéstől testképzavaros fán a töprengés harmata.
a közelség lenyűgöző hónapjai és a távolságtartás mint elengedés.
mikor egy vonása kiszorul belőle, s önálló életet él.
nem is nagyon értve, mi az, amiben osztozik, ha birtokol.
akár, ha minden egyes termésére szaglólám nőtt volna, úgy kapálózik
ingóságaival a döngút felé.
a kátyús, félbarna avaron szerte – gondolkodási idő – elengedés.
az elengedés mint érintés, ami javaslat,
ami végigvisz egy sejtést. mintha erekciója lenne kőkemény ajkainknak,
amikor erről beszél.
és a levelek kórusa: sohasem lehetünk kortársai!

Decemberben jelenik meg már e novemberi tizenhárom szerzős tisztelgő kis sorozat. Az irodalomban sokoldalú alkotó karácsonykor lesz hatvanéves, tehát – így adódhatott csak a lap ritmusában – előre emeljük magasra kalapunkat konzulensünk előtt; Báthori Csaba műhelyünket 2007 óta 22 kötetben 18 könyvcímmel gazdagította, bennük kilenc műfajban és műnemben teremtett – sokszor újitóként – remek műveket. Köszönjük. Köszönik olvasóid. S köszöntünk, barátunk – sorakozó mestermunkákat kívánva többet és tovább. (A szerkesztőség)

Jelenits István

A gondolat ereje

Báthori Csaba, akinek most hatvanadik születésnapját ünnepeljük, 1971 ősztől 1975 tavaszáig/nyaráig a budapesti Piarista Gimnázium diákja volt. Akkor ismertem meg: osztályukat négy éven át tanítottam magyarra, három évig hittanra is. Csaba nem volt rossz tanuló, de azok közé sem tartozott, akik minden tárgyból kiváló teljesítményt nyújtottak. Magyarból – és hittanból is – mindvégig jelese volt. Véletlenül idézni tudom most egy másodikos röpdolgozatának néhány sorát. A feladat ez volt: „Mi jellemzőt tudnál mondani 3-4 mondatban Mikes Kelemenről?” A válasz: „Zágonban született. A Rákóczi-szabadságharc után követte a fejedelmet Párizsba, majd Rodostóba. A levelei híresek. Ő a magyar széppróza úttörője. Leveleiből a fejedelem iránti hűség és a hazavágyódás kettős érzése csendül ki. Leírja a török életet, az ottani környezetet, a fejedelem egy-egy napjának rendjét, R. halálát (1735). Ő az utolsó bújdosó. Levelei fiktív levelek.” Ez nemcsak a jó tanuló ügyes válasza. Olyan fiatalemberé, aki érdeklődéssel fordul a tárgyalt irodalmi anyaghoz, nem a jó jegyért tanul, hanem valóban érdekli az, ami az órán szóba kerül, s ha számot kell adnia a tudományáról, ügyesen teszi szavá, amit megtanult.

Érettségi után a pesti bölcsészkarra jelentkezett, de piarista érettségivel oda nem vették fel. Az irodalom iránt való érdeklődése mégsem aludt el. Jogot végzett, később Nyugatra került, s évtizedeket élt ott. Mégis magyar költő, műfordító, irodalomértő és -értelmező esszéista vált belőle. Nemrég hazatért, s most az irodalom kedvelői megismerkedhetnek írásaival. Megvallom, évtizedekre én is szemem elől vesztettem, most a felfedező örömeivel olvasom, kóstolgatom egymás után megjelenő köteteit. Talán javára is vált, hogy idegenben érett alkotó művésszé. Úgy látszik, folytonosan figyelemmel kísérte a hazai magyar irodalmi életet: kritikái, recenziói, amelyek most esszéköteteiben megjelennek, mind ezt tanúsítják. Ám a külhoni tartózkodás sajátos szellemi függetlenséget biztosított számára, s ennek jó hasznát látta.

Költőként – például – kedveli a szonettet. De míg a szonett magyar művészei a vers zenei lehetőségeit kibontva kelnek versenyre egymással, ez ő szonettjei számunkra egészen szokatlanok. A gondolat ereje, kínja élteti s tartja össze őket, a megszokott jambikus sorok helyett olykor időmértékesen ritmizálhatatlan sorokkal, szakaszokkal találkozunk bennük, tompa, „ügyetlen” rímekkel. Néha teljesen rímtelen szonettekkel is találkozunk. Az olvasó meglepetten állapítja meg, hogy a gondolatok „játéka”, egymásba kapcsolódása önmagában is költői erejű, s a képek önmagukban is a hétköznapi világ fölé emelik a verset. Némi olykor teljesen szokott ízlésünknek való a vers, s akkor is hordoz meglepetést:

„Lész inkább, mint öreg kulcs, észrevétlen
és fázz forogni mindenféle zárban:
néha a jó is önmagára zártan
gubbaszt, akár a bűn vagy a szemérem.”

De máskor – inkább – ilyen szakaszokkal találkozunk a szonettekben:

„Már nem a kezemnek, csak a szememnek
nyit a pipacs, a kankalin, a rózsá...
anyagot egy árnyék már nem ölelget,
csak az időt szorongatja, kéri szóra...”

A fordító Rilke levelezésének négy vaskos kötetével ajándékoz meg minket, magyarokat. Mintegy utószóként olyan mélyre nyitó tanulmányt csatol a gyűjteményhez, hogy azt le kellene fordítania németre, hadd örüljenek neki azok is, akik Rilket a magukénak vallhatják.

S milyen szépek a tanulmányai: egy-egy versről, egy-egy kötetről! Javukra válik, hogy nem akarnak beilleszkedni a mi divatossá vált szemléleti rendszereinkbe, szóhasználatunkba. Nem régimódiak, mélyebbek, szabadabbak ezáltal.

Isten éltesse a hatvanesztendős Báthori Csabát – mindnyájunk hasznára s örömére!

Márton László

Hosszú a táv

Hosszútávfutó. Elsőre ez jut eszembe Báthori Csabáról. Ezt a képzettársítást Rilke általa fordított levelezése támasztja alá, de utalhatnék Hölderlinre is. Vagy akár Goethe *Faustjának* első részére, amelyet az 1990-es évek első felében párhuzamosan fordítottunk, és mindketten jól jöttünk ki belőle. De József Attilát is említhetném: amikor Berlinben, a Humboldt Egyetem szemináriumán el kellett döntenem, kinek az *Óda*-fordítását elemezzem a német diákokkal, az övét választottam, nem pedig Franz Fühmannét: az ő lelke volt az, amely beleszállt a német nyelvű J. A.-átültetésbe. Mondta is az egyik bűbajos szóke kislány: „A csávó (der Typ) áradozik a barátnője beleiről.” Ismeretségünk kezdetén, talán huszonöt évvel ezelőtt írtam egy drámatrilógiát egy erdélyi fejedelemről, akit véletlenül szintén Báthorinak hívtak. Egy antikváriumban szereztem egy korabeli metszetet is róla. Azóta Csaba, valahányszor feleségével, Balla Zsófiával együtt nálunk jár, mindig leakasztja a fejedelem képmását a falról, nézegeti, és kissé rosszállóan csóválja a fejét. (A Báthori nevű erdélyi fejedelem háromszor is lemondott a trónról, és mindannyiszor visszatért. Nem kellett volna.) Saját költészetét egy Holmi-beli, Rakovszky Zsuzsáról írt egyik recenziója alapján véltem megérteni. Azt hittem, önmagáról beszél, amikor így ír: „Van ugyan bizonyos rokkó izgátság és cirmos arabeszkyszerűség Rakovszky jelformálásában, de a faragványok mögött rendre valamilyen tragikus tapasztalatemléket fedezünk fel.” Aztán, Babits-parafrazisait olvasva, rájöttem, hogy így gondolkodik a költészetről, de a saját versei nem így épülnek fel. Azt is el kell mondanom, hogy gyorsan vezet. Gyorsan és bölcsen. Száguld, de soha, egy pillanatig sem kell félni mellette vagy mögötte. Megfontolt száguldás: ez lehetne az egész személyiség jellegéje.

Születésnapja karácsonyra esik. Aki ismeri és szereti őt, miatta is örülhet ennek a napnak.

Németh András

Teljes odafigyeléssel

Audiatur et altera pars. Hallgattassék meg a másik fél is. Napjainkra transzferálva: *Meghallgatni a másikat*. De nem csak részben, felében, harmadában, hanem teljes odafigyeléssel felvállalva azt, aki felénk fordul, minden mondandóját közölhesse velünk. Báthori Csaba eddigi életművét ismerve, kellő nyomatékot kap ez az ősi és jogelvi hagyományokon nyugvó bölcsesség.

Műfordításaiból megszületett köteteinek száma is lenyűgöző, de az még inkább, hogy kiket ültetett át magyar nyelvre. Többek között Hölderlint is. Sokat köszönhetünk neki a holderlini embereszmény tökéletes bemutatásáért éppen azzal, hogy a német költőóriás valamennyi létező szövegváltozatát lefordította azokban az esetekben, amikor ilyenekről tudhatunk. Erre az *Empedoklész halála* igen jó példa. A végcélhoz eljutni a vállalt elvekhez való ragaszkodás megtartásával ars poetica lehet bárki számára, ám amíg valaki ezt megéli, megélheti, csiszolja önmagát, csiszolja a gondolatait. Mintha a személyiség fejlődne a szövegváltozatokon keresztül, a szövegváltozatok révén. Keresni a tökéletest, a leginkább követhetőt, követendő. Báthori Csaba segít annak a megértésében, mennyire fontos más munkásságának a feltárása, akár a legapróbb részletekig. Csak így tudhatjuk meg, a legnagyobbak mit hagytak ránk, mi lesz a szellemi örökségünk. Báthori Csaba kimagasló nyelvtudása – hiszen kenyérkereső foglalkozása munkaeszközeként is használta azt Ausztriában – lehetővé tette József Attila szinte lefordíthatatlan verseinek, töredékeinek német nyelven való olvasását. Ezzel méltán váltotta ki mind az irodalomtörténészek, mind az alkotótársak megbecsülését, tiszteletét.

Báthori Csaba lenyűgöző műfordítói teljesítményén túl saját versei, esszéi ugyancsak kiemelkedő minőségről tanúskodnak. Amikor először találkoztam nyomtatásban Báthori Csaba nevével, az a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján volt. A *nagy motívum vágya* című versét a Jelenkor 1981. januári számában fedezhettem fel, az akkori hivatalos kultúrpolitika elvárásaitól teljesen eltérő művészeti hitvallásként. Úgy vélem, a költeményben megfogalmazottak ma is időszerűek, időtállóak. És az alkotó őszintesége is. A saját világkép legyen ott másoké mellett, kapjon helyet a nap alatt, legyen joga létezni. Audiatur et altera pars. A versnek a szemléletmódok, alkotói zsinórmértékek egyenjogúságáért megszólalót köszönhetjük. Báthori Csaba ezzel az alkotást, teremtést és annak eredményét elébe helyezi az alkotónak. Szolgáljon ehhez példaként a versből vett idézet:

....önmegtagadásom ezernyi formája
ne bontsa meg mások természetes kényszereit..."

És hogy visszaköszön a költemény utolsó mondatában Hölderlin!

„...De jaj, kinek fogok
kiáltani, ha megsebez ez a szemlélődés?”

(Az élet fele – Hälfte des lebens)

Az érettség, a vállalt szerep őszinte feltárása egyaránt jellemzi Báthori Csaba költészetét. Következésképpen ragaszkodik ezekhez az erényekhez, így nem csoda, hogy támaszkodik a nagy elődökre, a saját munkáiba beemeli a géniuszok eszmeiségét, textusait. Nagyon szép példa erre a *Kérés ehhez a szonett*hez című, a formai kötöttséget a mindig erősebb tartalmi gazdagságért feláldozó verse. A „...ki leszámolt már minden bizalommal...” fordulat a ráérezésnél több, utalás József Attila utolsó költeményére. Már végképp másoknak remélni, ez is lehet egy élet.

Mit kívánhatunk ezek után? Sok dolgos hétköznapot Báthori Csabának, hogy ünnep lehessen kézbe venni az újabb alkotásait. A nyugalmat, a háborítatlan teremtő munka örömét kívánjuk. Ő a *Százszorszép* című versében így fogalmaz: „Aki nem kérdez, hagy élni.” Az intellektuális létminimum illetően megfogalmazása elemi követelmény az alkotáshoz. Kérdések és számonkérések nélkül elfogadni a másikat, ha éppen költő, engedni úgy írni, megszólalni, ahogy szeretne. Audiatur et altera pars. Báthori Csabának igaza van.

Rácz Péter

Málnavész, tudásraktár

Hálás feladat évfordulós köszöntést írni Csabáról (ez a kérés a mindig derűs Szondi úrtól), mert fenntartás nélkül lehet méltatni. Nem tudom, az ünnepelt kedveli-e az efféle ünnepi megszólalásokat – nekem épp elég az örömöm, hogy gazdag gyűjteményben turkálhatok a fordítóház könyvtárában a „Báthori” név alatt. Pedig nincs is meg minden könyve ott, ami nem csoda, ha némely évben Tandorit leköröző szaporasággal ontotta a szép szavakat. Ne féljen az Olvasó, nem sorolom fel itt a műveit, hely nem volna rá elég. Valójában elég lenne egyetlen könyvről beszélni, és erre merészsége okán a *Kétszáz nyers vers* tűnne a legalkalmasabbnak. De aztán, ahogy belelapoztam a „B” betűsök közt fellelhetőbbe, vagy nagyon számos esszéje közül szinte bármelyikbe, feladtam. Nem tudom örök kíváncsiságát, sokoldalú tudását, burjánzó találékonyságát, szinte háromszázhatvan fokos érdeklődését érzékeltetni se, ha csak felsorolom töredékét (Shakespeare, Novalis, Flaubert, Baudelaire, persze Robert Walser, Musil, Symborska, JA, persze, akinek összesét fordította németre) azon költői pályáknak, amelyek miatt tollat ragadott. Míg mások regények első mondatait vizsgálják, ő azon morfondírozott egy rövid esszéjében, hogy legismertebb magyar költőinknél melyek a jellemző verszáró szavak (pl. számovár). Vagy azon: mikor és miért túl hosszú vagy túl rövid egy vers. Rég elfeledett vagy mélyen szunnyadó (örökké érzett?) jelentést elevenített fel bennem hozzá nagyon

közeli költőtársa egy sokáig félreértett szava megfejtésével: „A málnavészben mázsa léptek” (*A költő nyelveváltozása* című kis remekben olvashat utána, akit érdekel, mi dolog a málnavész). Milyen találó kötetcím: *A hangsúly keresése*, hisz ugyan mit tesz az író, mint a hangsúlyt keresi folyton a mindenkinek rendelkezésre álló szóözönben. Miként ő, főleg a számára legfontosabb műfajban, a költészetben, s utána a másokban, az esszében. Ez utóbbiban sem ismer tréfát: *Sétagyakorlatok* című esszékötete olyan vastag, hogy az olvasóban felmerül a kaján gyanú, ennek írása során utcán sétálni, úgy igazából, aligha lehetett ideje.

Miért nem tanít valamely egyetemi katedrán ez az ember (hogy ne szédüljenek bele az egyetemista lányok és fiúk mindabba az enciklopédikus tudásba, no meg érzékenységre, amely elborítaná őket)? Aztán eszembe jut, dehogy nem tanít ő, nincs párja azoknak az igazi irodalomóráknak, amelyeket hozzá nagyon közeli (költő)társával, Balla Zsófiával *Versközéltetések* címmel sok éve tart a Stúdió K-ban havonta egy szerda este (most, sajnos, épp szünet van, remélem, csak ideiglenesen). Érzékenység, feszültségmentes kollegiális együttműködés, tudásraktár. Jó ilyenkor a nézőtérre ülni!

Életed felén jársz, Csaba! Sok kitartást, egészséget, örömet a „hindertundvcvancig”-ig!

Suhai Pál

Egy mai peregrinus

Báthori Csaba hatvanadik születésnapja alkalmából „pár személyes sort” írni számomra megtiszteltetés, öröm és emlék. Hozzá, Csabához olvasmányélmények és személyes szálak egyaránt kötnek. Lassacskán egy évtizede is ennek. Életműve kóstál vagy háromtucatnyi könyvet, ezek harmada polcomon is már – Babits-parafrazisok, nonszensz versek, esszék és esszék s fordítások, a teljes József Attila, nem tévedés, németül, s versek, nyersek is, Rilke-sonettek s a levelezés monstros tömbje a Shakespeare-ek mellett, s játéknak tán a provanszál líra. Báthori mind ő. De mivel is kezdjem? Győri László mutatott neki be engem. S ezzel egy időben – vagy nyomban utána? – *A hangsúly keresése* elhatározó élménye. Idekörmölöm, miket is gondoltam akkoriban róla (Radnóti Sándor recenziója nyomán is): „nagyon megjegyeztem néhány mondatát. Nevezetesen az »irodalmi köztársaság« mibenlétéről szólókat: a magaskultúra elhatárolhatóságának s a világirodalom egységének kettős tézisét.” Hogy mennyire igaz e föltevés, könyvei mind bizonyítják. Számomravalóan azóta is. A Rilkek kapcsán közelebből össze is jöttünk. Egypárszor leveleztünk. Írjam, róla és neki, hogy mit is írtam? Jórészt tudni való ez, de nem baj tán, ha most – a Rilke-leveleskönyv recenziójának hozzá címzett soraival – egy részletét újból fölidézem: „S minderről jut még eszembe a *IV. kötet* végén közölt két ragyogó Rilke-esszé is: az egyik a tiéd, a másik a kevés jó barát egyikéé, a filozófus Ru-

dolf Kassneré. Feltűnt [...] a két esszé megközelítésmódjának különbözősége. Kassner jó németként egyetlen alapfogalomra [...] építette gondolatmenetét. [...] A Báthori-esszé vonalvezetése más. Nem tudnék egy ilyen fogalmat sem kiemelni belőle. Hármát igen, négyet talán még inkább. De arra is képtelen lennék, hogy ezeket rigorózusan elkülönítsem egymástól. Apró veréb-ugrások mérik (legfőljebb) a köztük lévő távolságokat. Szívárványos gazdagságában mutatkozik itt az Egy – e költészet és élet szívárványos sokszínűsége. A leveleké. A *peregrinus magánya* az esszé címe, de mire az írás megvilágítja a magány fogalmát, e »házasíthatatlan« valakiét, körbe is ér, a »vonakodó« háta mögül mintegy kezd közelíteni felénk »a világ számos viszonylatától elforduló ember ösbizalmával« egy felsőbb és érvényesebb világrendre tekintő ajándékozó, méghozzá úgy, hogy »az ajándékozás számára is élménygyarapodást jelent.« S így Báthorié is. „(Híven a földi világhoz – éppen a legbensőbb, isteni parancsolatok teljesítése közben.) Az alkotásban, az alkotás révén, de akár a műtől függetlenül is.“ S a Rilke-levelek bővületének emlékeképp ezt még ugyancsak írjam ide: „Csodálatos nyelv, immár a tiéd is, kedves Csaba.“ S ráadásnak és hódolatul a kötetekben annyit emlegetett *Súrfelirat* saját átköltését szintén: „Rózsa, ó, merő ellentmondás, gyönyör, / senki álmának lenni megannyi / pillá alatt.“ De ha már itt tartok, a hatvanadik alkalmából egy másik, szintén saját vers részletével hadd tolmácsoljam köszönetem mellett végül jókívánságaimat is az ünnepeltnek. Egy sestináéval – annyi másra ráadásul, trubadúrjaival ő hívta föl e versformára is a figyelmemet. Itt persze jó, ha a versvégi terzinára futja: „Maholnap itt a holnap, száraz ág int / hátrálni hűn előre s minden évszak / röpíthet jó időben s mind a szánkó.“

Tábor Ádám

Az irodalom alkimistája

A kilencvenes évek első harmadában ismerkedtem meg Báthori Csabával a 2000 szerkesztőségének törzsasztalánál, a New York kávéház karzatán. Átültünk egy másik asztalhoz beszélgetni, és rögtön összebarátkoztunk. Nem sokkal korábban fedeztem fel első, bécsi kiadású versfordítás-kötetét. Akkor még Bécsben élt, ahová 1981-ben emigrált, de a rendszerváltás után sokszor jött Pestre. Megismerkedésünktől kezdve, ilyenkor szinte mindig találkoztunk nálunk vagy presszóban, kávéházban. Olyan természetesen, komolyan és személyesen beszélgettünk, mintha kora ifjúkorunktól ismertük volna egymást. Szellemi és etikai prioritásaink, irodalmi ízlésünk és emberi mentalitásunk nagyon hasonlóak voltak. Emberként, barátként és íróként egyaránt közel állt és áll hozzám – még ha külföldi tartózkodásai, munkáink és elfoglaltságunk miatt olykor hosszabb ideig nem látjuk is egymást.

Báthori Csaba az egyik legműveltebb, legárnyaltabban fogalmazó, legtöbb műfajban alkotó és legmunkabíróbb mai magyar író. 36 éves koráig egyetlen

könyvet sem publikált, az elmúlt 24 évben viszont közel negyven verseskötetet, szépprózát, esszé- és kritikagyűjteményt, valamint műfordításkötetet. A kortárs magyar irodalomban Tandorin kívül senki más nem jelentkezett ennyi műfajban ilyen sok művel. Ez a rendkívüli teljesítmény egy láthatatlan, föld alatti élet-munkán nyugszik szilárdan. Báthori Bécsben ugyanúgy egy biztosítótársaságnál volt jogász, mint a múlt század elején Prágában Kafka; pesti, pécsi, majd linzi egyetemi évei önművelését és alkotótevékenységét folytatva, nyolcórás munkája mellett éjszaka és hétvégeken alapozta meg kivételes olvasottságát és készítette el számos munkájának – elsősorban műfordításainak – első változatait. A hazatelepülése óta eltelt két évtizedben kizárólag irodalommal foglalkozik. Szerencsés konstellációként egyenrangú élet-, szellemi és alkotótársra talált Balla Zsófia személyében.

Eddigi életművében talán *esszéisztikája* ragyog a legfényesebben. Több nyelv filológiai alaposágú ismeretén nyugvó hatalmas irodalmi – és tágabb kulturális – műveltsége kivételes minőségérzékkel, a létezés összefüggéseit átfogó teoretikus látása a konkrét művekhez, alkotóihoz vagy egyes élethelyzetekhez közel hajoló, egyedi karakterüket feltáró ritka érzékenységgel párosul. Transzcendenciára nyitottsága és a szellem primátusának képviselője pedig a semmi képzetének, gyerekkorától nehéz sorsának, a halál és halálfélelem, a pszichés és szomatikus ellenállások tudatban tartásával. A szellemi, religiózus, kulturális és irodalmi értékek örökéző lámpásai – a Biblia, Plátón, a gnózis, Shakespeare, Goethe, Hölderlin, Rilke, József Attila szövegei – fényénél kutat a modern egzisztencia krízisét tudatosan tükröző művek, problémák labirintusában. Halálosan és életesen komolyan veszi az irodalmat. Ezért fogalmaz mindig művészi igénnyel és ezért latolgat alaposan minden egyes szót, ezért olyan precíz – és szigorú is olykor – kritikusként. Nemcsak gondolati – esztétikai élmény is olvasni esszéit.

Azért tud olyan pontosan, árnyaltan és színesen fogalmazni, mert *alanyi költő* és *prózaíró*. Lírája a szubjektív-alanyi és objektív-tárgyas költészet sajátos kombinációja. Egzisztenciális modern szépprózája pedig a fikcióé és önnön belső-külső tapasztalatáé. *Műfordítói* munkássága tartalmilag és terjedelmileg egyaránt esszéisztikájához mérhető súlyú. Rilke leveleinek – két kiadást is megért – többkötetes fordításai világirodalmilag páratlanok; németül sincs még a költő teljes levelezését figyelembe vevő hasonló válogatás. Másik kivételes teljesítményének 200 vers nyersfordítás-kötetét tartom. A harmadik nyilvánvalóan József Attila majd' összes versének németre való átültetése. De a *Hölderlin a toronyban* című fordítás- és esszékötete, vagy a trubadúrköltészet remekait tolmácsoló *Hódolat és hódítás* is inspiráló élményeim.

Báthori Csaba a Bécs és Budapest között fekvő Győrnek a világ- és a magyar kultúra, szellem és irodalom közt hidat építő folyóiratában, a *Műhelyben* közölt először itthon – és azóta is folyamatosan – fontos esszéfordításokat, tanulmányokat és más műveket. Személyével és munkásságával ő maga is közvetít a régi és modern nyugati – kiemelten a német – kultúra, valamint a magyar között. De – Rilke általa magyarított szavaival élve – „nem a világban való *válogatás*”-sal, hanem „a világ maradéktalan, fönséges, törvényszerűséggel lezajló *átváltoztatása*”-val. Ennek a goethei-rilkei igényű szellemi alkímiának a folytatásához kívánok neki további termékeny alkotó évtizedeket!

Pataki Edit

Hátország

Egyik se várta az állomáson. Hiába tapadt a kocsni piszkos üvegéhez, nem találta se anyja fáradtság görnyesztette kis alakját, se apját a rozoga férfibiciklivel. Ahogy a vonatról leugrott, még mindig reménykedett, hogy megérzi apja hatalmas tenyerét a táskai fülén, de hiába kutatta át a peront, a korláton belüli előteret, lesett be még a váróba is. Néhány suhanc ödöngött ott, napraforgómagot rágtak, egyik ráköszönt, de ő nem merte fogadni a szíát.

Ácsorogtak ott mások is, egyikük tolakodóan az arcába bámult.

Próbálta elaltatni a hirtelen ürességet. Megmarkolta kis utazója fülét, vállára dobta a sportszatyrot. – Nézzük, belefér-e a két órába! – diákkori szokása szerint rögzítette magában az indulás percét, s az útnak lendült nyújtott lépteivel.

Titokban mindkettőjükre számított. Olyan ritkán jön, hogy ünneplik, messziről megismeri anyja kendőjét, apja kalapját, topog a két kis öreg a bizonytalanságban, a korláthoz húzódva, míg fel nem fedezik, s ahogy leszáll, anyja izgatottan szalad, apja odaugrik; elfogódottak mind a ketten.

Szerencsére nem túl nehéz a csomag, nagy a gyakorlata a pakolásban. Kevés ruhát vitt, szinte csak a váltót, könnyűt, sportosat, az előkelő szálodában is naponta kilótykólte szenyyesét.

Furcsa, hogy nem jönnek. Mikor az egyetemről járt haza, szinte mindig késve futottak elébe. Anyja lihegve aprózta a lépteiket: a koca nem akart bemenni, meg kellett várnia a szoptatást. – Ez komoly indok volt, elfogadta.

Emlékezett a disznóetetés reggeli és esti hosszas szertartására. Anyja órákra szinte az ólba költözik, ismerőse minden kismalac, ölébe szoktatja őket, veszekszik értük az anyakocával. – Elmosolyodott, ahogy – ezer színével-illatával – elébe ugrott az otthon.

Volt, hogy apja a falu közepén pattant le a bicikliről: megint késett az óra, ki gondolhatta, nem lehet kiszámolni olyan messziről, ez az átok vonat is miért nem amarról kerüli meg a falut. – Ez is komoly, igaz indok volt, hiszen ha amarról megy a vonat, életük is másképp alakul.

Lehet, hogy nem is jár az órájuk. Sose mennek időre sehová, csak ha disznót vagy bikát szállítanak, mindig a nap állása mutatja nekik az időt.

Elkeveredett valahol az a képeslap? Emlékezett a sebtében összekapart pár sorra: Tíz napot a tengerparton töltök, kettőt maguknál, kevés a szabadság, sajnos.

A vonaton a mondatokat is megfogalmazta, mivel szólítsa meg őket.

– Mit főzött? – kérdezné anyját kisgyerekesen, kedvesen, hozzásimulna, megfogná reszelős ujjú, érdes kis kezét a táskai fülén, s anyja bármit mond, bármelyik kedvenc ételét, örömmel fogadja: jaj, de jó! – mert anyja főzte, mert neki készült, s mert rögtön szájában érzi azt a pótolhatatlan, utánözhatatlan ízt, amit csak az ő anyja ad az enivalónak. A repülőn tízóraizott, a restiben könnyű ebédet kért, anyja vacsorájára készült.

Régen nem járt itthon, s ha jön is, mindig szalad. Megszokta a várost, a nyüzsgést, a fényeket, tegnap még

sodródott a tömegben, ma a hangosbeszélő kiabált több nyelven a feje fölött, s most a tengerpart zajos forgataga, a repülőterek mozgalmassága után üresnek hat a falu.

Vasárnapi járókelők mennek el mellette, ráérősen, egyik-másiknak köszön, ha ismerősnek véli. Néhányan rábólintanak előre is, s megbizsergeti az öröm, ha keresztnevéen szólítják, ha ráismernek apja arcvonásaiból.

– Hazafelé? – kérdezik, s ő boldogan üti vissza az igent:

– Hazafelé.

Legtöbben az egyetlen mozi felé tartanak, néhányan a kis cukrászda nyitott fagyfaltozójában ülnek, odaköszön. Van, aki megbámulja, fordul utána az idegennek járó bizonytalansággal.

Ez a főutca, melynek hosszát most lábával újraméri; itt a központ. Nyugalmas, tágas sétatér, széles gyalogjárók árnyas fasorokkal, sok város megirigyelhetné. Vagy öt köz keresztezi erről is, arról is, többi utcája – összesen tizenkettő – vele párhuzamos. Rendezett kis település, tiszta, csendes, nem akar nagyobbnak látszani, mint amekkora. Csak minden látogatáskor szoknia kell kicsiségét. Szereti ezt a falut. Közepén sok az új épület, akad egypár emeletes is, már mind azóta, hogy ő elkerült innen: kultúrház, körzeti rendelő, orvoslakások. De itt a régi iskola is az új, az emeletes tövében. Ennek köszönheti indulását, szeme innen nyílt a világra.

Sok emlék ébred benne, ahogy lábába szedi a métereket.

Tizenkét évig naponta kétszer tette meg ezt az utat. Kicsi korában ugyan apja hozta be vázon a kövesútig, aztán jött elébe délben, ha nem felejtette el.

Ma se tudja pontosan, hány kilométer. Mondták kilencnek, becsülték tizenegynek, ő lábával tudja, mennyi, ehhez méri kirándulásai hosszát is.

Legkevesebb tizennyolc kilométert gyalogolt naponta, hogy tanulhasson. Két órát ment, mire a többi bejáróval találkozott, majd fél órát vonatozott, hogy a gimnáziumba érjen. Városi osztálytársai akkor ébredtek fel. Kipirultan, frissen értek az iskolába, a tegnapi műsor, az esti programok titokzatos élményével. Ő sose aludta ki magát, olyan fáradtan ült köztük, mintha évtizedekkel lenne öregebb. Jelentkezni nem volt kedve, pedig tanult; beszélni nem tudott, s nem értette, a többiek miről sugdolóznak. Megszégyenítették, mert magával hurcolta útja sarát. Mosta aztán a cipőt az út menti fűcsomókban, de magának való, visszahúzódó volt diákként, maradt aztán is egész életére. Otthon forró teával melegítette fel magát, hogy másnapra készülni tudjon, és sírva nyomkodta a kályhához fagyott lábujjait.

Mennyit szövegelnek azóta a hátrányos helyzetről! Hát az övé az volt. Minden szempontból az. Sokszorosan az.

Mindent magának köszönhet. Hogy nem hagyta magát. A másik úgy nőtt fel – szakkönyvek, szótárak, lexikonok, egyáltalán: – könyvek között, náluk villany se volt. A világ már a tévé bűvöletében élt, nekik akkor lett rádiójuk. Évekig könyörgött érte.

Hosszú ez a falusi utca, nyugalmasan elterpeszkedik itt a középben. Ha városban lenne, három metróállomás is elférne alatta. – Miért nem jönnek már? Máskor mindig büszkélkednek vele, csendes diadalmenet, ahogy végigvonulnak mellette a falun.

Sok keserúséget nyelt az ilyen diadalmenetekért.

Olvásónaplót vetettek velük. Legkedvesebb könyveim – volt a házi feladat. Ez még általános iskolai „élménye” – neki ilyen megszégyenítő élmények jutottak. Sorold fel könyvtá-

radból! – szólt az utasítás. Húsz helyet adtak rá. Nem volt mit felsorolnia, hacsak össze nem írja a kalendáriumokat, családjá egyetlen olvasmányát. – Miért gúnyolják? – kérdezte az ismeretleneket, akik neki tankönyvet gyártanak. – Hiszen az összes könyv kedvence volt, s mindig csak másokét olvashatta. Rengeteget ismert, könnyű lett volna húszat kiválasztani mások könyvtárából. Jelentette, hogy nincs kész. – Elfelejtetted? – kérdezte a tanár néni. – Nem – válaszolta. – Akkor? – hallgatott. A tanárnő rákiabált, hogy más hozzáállást várt tőle, és beírta a naplóba, pimaszkodásnak vette hallgatását.

Városi osztálytársai a tengerben fürödtek, ő verejtékben. Legeltetés közben labdát gyúrt tehenük szőréből, és sorra olvasta a világirodalom óriásait. Akkor megfogadta, hogy megszerzi magának a tengert. Talán ennek a kinevetett álomnak köszönheti, hogy nem ragadt bele tanyájuk sarába.

Az itthoni kémiatanár figyelt fel rá, könyörgött érte, többször kibiciklizett hozzájuk, járt apja-anyja nyakára a piacon.

Nem értették, se a tanárt, se őt, engedték az iskolába, de szinte naponta éreztették, hogy áldozatot hoznak érte, mert reggel-este legeltetnie kellett volna, mert anyja *helyette* szecskazott, vezette a lovat, ha ekéztek. Mindig felsorolták, milyen munkából maradt ki, hol tarthatnának, ha elvégzi a *részét*, minden kiesett délutánért büntudatot ébresztettek benne. Kései házasság megkésített, egyetlen gyermeke, szinte unokaként nőtt fel szülei mellett, soha nem tudták segíteni, tőlük az volt a maximum, hogy nem akadályozták.

Kiért a faluból, innen a kövesút ismerős hajlatait kell követnie.

Hűvösödik az este, lassan itt az ősz. Dolgoznak? Milyen nagy munkák vannak ilyenkor? – Apja megfejt, anyja szétmérte a tejet: ez forralni mára, ez altatni túrónak, sajtnak, ez a *kuncsaftoknak*, apja szét is hordta már biztosan.

Elérte, amit megálmodott. Világot akart látni, külföldet, s kinyílt előtte a világ, tízezreket áldoz rá évenként, munkáján kívül csak ennek él. Ringattatta magát a tengerrel, sirályokat, hattyúkat etetett. Most már négy tengert hasonlíthat össze, s hajókázott az óceánon is.

Ilyenkor, kirándulások végén, mindig úgy érzi, mintha felújították volna egész szervezetét. Most megint munkájába temetkezik majd, vagy tíz hónapig csak kutatásainak él, s közben a jövő nyárra gyűjtöget.

Apja-anyja nem látta még a Balatont se. Ha erről beszél nekik, mintha nem értenék.

Mindig szerette volna velük is megosztani élményeit.

Sose engedték, hogy végigmondjon bármit is. Nekik csak az a fontos, ami itthon történik, s hogy lányuk kiszakadt, pótolni akarják mulasztásait, sorolják: tizenegyet fialt a koca, de kettőt agyonnyomott, a kismalacok *hümlősek*, hasmenésük van, a tehen most fordult, az egyik anyanyúl megette a fészket.

Mindig sorra kell nézni a jószágokat, büszkén várják véleményét, dicséretét. Nem tudja, mi újat mondhatna, neki egyik kismalac olyan, mint a másik, ha három anyakocáét kell is megcsodálnia. Izgalommal lesik szavait, ahogy körbevezetik a tiszteletére felsepert udvaron, megbecsültetik a süldőket, büszkélkednek a tehénnel, barikákkal. Lesik: észreveszi-e a változást? Ők nem veszik észre, hogy nincs mit észrevenni, hogy a válto-

zások nem változások: apja új lefolyót készített az ólakhoz, kicserélte a galambdúcot, a korhadt színtetőt, és harminccal több tyúkot tartanak, mert sokan keresik a faluban ezt a szép sárga tojást, és veszik a tésztaát, a csigát, amit anyja készít.

– Úgy szeretném megmutatni maguknak a tengert! – mondta első útja után, kicserélten, szikrázó lelkesedése miatt is büntudattal, mikor belegondolt, hogy úgy élnek itt, mint a száműzöttek, mintha ide lennének láncolva. Szerette volna látni, ahogy anyja megfakult szeme rácsodálkozik a víz végtelen kékségére, szívesen szervezte volna meg hármójuk útját is. Mesélni kezdte a tengerparti napok kavargásában is derűs nyugalmát, hogy milyen kellemesen hűvös a víz a kánikulában is, s milyen pihentetőek az éjszakák.

De beleszakadt a mondat is, a lelkesedés is.

– Egy meleg fürdő is jó lenne – mondta anyja, nyomogatta lábát a lavór víz fölött, és ujjhegyének gödre megmaradt a dagadásban.

Eleinte nyomasztó rosszulleteket okozott minden hazautazása, fulladásérzetet keltett benne, olyan zuhanásnak érezte, amelyben csaknem összezúzta magát.

Könyörgött nekik, engedjék, hogy segítsen, veszekedett velük: szigeteljenek, falazzassák alá a házat, cseréljék a málladozó tetőt, építsenek fürdőszobát. A pénz is meglenne rá, neki ne gyűjtsenek, neki tipp-topp kis garzonja elég, a kirándulásokat meg állja; éljenek már egy kicsit, ne csak dolgozzanak. – Mintha süketeknek beszélne, legyintettek minden változtatási szándékára:

– Jó e' mán nekünk. Másnak meg úgyse kell.

Megborzongott: mekkora vád van ebben a lemondásban! Visszavár-

nák ide, hogy magukkal együtt eltemessék.

Költözönek be – könyörgött –, ne nehezítsék saját életüket! Ismerik, szeretik őket a helybeliek, biztosan elfogadnák szomszédnak is, megvehetnék valamelyik faluszéli kis házat. Mintha egy hegyet próbálna elmozdítani. – Nem – tiltakozott apja –, ő nem adja azt, ami eddig az élete volt.

Akkor kezdte ritkázni a hazautazást, mikor rádöbbsent, hogy minden hiábavaló, s hogy ez a sok fölösleges beszéd már munkájától vonja el. megszokta a tehetetlenséget, belefáradt. Megértette, hogy változtathatatlank és megválthatatlank, s csak akkor tudna segíteni rajtuk, ha feladja önmagát, visszaköltözik. Nem várhatnak el ekkora áldozatot.

Útjuk így nagyon ritkán találkozik, s két látogatása között lassan kutyájuk nevét is elfelejti. Két külön világ, alig maradtak érintkezési pontok, elfogytak a közös témák.

Micsoda zártság! pedig még kerítése sincs – mondta egy kívülálló jóakarója, aki előtt egyszer véletlenül kiadta magát. – Milyen szerencséje van, hogy innen kievickélt!

Most már könnyebben megszabadul a rossz hangulattól. Ahogy a vonatra száll, még integet a sokáig kilátszó kendőnek, kalapnak, aztán, ahogy leül, elfelejti, mit hagy itt, rögtön a fehér köpenybe képzelet magát, kutatópultjához, lombikjai közé, s máris teszi az újabb lencsét a mikroszkópba, mintha közben nem lett volna se tanya, se tenger. Bent tartotta az egyetem, tudományos munkatárs. Nyitva előtte a karrier, nagy jövőt jósolnak neki, több intézetnek is dolgozik. Igyekszik megszolgálni a bizalmat, még nem csalódtak benne. Neki mindegy, gyógyszer, tápszer, műtrágya vagy rovarirtó, csak kutat-

hasson. Mindig éreznie kell, honnan jött, neki mindig nehezebb volt a bizonyítás, csak az egyetem után küzdötte le a kisebbségi érzését.

Utól lehet-e érni a beleszületést? – kérdezte életével, mikor saját külön útján elindult. – Igen – válaszolja, szintén az életével –, ő elérte azt, amit a pályán elérhetett, bizonyította, hogy nem kevesebb, mint a közelebről indulók.

Évekig rettegett attól, hogy megint lelepleződik, hogy valami másfél-két évtizedes szokása lesz váratlan árulója, hogy nem is tudhatja, miért bűnös.

A középiskolában jött rá, hogy nem hetenként kell tisztát váltani. Mekkora harcába került, mire anyjával is megértette! Késsel-villával enni az egyetemi menzán tanult meg.

Anyja eleinte minden héten meglátogatta. Éjfélkor indult, hogy kettőkor vonatra üljön, apja tolta az állomásig a csomagot. Hajnali hatkor ugrasztotta fel a portást, a szobatársakat, tört rá a kollégium nyugalmában. Mikor már kezdte úgy érezni, hogy majdnem olyan, mint a többiek, anyja hetenként jött a lecsúszott patentharisnyában, a széttaposott sarkú cipőben, hozta a tanyával rakott garabolyát, hogy kirángassa belőle ezt a kicsi hitét, s csak a riadozás maradjon benne az ellenkező bizonyossággal: sose lesz olyan, utánanyúlnak, nem engedik, hogy a többihez hasonlítson.

Leszoktatta erről a látogatásról, keményen, hidegen, mintha nem is az ő anyja lenne, mintha nem értené, hogy anyja belekapaszkodik; elaltatta magában saját ragaszkodását – az egyetem volt a fontosabb.

Le akarta állítani őket a csomagküldéssel is. Neki mindig „piszok pakk” jutott, mint Nyilas Misinek a Légy jó mindhalálíggban, nevetséges, áruló már külsejével, címzésével is,

szégyellte a többiek előtt. De kedvéért anyja megtanulta még a csomagolást is, s tőpörtős bodagja, befőttejjei hozzátartoztak az ő egyetemi vizsgálaihoz, szobatársai is megszerették az egyszerű, szokatlan ízeket.

Mindig azt hitte, nem tudják követni, annyira más világba távolodott el tőlük. De apja szeméből kiesett a könny az ő doktorrá avatásán, ahogy elnézte lányát a többi fontos ember között, ahogy a díszruhás rektor kezét fogott vele.

Mikor a meghívót küldte, nem gondolta, hogy eljönnek, nem sok ünnepet tartottak meg egész életükben. Ott voltak, apja az apósától örökölt, egy kicsit rövid sötétkék ruhában, de mégis öltönyben – soha nem volt egyetlen új darabja, mindig mások levetett gönceit viselte. Anyja abban a feketében, amelyben szüleit gyászolta meg, *rendes* harisnyát húzott – ő imádkozta rá a sajátját –, az új százforintos cipőben most nem látszott repedezett sarka, mint otthon az elmaradhatatlan papucs fölött.

Ott kuporgott a két kis öreg, két kis ünnepontó, a csipkekesztyűs, nyakkendő vendégsereg szélén, igazi tanyaszagot, izzadságot hoztak a parfümök, spray-k illatába. Megint éjfélkor indultak, hogy ideérjenek, két kezük tehetetlenül pihent ölükben, biztosan többször kiszámolták, mennyi munkával maradnak ma el. Mellőlük állt fel, hozzájuk ült vissza, velük jött ki a díszes folyosóra az aulából. Mozdulatait lesték, ahogy fogadta a gratulációkat, még évek múlva is kérdezték, kivel fogott akkor kezét.

Ismerősök, ismeretlenek végigmérték, összehasonlították őket. Már nem zavarták az ilyen pillantások. Felemelt fejjel nézett vissza, pirulás nélkül állta a vizslató tekinteteket: igen, közülük jöttem, ők engedtek

el. – Anyjába karolt, ahogy kifelé indultak. Tudta, hogy ez legszebb napja életüknek.

Most már nem szégyelli őket. Ha nem innen indul, nincs benne ez a sokszoros bizonyítási kényszer; s ha nincs ez az állandó riasztás, amit az ő kikerülő életük jelent, nem jut el ide.

Csak ezt a legelső címét, ezt a legkisebbet értették meg, írják levelére büszkén a dr.-t. Tudományos fokozatait nem értékelik, azt hajtogatják, minek vizsgálják megint, mikor a *legfelső iskolát is elvezte*.

Most meglepi őket, látogatása váratlan lesz, még nagyobb öröm nekik. Biztosan a lap tűnt el, az is lehet, hogy elfelejtette feladni abban a kapkodásban, ahogy az útra készült. Kitolt magával, csomagját végig cipelheti.

Már régen belenyugodott, hogy csak valami praktikus apróságot hozhat, ha kedvükre akar vásárolni. Anyja jobban örül egy türelkőzőnek, mint egy szobadísznek, tésztavágógépét ki se próbálta: szebb az a tészta kézzel, gépit árul a bót is.

Látta, milyen nevetséges, ha külföldi csecsebecséivel dekorálja a salétromos tanyát. Hát most olyat hoz, ami biztosan megfelel: apjának metszőollót, anyjának függönyanyagot a kiskonyha ablakára, az ilyen „ajándék” ellen nem szoktak tiltakozni.

Kell két óra a gyaloglásra. Repülőútja is ennyi volt, hogy országokat cserélt, négyet töltött a három vonaton, hogy a fővárosból ideérjen. Világokat vált most is, kétórás gyaloglása árán. Minden útja végén ez az utolsó két óra a legnehezebb.

Azért egy ajándékot már nagyon szívesen elfogadnának tőle, ha nem szégyellnék, talán követelnék is. Unokát nem adott nekik. Még nem fért az életébe, s ha pályáján lépést akar tartani, nem is fér egyhamar.

– Mekkorákat szaladhatna! – sóhajtoznak, emlékeztetik, hogy szerette tanyájukat, hogy eljátszadozott gidákkal, barikkal, szeretett gyerek lenni ezen a népes udvaron.

Több kicsit szeretnének, mert nekik csak egy lehetett.

Úgy tesz, mintha nem értené sóhajaikat.

– Az én életem másra kell – mondta türelmetlenül, csaknem durván, mikor mindig szemérmes apja egyre nyíltabban, félreérthetetlenül célozgatott.

Későn ébredt, mintha átaludta volna serdülőkorát, még az egyetemen is testvérpárnak gondolta a férfit és a nőt az angol nyelveckében. Néhány flörtöt kipróbált azóta, partnere akadt, de attól megriadt, hogy társat találjon. Ahogy komolyodott volna a kapcsolat, őt megfagyasztotta tanyájuk. Viszolygott attól, hogy ezt a világot kiteregesse, félt, hogy eltávolítaná magától azt, akinek megmutatja. Ő vállalja őket, ez természetes, ez neki kötelessége, de senki *idegentől* nem várhat ekkora áldozatot, ami a legközvetlenebb hozzátartozónak is ekkora teher. – Hogy magyarázza meg egy kívülállónak: nekik ez az életük, nem ismernek, nem is akarnak mást?

Már tudta, hogy nem jönnek, megérezte, hogy várákozása megcsalta, de még mindig számított rájuk. Ennyit talán még megérdemelne, hogy elébe jöjjenek. Ha nem is az állomásra, legalább ide, a kövesútig. Egyre biztosabban tudta, hogy feladta a lapot, emlékezett még a mozdulatra is, ahogy a résbe csúsztatva felszállás előtt itthon a repülőtéren. Még mindig reménykedett, hátha a kövesút egy-egy hajlata, az erősödő esti szürkület az ő alakjukat is rejti, s futna elébük, ahogy észreveszi őket, elfelejtené, milyen csalódást okoztak.

Valami szörnyűt jelent, hogy most nem várják. Odázta volna a pillanatot, hogy megtudja, miért, s lépteit szaporázta, hogy minél előbb bizonyosságot szerezhessen.

Megunták, hogy elébe szaladgáljanak? Belefáradtak, még ha ritka is? Nem akarnak akkor fontosak lenni, mikor ő kitalálja! – Csodálkozol? – kérdezte önmagától. – Talán más érdemelsz? Akkor se jönnek most már, ha engedélyezed, hogy ragaszkodjanak hozzád!

Megszokták... Nem is tudnának mást... Jól megvannak itt ketten – hányszor mondtad el magadnak megnyugtatóként? De egy közeli ismerősöd előtt már nem mered kimondani! Mert indoklásod hazug, csak magadat takargatod vele!

Ki a felelős értük, hogy nem is ismernek mást? Nem te, aki élted az életüket, és *éled* a különbséget is? Nekik köszönheted, hogy kikerültél innen, mert elengedtek, mert nem értették ugyan, mit akarsz, hová tartasz, mégis egész sárba ragadt életükkel a te szárnyalásodat segítették, céljaidat szolgálták, mindent megadtak hozzá, hogy sorsukat kikerüld.

Micsoda könnyen lemondnál rólu! Milyen egyszerű hajtogatni, hogy megszokták, megadni magadnak a felmentést, hinni, hogy türelmetlenség mondatra szavaiddal már tettél értük!

Hány csomagjukra nem válaszoltál! Örültél, hogy az otthoni gyümölcs szebb a boltinál, s hogy újabb két százast tehetsz utad árához, mert megvan tőlük a vacsora, a reggeli. Leveleikre számításaidat rakod, s hetek telnek el, mire mégis írsz, mert már nem tudsz mit mondani nekik.

Hány kapaszkodó kísérletük volt, hogy újra megtaláljanak! Mert nem akarják elhinni, hogy eltávolodtál, ők

nem adtak okot, hogy kerüld őket, ők nem árulók. Mióta emlékszel, nem változott egyikük sem – ők nemcsak a tanyát nem tudják feladni, téged sem adnának. Követni se tudnak – bizonygatod.

Micsoda nyomorult vagy! Nem elég, hogy elárultad őket, hogy évenként egyszer látogatsz haza, mintha kegyet gyakorolnál, árulásodhoz még elméletet is gyártasz: az „úgyis mind egy” kegyetlen, közönyös elméletét!

Mit gondolsz, hány ilyen utad lesz még? Nem félsz, hogy ráfér egy kezedre? Nem igaz, hogy nem látod romlásukat, nemcsak a külsőt, a mélyült ráncokat rajtuk, az öregség szeplőit anyád reszkető kezén – azt is, mennyit töpörödnek az újabb találkozásig.

Láttad, hogy munkába nyomorodott anyád négykézláb áll fel a székéről. De azért nincs nagy baj – nyugtatgatod magad –, a piacra hetenként háromszor begyalogol, tolja a biciklin a tojást, a gyümölcsöt, hordja a házakhoz a tésztát, a gomolyát. Látod, hogy fáj a mozdulat is, mégis elvárod, hogy kedvéért húsz kilométert gyalogoljon, csak azért, hogy két órával hamarabb találkozzon veled, hogy falud rácsodálkozzon a különbségre, ami köztetek van. – Érsz tán annyit, mint a piac – szól tréfának álcázott zsarolásod, de te kiméred, mennyi idő jut rájuk, mert mindig szöktél innen, s holnapután már újra menekülsz.

Miért a tengert erőltetnéd? Mert oda úgyse mennének veled? Vagy körbebámultatnád őket a repülőtéren, a tengerparton is? Mondtad-e, egyetlenegyszer: pihenjen egy kicsit, két hétre itt vagyok? Akkor nem egy napra kellene kivenni kezéből a fejt, a vágót. Jöhetnél így is: felváltom, kérünk egy szanatóriumi beutalót, melegbe, gyógyfürdőbe, hátha nem késő még.

Ha egy szabadságot itt töltenél, hogy segíts a tanyát rendbe tenni – az áldozat lenne? Ha tapasztalnák, hogy amíg élnek, otthonukat otthonodnak érzed, s nem a gyerekedet akarod tőle megmenteni!

Érezte, hogy baj van, de neki nem írhatták meg, mert csak az itthoni címét ismerik.

S ha kórházba került, meghalt valamelyik, vajon a másik keresné-e az árvaságával? Számítana-e rá, számíthatna-e rá?

Letér az országútról, lába magától veszi a kanyart. Régi teleken apja eddig járt elébe, várta behavazva, hűségesen, mint őr a posztján; karja lendült, hogy utat nyisson, s ő megbújhatott a széltől háta védelmében. Apja hajnalban indult, tolt a havat a sütőlapáttal, ameddig győzte, nagyokat lépett aztán, ő mindenütt csizmája nyomában, míg a kövesútra ki nem értek. Most is, ha megfelelkezik, nekihajlik a menésnek, öles léptekkel, mint apja nyomán, senki se tud lépést tartani vele, járásában nincs semmi nőies.

– A sétálást is tanulnom kellett – mondta egy halk hang benne.

– Ez talán indok, hogy kerüld őket? – kérdezte a másik kegyetlenül. – Ők sétáltak valamikor? Mondhatod-e, hogy saját erődből értél el bármit, hogy magadnak köszönheted? Nem az ő erejük munkál benned, tanyátok ereje, a napi húsz kilométerek ereje? Sütőlapátjuk nélkül lenne kandidátusid?

Évek óta sose jöttél haza egyedül, elvártad, hogy kényeztessenek, ünnepeljenek, csomagodért szaladjanak, kísérjenek két nap múlva ugyanazzal a csomaggal, mert az ennivalót majd küldik utánad. – Te mikor vettél át az ő csomagjuktól?

– Ha most elpirulsz – mondta a másik hang –, úgyse látszik, mert feketére égetett a tengerparti napfény, szebben, egyenletesebben, mint az itthoni kapálások.

– Ha hamarabb engednek kollégiumba – mondta a halkabb hang, mint ha hinné még, hogy van feloldozás.

– De nem engedtek – torkolta le a másik –, mert félték, hogy elveszítenek, hogy nemcsak tanyájuktól kerülsz ki, hanem közülük is.

S ha rájuk dőlt a vert fal, ha rájuk gyulladt a nádtető, ha ott pusztultak mind a ketten? Mikor vennéd észre, hány hónap múlva? Hiányoznának-e valamikor?

Életében először örült volna, ha a tanyán minden változatlan.

Ha a kiserdőn túl lefordul, dűlőjük mélyéről ide szokott pislogni a fény. Sötét esteiken mindig ez volt az otthonhoz az iránytűje.

– Ha lenne még idő – könyörgött magában, és nem tudta, kinek.

Mintha nyakára tekeredett volna a sportszatyor, fojtogatja.

Az utolsó métereket fuldokolva futotta át.

Égett a fény a tanya ablakában.

Kasza Péter

Pillanat

*„Mikor a világgal ismerkedtem, már az első lépés nagyon tetszett nekem,
Az öntudat puszta ténye, a formák, a mozgás ereje,
A legkisebb féreg vagy állat, az érzékek, a látás, a szerelem,
Mondom, már az első lépés megborzongatott és annyira tetszett nekem,
Hogy alig mentem tovább, és alig kívántam továbbmenni,
Csak megállni és folyvást ödöngeni,
hogy mindezt elragadtatott dalokban megénekelhessem.”
(Walt Whitman)*

Egyetlen pillanat. Nekünk csak ennyi jut. Egyetlen pillanat ideleln.

Talán kevésnek tűnik. De mi döntünk. Mi választjuk meg a pillanatot, mi döntjük el, hogy mikor jön el ez a pillanat, és mi döntjük el, hogy meddig tart... nekünk. Amikor végül elérkezik az idő, hogy kilépünk az Örök Fényből, amelyből születtünk, akkor mindannyian lejöhetünk ide. Csak egyetlen pillanatra. Mehetünk bárhová, ahová csak akarunk, tehetünk bármit, amit csak akarunk. Aztán vége. Minden tovaszáll egyetlen szempillantás alatt.

Most az én időm érkezett el. Döntöttem. Megválasztottam a pillanatot, az én pillanatom. Ideleln minden más. Milliószer láttam már, mind láttuk odafentről, mégis... itt lent állva minden más.

Megteszem az első lépést. Vakon. Olyan puha, olyan sima és friss, olyan... hideg. Először a jeges érintés. Finoman összerezzenek, ahogyan eljut minden porcikámba. Százezer apró, dermedt tűszúrás, és mégis... lassan szétáradó melegség tölt el. Érzem, ahogy körbeöleli a meztelen talpam, ahogy bekúszik a lábujjaim közé. A hús levegő keményen, valahogy mégis lágyan simogatja a bőrömet. Minden apró szőrszálam az égnek mered, a szárnyaimon a tollak egymáshoz simulnak. Kellemes borzongás fut végig a testemen. Érzem. Nem kell éreznem, érezni akarom.

A következő lépés hasonló, épp csak egy kicsit különbözik. Fagyos érintés... aztán a finom melegség most egy kicsit hamarabb érkezik. Hogy lehet ez? *Tudom*, de mégsem értem. Olyan kiszámítható, olyan váratlan.

Sötét, olyan sötét van. Ez az első, amit a szemem felfed előttem. Felnézek az égre. Innen nézve a csillagok csak apró fénypontok, tűhegnyi fehér szikrák, átderengenek egy fekete fátyolon. Sápadt korong, mely nagyobbak tűnik a többinél... reszkető, ezüstös fénye hideg színekkel von be mindent. Azúr és ametiszt játszadozik egymással a szűzfehér leplen, amely mindent betakar. Lágyan, óvón, gyengéden... olyan gyengéden.

Egy utcán vagyok. Sokáig észre sem veszem, annyira leköt az első benyomás, az első pillanat, ami az utolsó is egyben. Az én első pillanatom. Az én utolsó pillanatom.

Az út hosszan szökik a távolba, messze-messze fut, amíg el nem kanyarodik. A komor, fekete macskakövek némán pihennek egymás mellett, csak itt-ott

bukkannak elő a fehér takaró alól. Az út szélén sorakozó lámpák mélysárga fénye megnyújtja az árnyakat. Minden árnyék egy másikba kapaszkodik, körbeölelik egymást, aztán együtt olvadnak bele a szendergő sötétségbe. A repedezett járdaszegély, a kopottas járdák, a magányos padok... dolgok, amik sosem éltek, mégis oly holtnek tűnnek. Csupasz bokrok mintha épp ijedten akarnának összerездülni, és a fák... soha nem mozogtak, mégis oly elkeseredetten, oly vágyón nyúlnak göcsörtös ágaikkal a csillagok felé. Az árnyék szaggatta elmúlás ridegen ólálkodik minden körül. Minden az övé lesz: csillag, út, járda, padok, lámpák, bokrok és fák. Minden az övé lesz... ezért nem siet.

Az élet nem hagyja magát elúzni. Soha. Ebben a pillanatban sem, az én pillanatomban sem. A csontos bokorban fészkelő cinegék, a magas tölgy kicsavarodott ágán üldögélő bagoly... annyira elevennek látszanak. Dermedtek, ugyanolyan mozdulatlanok, mint minden más. Most csakis én mozdulhatok, minden más az idő apró szeletébe fagyva várakozik. Ez most az én pillanatom, csak az enyém.

Az enyém minden egyes suta lépés, minden fagyos levegővétel. Az enyém fénylő szemem minden vágyakozó pillantása, kezeim minden reszkető érintése, szárnyam minden félénk rezzenése. Az enyém a pillanat... ameddig csak akarom.

Annyira megrémít ez a kristályos merengésbe dermedt világ, mégis nyugodtabb vagyok, mint eddig bármikor. Ismerem minden aprócska részletét, mégis egyre inkább lenyűgöz. Mindez egyetlen pillanattig. Az elmúlás előtti utolsó momentum, ami addig tart, amíg csak akarom. Vajon ez büntetés? Esetleg ajándék?

Miért nem félek? Félnem *kellene*?

Minden egyes lépés közelebb visz a véghez... de én döntöm el, mikor lesz vége. Vajon tényleg így van? Én döntök? *Akarok* egyáltalán dönteni? Véget *kell* ennek érnie? Ha nem, hát *miért* nem? Ha igen, *mikor*? Akarom, hogy vége legyen? Akarom *kell* ahhoz, hogy vége legyen? Ezeket soha nem mondták el odafönn. Vajon tudni fogom? Ezt sem mondta senki.

Lassan járom a csöndes kisvárost. Minden dermedten várakozik körülöttem. Mindent látok, mindent érzek... de engem nem lát semmi, nem érez semmi. Megcsodálok mindent, pedig már annyiszor láttam, de... így még soha.

A házak némán sorakoznak egymás mellett mindkét oldalon. Némelyik ablakon sárgás derengés szűrődik ki, a kéményekből szálló füst most lágyan fodrozódó szürke fátyollal homályosít el egy-egy kicsiny részletet a fagyos éjszaka csillagos egéből.

Az egyik ház előtt egy kislány játszik egy kutyával. Lassan lépdelek feléjük. A talpam már egészen hozzászokott a jeges érintésekhez, egyre jobban átjárja a hús melegség. Ahogy egyre közelebb érek hozzá, egy érzés fog el. Izgatottság? Félelem? Vajon óvatosnak kellene lennem? *Tudom*, hogy nincs okom ezekre, de mégis... mégis...

A ház félig nyitott ajtajánál egy nő áll, arcán széles mosoly, tekintetében a legmélyebbről jövő, mindent átjáró melegség. A házból kiszűrődő lámpafény sápadt aranszínnel vonja be a kislány rózsaszín kabátkáját. Bordó színű kötött sapkája alól kigöndörödő fürtjei lágy hullámba dermedve ölelik körbe pufók, dércsipe orcáját.

Odalépek hozzá. Ahogy lassan letérdelek elé, vigyázok, hogy szárnyaimmal ne takarjam a hátam mögül kiszűrődő fényt. A kutya vidáman és izgatottan bámul a mellette játszadozó apróságra. Neki ő jelent mindent.

A kicsi lány önfeledten nézi a mellette lévő fenyő ágáról leszóródó pelyheket. Csak most tűnik fel: a fagyos levegőben száz meg száz apró, ezüstös kristályocskos lejt táncot az arcom előtt. Az ő arca előtt. Mindegyik egyforma, mégis... annyira mások. Örökké tudnám őket nézni, sosem találnék két ugyanolyat. Talán ezt akarom tenni? *Akarom?* Talán a kislány is ezt akarja? A szemében annyi mindent látok, annyi mindent. A hatalmas kék szemek ékkövekként ragyognak az aranyló fényben.

Látom magam a csillogó tükörben. Olyan könnyű a felszínét nézni, mégis végtelenül mélynek tűnik ez a két kis tündöklő óceán. Mintha engem nézne. Szinte el is feledkezek minden másról: a csillagokról, a lámpákról, a kutyáról, a sötétségről, a fényről... csak őt látom. A szemét, és benne magamat.

Lassan, óvatosan nyújtom ki a kezemet felé. Félve, szinte reszketve érintem meg az arcocskáját. Ahogy jéghideg ujjaim hozzáérnek, hirtelen én is érzem, amit ő. Végtelen boldogság. Ez számára a legönfeledtebb öröm pillanata. Annyi mindent érez. Annyi mindent tud... és annyi mindent nem. Látom a lágyan ringó bölcsőt, a színes játékokat, az első lépéseket, az aszfaltra rajzolt ugróiskolát, a hajcsatokat, könyveket, ruhákat, egy táncot a bálban, az első csókot... és látok egy utat, amelyen tükörsima jég csillog, látok egy száguldó autót, a reflektor világít, a sofőr félrerántja a kormányt, de már késő, túl késő...

Riadtan rántom el a kezem az arcától, szívem hevesen zakatol. Alig tudom magam meggyőzni, hogy ez a pillanat még nem jött el. Ez nem az ő utolsó pillanata, hanem az *enyém*. Egyszer mindennek vége lesz. Egyszer mindennek vége *kell* hogy legyen.

Ahogy a rémülettől eltelve térdelek előtte, hirtelen újra az arcocskájára pillantok. Végtelen öröm. Számára ez a végtelen öröm pillanata. Miért ne lehetne *számomra* is az? Vajon *megosztaná* velem? *Kérnem* kell tőle? El kellene *vennem*? A többieké is lehet, akik odafenn vannak? És azok, akik előttem jöttek?

Az a széles, foghíjas mosoly. Az a rózsapiros arcocskos. A dércsípte orr. És azok a szemek... azok a csillogó szemek. Ezernyi apró, ezüstösen szikrázó, jeges kristály. Ezernyi tökéletlen kis dolog egyetlen pillanatba fagyva. Minél tovább nézem őket, annál több színben pompáznak. A mosoly egyre szélesebb, a gyönyörű kék szemekben tükröződő arany csillogás egyre vakítóbb. A fény egyre inkább eluralkodik mindenben. Alig érzem már a körülöttem csöndbe dermedt, hűvös világot, az ajkam remegését, az arcomon legördülő könnyecseppet.

Ismét kinyújtom a kezem. Az egyik fagyos, kristályos pelyhet érintem meg az ujjammal. Olyan törekeny, olyan tökéletlen, olyan gyönyörű. Lassan, nagyon lassan érintem meg. Éppen csak egy pillanatra. Egyetlen pillanat, és lágyan olvadni kezd. Csak egyetlen pillanat... és vége.

Csáji László Koppány

Nő selyemtunikában

Béci a grundról hazafelé menet egyszer tanúja volt, ahogy a kihalt utcán egy teherautó száguld végig, és a kereke alól felpattanó kő nekicsattan egy pincehelyiség fehérre festett ablaküvegének, apró lyukat ütve jobb felső sarkán. Nem tudta, mi van odabent, azt sem, hogy miért festették fehérre belülről az ablakot, de ösztönösen belesett az alig kisujjkörömmnyi lyukon. Az talán még a pupillájánál is kisebb volt, ezért a látványt fehér glória övezte. Amit látott, soha nem felejtette el. Egy csodálatos nő vette le éppen selyemtunikáját a fürdőszobában. Láthatóan zuhanyozni készült. Az alig tizenkét éves Béci még sohasem látott hasonlóan szépet. Anyja egy varrodában dolgozott éjszakáig, és már oly sok éve bezárkózott fürdéskor, hogy elfelejtette azokat az éveket, amikor még beléphetett hozzá. A grundon töltött tengőzós-focizós évek alatt lassacskán elfelejtette, hogy milyen is egy nő teste. Anyja nem olvasott színes magazinokat, a külvárosi bérkaszárnnyák között akkoriban még nem voltak óriásplakátok, és mivel szegények voltak, strandra sem járt a kölyök, így aztán különlegesebb volt számára a látvány, mint amilyen egy tehetősebb osztálytársának lehetett volna. Megdobbant a szíve, és valami odaszögezte a lyukacskaéhoz. Aztán rádöbbsent, hogy mit csinál, és hirtelen körülnézett. Sötétedett már az október végi, esős időben, senki sem járt az utcán. Bécinnek elkezdett izzadni a tenyere, és tekintete visszatért a lyukhoz. A nő épp belépett a zuhany alá, magasra tartotta tekintetét, és a forró víz lassacskán végigcsorgott a testén. Bizonyára ráért, mert egy percig állt így, csak azután kezdte beszappanozni magát, roppant alaposan. Fénylő bőre olyanná vált, mint valami porcelánszobor. A forró víz gőze egyre inkább betöltötte a helyiséget, és Béci már-már csupán lelki szemével látta, ahogy elkezd leöblíteni magáról a habot. Észre sem vette, hogy egy férfi közelít az utcán. Csak arra riadt fel, hogy az ráförmedt:

– Mit bámulsz itt a kupleráj pincéjénél, kishaver? Úgysem látsz be az üvegen, hiszen be van mázolva, nehogy a kuncsaftok ingyen jussanak némi ízelítőhöz...

Béci felugrott és elszaladt. Fogalma sem volt, hogy mi az a kupleráj, csak az jutott eszébe róla, hogy rendetlenség, de ez értelmetlennek tűnt. Nem tudta kivenni fejéből a látottakat, egész este, sőt egész éjszaka ezek a varázslatos képsorok jártak lelki szemei előtt. Fogalma sem volt, hogy miért ígérte meg a látvány, hiszen nem tudta, mit kezdjen vele. Egész egyszerűen, szívmelengető élmény volt. De tudta: leskelődni bűn, ezért aztán nem mondta el senkinek, hogy mi történt vele hazafelé. Apja a vasgyárból csak éjjel után jött haza, elment zuhanyozni, majd vacsorázott és lefeküdt. Béci hallotta, amint hajnalban az első villamos elötyög a közeli főúton, majd pedig elindul munkahelyére édesanyja. Reggel mégsem volt fáradt. Felöltözött, felkapta a kikészített uzsonnát a konyhában, vállára vette iskolatáskáját, és elindult a suliba. Olyan nap volt, mint a többi. Hazajött, le a táskát, és ki a grundra, focizni! Csatak, Fefe

és Musztáng már ott várták, hogy meg hozza a labdát, és passzolgattak, amíg megjöttek a többiek. Nagyot küzdöttek, hiába szemerkélt az október végi eső, jól leizzadtak, és ahogy kezdett sötétedni, hazaindultak. Ekkor dobant meg Béci szíve ismét, és jutott eszébe, hogy most mi is jön. Elbúcsúzott a társaitól, és hazaindult. Ahogy a macskaköves úton a nő utcájába kanyarodott, lelassította lépteit. Egy idős pár sétált vele szembe. Alig bírta kivárni, hogy végre elhaladjanak az ablak mellett és bekanyarodjanak a sarkon. Egy katonai dzsip dőcögött felé, és az utasoldalon egy altiszt hatalmas reflektorral világított oldalra, mintha valakit keresnének. Elment ez is. Ott maradt Béci az ablaknál ácsorogva, egyedül. Leguggolt, és szemét a lyukra tapasztotta. Nem volt bent senki. Várt egy-két percet, majd nagyot sóhajtott, és elindult haza. Már a következő saroknál volt, amikor megint tétovak lettek a léptei, és végül visszasietett az ablakhoz. Épp időben. A nő belépett szobácskájából a fürdőbe, a már ismerős selyemtunikában.

Így ment ez ettől kezdve napról napra, évről évre. Béci valahogy megérezte, hogy mikor kell az ablakhoz lépnie, szinte mindig ott találta a nőt. Közben cseperedett, vagányabb lett. Egyre kevésbé volt óvatos. Bízott abban, hogy a kihalt utca eldugott szegletében úgyszem látják meg. A szemközti bérház ablakaiból azonban többen észrevették. Volt, hogy egy nyugdíjas – merő tréfából – almacsutkát dobott rá, s amikor Béci ijedten odafordult, az öreg gyorsan visszahúzódott az ablakból. Béciről, az alkonyati kukkolóról – bár hozzá ez sohasem jutott vissza – már anekdotákat és vicceket is meséltek a környéken. Amikor szembejött az utcán, néhányan megmosolyogták. Mások rosszállóan néztek rá, de a legtöbben a környék egyik csodabogarának tartották, akit megígézett e szenvedély. „Miért? Jobb, mintha szipuzna!” – mondogatták többen, hiszen volt jó néhány suhanc, akiket a ragacsos álmodozás legalább ennyire rabul ejtett. Így tűnt el a grundról Csata is, aki beállt a híd alatti bandába, és zacskóba temetett fejfelé ácsorgott esténként. Pedig micsoda bal lába volt, és micsoda góljai! Csak kevesen tudták, hogy hol lakik Béci pontosan, de azt valahonnan tudni vélték, hogy apja nemrég egy üzemi balesetben halt meg a gyárban, anyja pedig azóta minden este gyertyát gyújt és sírdogál. Néhányan sajnálták, mások titkon irigyelték, hogy ő láthatja a pince titkait, megint mások egyszerűen kigúnyolták. Béci pedig mániákusan járt a rejtett ablakhoz, amelyet sohasem javítottak meg, mintha sejtették volna, hogy valakinek ez az aprócska rés mennyire sokat jelent.

Egy idő után eljutott Nelli fülébe is a hír, hogy van egy tizenéves csodálója. Barátnőjével, Kamillával egy alkalommal úgy szervezte, hogy szembetalálkozzon a foci után arra sétáló fiúval. Kamilla oldalba bökte, hogy „na, ő az!”, és a lányok halk mosollyal jelezték a fiú felé, hogy most már nem egyoldalú élményről van szó. Nelli alig észrevehetően rávillantotta szemét a fiúra, aki elpirult, hiszen felismerte a lányt, akiről immár három éve álmodozott. Tizenöt évesen még nem is tudta elképzelni, hogy ez a nézés mit jelenthet, de onnantól kezdve már Nelli is lopva oda-odapillantott a fürdőszobából az ablak sarkára. Ismét eltelt egy év. Hiába történt már meg ezerszer az a csodás pillanat, hogy Béci kileste Nelli testének titkait az aprócska lyukon át, semmit sem vesztett varázsából. Egyszer a villamoson is találkoztak. Béci nem is sejtette, hogy most miért a nő pirul el. Hirtelen olyan gyorsan kezdett dobogni a szíve, mint egy riadt kis-

madaré. Érezte Nelli csábítóan édes parfümillatát, és amikor valaki ráköszönt Nellire, megtudta a nő nevét is. Aztán leszállt, és a villamoskocsi ablakából Nelli még hosszan nézte, vajon melyik házba tér be. Béci lassan hasonlóan fontossá vált Nellinek, mint amennyire ő volt a serdülő fiúnak. Kölcsönösen álmodoztak egymásról, de soha sem merték volna megszólítani egymást. Béci azért nem, mert még félszeg volt, és szégyellte az arcát elborító pattanásokat, nem érezte magát érett férfinak; Neli pedig azért nem, mert tudta, meg is büntethetik, ha leszólít egy kiskorút. Ezután csak nagy ritkán látták egymást az utcán, de akkor sem szóltak egymáshoz.

Béci közben befejezte a szakmunkásképzőt és elhelyezkedett a gyárban, bár még csak tizenhét éves volt. Munka után továbbra is fociztak a sráccal. Béci egy nap nem bírta tovább, és elmondta élményét két legjobb barátjának. Megpróbálta elmagyarázni, miféle szerelmet érez. Azok röhögtek, de irigyelték is. Fefe könyörgött, hogy aznap hadd menjen ő is el Bécivel, hadd lássa ő is ezt a csudát, de Bécit felháborította az ötlet. Megbánta, hogy elárulta a titkát, de nem volt már visszaút. Fefe ragaszkodott hozzá, hogy beavassa őket is az élménybe.

– Mit vagy úgy oda? Csak egy idegen. Nekem is jogom van megbámulni.

– Még egy szó, és kiverem a fogad, te állat! – förmedt rá Béci.

– Most miért? Mi a haverjaid vagyunk, nekünk igazán megmutathatod... vagy olyan ronda szegény, hogy inkább szégyelled? – röhögött ismét Fefe és Musztáng.

– A világ legszebb nője, ti barmok! Nem értitek, hogy ő csak az enyém?! Talán egyszer feleségül is veszem! Ő az álmaim nője...

– Képelem, milyen álmok lehetnek... – verte hátba Fefe. – Anyád reggel moshatja a lepedőt!

– Pofa be, te mocskos disznó! – lökte mellbe Béci. Nem volt ő se fából, egy ideje már ő is bezárkózott a fürdőszobába, és tudta, hogy mire célzott a barátja, mégis felháborodott a dolgok illetén beállításán. – Nevetséges! Én szeretem azt a nőt. Mit értetek ti a szerelemhez?!

– Én már kefélttem, kishaver, érted-e? Úgyhogy nekem ne pofázz, hiszen te még szűz vagy! – szólt nagyképpően Fefe – Ha nem a pattanásaiddal törödnél, már te is megdöntöttél volna néhány bigét. De te igyekszel haza anyukához, és közben megállsz a barátnődre élvezni az ablakban!

– Ha folytatod, esküszöm, megöllek!

– Ennek fele sem tréfa! – vágott közbe Musztáng. – Szevasztok, skacok, holnap találkozunk!

Musztáng és Fefe elviharzott, Béci mégsem mert aznap a lány ablakához menni. Másnap viszont, amikor a haverok nem hozták szóba a dolgot, már nem bírta tovább, és hazafelé ismét a világos ablakhoz térdelt. Már ezerszer látta a lányt; behunyta a szemét, és elképzelte, ahogy Nelli odasétál az ablakhoz, feláll a padra, és egy csókot lehel a fehér üvegre, pont oda, ahol Béci arcát sejtí. Hirtelen kinyitotta a szemét, és úgy érezte: viszonszeretik. Aztán elindult. Távolról valamiért hátrafordult, és látta, hogy Fefe ott térdel a járdán. Elkezdett felé rohanni, de Fefe észrevette és eliszkolt. Béci utána. Ordított, hogy elkapja, hogy megöli, mire Fefe még vesztebb futásnak eredt. Béci végül mégis utolérte, leteperte, és addig verte, amíg ki nem esett Fefe foga. Attól Béci valahogy meg-

nyugodott, és elkezdett nyöszörögni, mintha bánná a dolgot, de ismételte, hogy megérdemli Fefe, amit kapott, mire az egykedvűen közölte:

– Te baromállat! Az egy kupleráj. Egy baszoda. Ott a nők pénzért fekszenek le a férfiakkal. Néhány nap múlva tizennyolc leszel, összespórolhatsz egy menetre.

Fefe feltápáskodott, letörölte szája széléről a vért, és elballagott. Bécinek eszébe jutottak az első alkalommal hallottak. Összetört. Mintha legbelül már eddig is sejtette volna, hogy mi lehet a titokzatos ablakos mögött a szuterénben, de a kapun nem volt semmi jel, se piros lámpa, se az ajtónál álló fekete kidobóember, ahogy a fekete-fehér filmekben látta. Így nem is fogalmazódott meg benne, hogy ez egy piros lámpás ház. Egyáltalán honnan tudja ezt Fefe? – töprengett. Tán csak nem járt ott? Nem, hiszen negyedével fiatalabb Bécinél. Baleknak és bolondnak érezte magát, és lesújtva ment haza. Rélmások gyötörték: napról napra azt álmodta, hogy vörösre mázolják az ablakokat, betömik a lyukat, és bentről egyre hangosabb, kéjes hangok hallatszanak. Nellit szólongatta, de a nő csak kacagott és csevegett odabent, hallhatóan nagy társaságban. Béci tehetetlen dühében végül betörte az üveget, és beugrott az ablakon. Összevissza vágta magát, és véres kezével törölgette felszabdalt arcbőrét. Mindenki sikított, és úgy néztek rá, mint egy őrültre. Nelli kiszaladt. Az egész álom filmszerű volt és kilátástalan. Nem tudott szabadulni ettől egészen a tizennyolcadik születésnapjáig, amikor kapott nagyanyjától annyi pénzt, amennyit így, együtt még sohasem látott. Felriadt álmából. Csatazott a verítéktől. Halkan felöltözött, magához vette személyi igazolványát, az ajándék pénzt, és a többit is, amit az évek alatt összekuporgatott, majd elindult a kupleráj felé. Egy lélek sem volt az utcán. Semmilyen zsvajt nem hallott bentről, de világosak voltak az ablakok. Bement a kapun. Azonnal meglátta a szuterén felé vezető ajtót. Bekopogott. Egy idősebb nő nyitott ajtót, aki mintha felismerte volna.

– Van már maga tizennyolc, fiatalember?

Megmutatta az igazolványát. A hölgy betessékelte a szalonba, ahol két idősebb úr ült hölgyek társaságában, majd szólt Nellinek, aki egy percen belül megjelent az ajtóban. Béci ránézett, és megint veszettül dobogott a szíve. Nem tudta, mitévő legyen, hogy kezdje a beszélgetést. Arra gondolt, hogy előveszi az összes pénzét. Két kezében tartotta a nagy halom pénzt, és sóvárogva a nő felé nyújtotta. Nelli odalépett, szó nélkül lekevert neki egy pofont, és kimérten megszólalt:

– Távozzon, fiatalember! Nem üzletek kukkolókkal.

Béci összerezsent. Tehát mindenki mindent tud. Kihullottak kezéből a pénz. Felháborodás és döbbsent keserűség kavargott benne. Büszke várakozása tehetetlen remegéssé változott. Nelli távozott a szobából, ahol immár síri csend lett. Aztán egy fiatal nő, Kamilla Béci elé guggolt, felnézett rá, mosolygott, s elkezdte lassan összekotorászni a széthullott pénzt.

– Minek jöttél ide? – suttogta, majd hangosan folytatta: – Szeretnéd, hogy megvigasztaljalak?

Béci azonban nem bírta tovább a szégyenteljes helyzetet, otthagya a pénzt és elsomfordált. Hamarosan keresett magának egy külföldi munkát Németországban, s egy hónap múlva már ott dolgozott. Soha többet nem járt abban az utcában, és soha többé nem látta a barátait, se Nellit.

Baley Endre
A kéreg csöndje

Ím hát e földkéreg:
mennyi csodás teremtmény,
mennyi förtelmes féreg!
Mennyi még a vég?
És mennyi az élet?

Holdfénybe mar
a madárdal hajnal.

Valaki mintha suttogna
mögöttem;
talán isten.

Mintha ő szólt
volna az imént –
térdre ereszkedve imádkozom
a semmiért.

Mennyi csillag,
mennyi ima
porlad percenként
a végtelen
pislákoló galaxisaira!
Mennyi születés,
mennyi halál,
nincs és van,
mennyi üres szó
hever a homokban.

Hallgat a világ.

Én is hallgatok,
te hallgatag isten,
térdig dagonyáztam
a csak-benned-hitben.
De te most is hallgatsz,
sehol egy hang;
némán himbálódzik
a lélekarang.

Íme hát a kéreg csöndje:

ima, csillag, isten.
csillag, isten.
isten.

...

Arcomra zuhan
a hajnal bíborfonata.

Zuhanok én is
vissza kérgem alá;
pillanatpillangók rebbennek
arcomról tova.

Holnap hajnalban utazom.
Vagy maradok.
Én ostoba.

G. HORVÁTH BOGLÁRKA RAJZA (LD. MÉG 41., 68., 144. O.)

Szebényi Ildikó

Vállalom

Arcom
összekaszabolták
hívatlan fájdalmak,
vállamon mázsás
kövek, mint zsákolók,
cipelem a végtelenbe.

Vártam
nagy örömökre,
a megváltót keresve
mindig vártam,
ezernyi csillag tudja,
milyen fényes volt
egykori hitem.

De mindent
elvesztettem. Megloptak
útonállók, fejem
nagy kövekkel törték
be, és a hóba csöpögő
vérem a tájat összemaszatolta.

Nagy álmokat
már nem kergetek. Elég,
ha rám köszön a nap,
elég, ha hazavárhatlak,
és teát főzhetek neked.

Elég, hogy a bokrokkal
susoroghatok, a verebeknek
levelet írhatok, és szememből
olvasnak a fák, s a
kozmoszban találok hazát.

Tőlem ne kérj.
Mert úgy is adok, ha nem
kellene. Kincseim megfélelve
rád borítom bánatom,
s a beszakított homlokomat
vállalom —

Ne mondj semmit

Ha megjövök,
meleg szobával várj,
friss kenyérrel,
tisztá vízzel,
lényed mindenével
köszönts, mert
szörnyek leselkedtek
rám a koszos utcán,
buszok ütöttek el, és
eltört a karom, nem
bírom az égre emelni,
nem tudok a Napnak
köszönni, a galambok
is elkerülnek, elfelejtették
nevemet, égess gyertyát,
ha megjövök, szélesre
tárd előttem az ajtót, szőnyeget
teríts lábam elé, segítsd le
kabátom, minden göncöm,
fűtsd be a szobát, és ne
mondj semmit, ha megjövök —

Földesi András
Asztalterítő

Abrosz,
amelyen kezüket nyugtatják
mártírok, szentek és főangyalok,
és amelyet meg nem csókolhatok,
és nem simogathatok ki ráncait,
itt van, itt:
„Isten országa köztetek van.”

Lepel,
mely létre támadt húst rejt,
hallgat, s hordozza
mennyei lakomák terhét,
nem érintheti enyészet, nemlét;
mégis itt van, itt:
a Maga bőre az.

E kendőt
látom minden éjjel megint,
ahogy lehetével meglegyint,
küld felém vért, aranyat, tömjént,
s illatára fejet hajtva, önként
kijelentem: „Legyen nekem
a te igéd szerint!”

E kendőt
szorítom makacsul magamhoz
az öröm s a kín jeges csúcsain,
mert kereszttem úgysem enged onnan,
hogy velem legyen a harag nagy napján,
s velem legyen a Paradicsomban.

Oláh Dóra
 Fekete lyuk

Amikor összeroppan egy csillag
 a belsejében dúló tömegvonzástól,
 rejtélyes, sötét örvény keletkezik,

ismeretlen, visszhangtalan üresség,
 ahonnan elszökik a fény is,
 amit még nem fojtott magába.

Hogyan világítsam meg titkát,
 mennyire közelíthetem meg,
 ha bűvkörében elnyel mindent,

hogyan mentsem meg a létező
 befelé nyomuló horizontját,
 amitől a semmi *megszűnik?*

Lelkemhez közelebb vagyok-e,
 mint a Föld lakója a Világegyetemhez,
 ahol élek, mégsem ismerem egészen?

Sötét anyag

Lelkem sötét anyagát
 nem ismerhetem meg
 távcső okulárjában hunyorogva,
 ahogyan a csillagokat nézem;

Perszephoné szobájának
 bársonyfekete titkai
 villódzáshoz szokott szememnek
 láthatatlanok.

Mágneseesség

Hullok, mint a szürke vasreszelék,
 eltorzult saját erőterem...

finomhangolatlan rezgéseim
 felismerik-e az iránytűt
 amorf fémek meg nem szűrt zajú vonzásában?

Mohai Aletta
 Буневѣѣц девојке

Finoman lépeget
 Pici papucsában,
 Kecsesen billeget
 Királynőruhában.

Bársonyszoknyáját
 Lány fény simogatja,
 Lényének bűbáját
 Éjzöld ragyogtatja.

Köténye szegélye
 Nap-aranyos pompa,
 Máriás erénye
 Szólítja templomba.

Kebleit mellénye
 Kedvesen öleli,
 Sarkantyús legénye
 De nagyon szereti!

Hosszú, vékony nyakát,
 Mint hattyú, úgy tartja,
 Összavú himnuszát
 Az égnek szavalja.

Porcelánbőrének
 Hóvirágos selyme;
 Büszke gombszemének
 Láng a fejedelme.

Pírt lehel arcára
 A sztári rokokó,
 Fekete kontyára
 Főkötő nem való.

Énekel, hujjogat,
 Csörög a dukáte,
 Így táncol, így mulat
 A bunjevác devojke.

Egry Artúr

altató

(egy Radnóti M.-témára)

alszik a nád és alszik a nádban a hajnali álom,
alszik a zizegés és alszik a pára a faágon;
érik a sötét a fűzesben, a vízen köd gomolyog,
alszik a parton az erdő, és benne a hangyabolyok,
odvában a mókus, és lúdcsapat kinn a vízen,
ahogy fiatal lány alszik, alszik a május szelíden,
alszik a fűben az Isten, zaklatott álma nehéz,
arról álmodik éppen: nincs többé gondviselés.

Tiszai P Imre
József Attilához
(Költészet napja)

jó, hogy a fémet nem lopták el
és a víz nem tud elsodorni,
kiültettek a vén Dunához,
hogy nézd a bukdácsoló dinnyehéjakat
ha a dinnyeprogram megtermeli
a már bejegyzett hungarikumát

néha melléd ülök majd és hallgatok,
mert ma aki beszél az ellenség lett,
majd együtt hallgatjuk a parádé
hangjait, mikor magasított sarkú
cipők koppannak a díszburkolaton
és főtisztek dísz-lovai potyogtatnak
a dísz-nemzeti ünnepek kordonos
megemlékezésein

vajon mire gondolsz? hol jár
az emlékezet, Bécsben? talán
a Sorbonne-on? miután Holger
eltanácsolt, és nem „Tiszta szívvel”,
lehet az öcsödi gátoldalon sétálsz,
mikor Gombai úr állatait kicsaptad
legelni és a világ dolgait gondoltad
át éhesen

látod a parton sétálókat? jól öltözött
népek, jó vagy nekik egy szelfi-képhez,
moglehet neved ismeretlen nekik,
munkásokat ne keress köztük,
ők a nyócker nyomorába süllyedtek
a minimálbéres világban, ha van
valami munkájuk, ha nincs, akkor
marad egy statisztikát javító
közmunka-státusz

talán azon töprengsz, hogy Szárszón
 mégse kellett volna? mert ott csak a
 a szép-szerelmek izzadsága sodort
 a sínekre, ma már megbomlott elmének
 könyvel el a „hivatal”, pedig
 Bécsben jók a pszichológusok (mint
 látod, más odajár), csattognak az
 acélkerekek, néha versed ütemét
 idézik

jó, hogy a fémet nem lopták el
 és a víz nem tud elsodorni

Mit érzel?

(Balassi-strófák)

Kedvesem, mit érzel, ha szemembe nézel, s kezéd kezembe adod?
 Ha majd eléd térdel könnyörgő reménnyel szerelmes örök rabod?
 Végünk már a téllel, tavasz szép étellel, velem, ha úgy akarod.

Mit kérsz istenedtől, mit vársz égi jelből, kettőnket, velem-veled?
 Cseppeket véremből, időt a léteimből, adod érte szerelmed?
 Lopunk az édenből, nem félünk szégyentől, Isten velünk perelhet.

Holnapom te őrzöd, oszlik az éji köd, együtt ébrednek veled.
 Ruhád csak a bőröd, a testem meggyőződ, még folytatódik éjed.
 Álmaim megőrzöd, életem eldöntöd, cserébe enyém szíved.

A Szabadság hídon

(Poétai plener, 1.)

Poétai plener. Szerkesztőségünk szervezi: kigondol egy élményt ígérő helyszínt, előzőleg megállapodik három-négy költővel, akik – miután elfogadták a játékszabályokat – ránk bízják magukat, s adott időpontban, megbeszélt helyen találkozunk. Megérkezünk a helyszínre, a költők letelepednek (mozgásuk azonban nem korlátozott), s harminc percben megalkotják a látvány idézte verset. Átadják kézíratos műveiket. Teremtettünk kicsi utócsiszolásra is lehetőséget: a poéta másolatot vihet haza – majd küldi a begépett véglegest. Az eseményt a helyszínen készült felvételekkel dokumentáljuk.

Első alkalommal Ladik Katalin, Végh Attila és Vörös István adta fejét a kalandra. 2016. augusztus 19-én este a járműforgalomtól (hetek óta) mentes Szabadság híd forgataga volt a színtér.

Ladik Katalin

Híd, kacagás

Zöld létrák a hátamban.

Kacagnak alattam a villamos sínek,
 Ők is érzik a folyót a létrák alatt,
 a meggörnyedt örökkévalóságot.
 Úszik a zöld híd a kacagással,
 a szemérmetlenül kitarulkozó sínekkel
 a hasamon. Jaj! A létrák a folyóba
 fúródnak. Fekete. Fekete.
 Akár a víz, az örökkévalóság.

2016. augusztus 19.

LADIK KATALIN

HÍD, KACAGÁS

ZÖLD LÉTRÁK A HÁTAMBAN.

KACAGNAK ALATTAM A VILLAMOS SÍNEK.
 ŐK IS ÉRZIK A FOLYÓT A LÉTRÁK ALATT,
 A MEGGÖRNYEDT ÖRÖKKÉVALÓSÁGOT.
 ÚSZIK A ZÖLD HÍD A KACAGÁSSAL,
 A SZEMÉRMETLENÜL KITÁRULKOZÓ SÍNEKSEL
 A HASAMON. JAJ! A LÉTRÁK A FOLYÓBA
 FÚRÓDNAK. FEKETE. FEKETE.
 AKÁR A VÍZ, AZ ÖRÖKKÉVALÓSÁG.

Híd, kacagás

Zöld létrák a hátamban.
 Kacagnak alattam a fényvillamosok.
 Ők is érzik a folyót a létrák alatt,
 a meggörnyedt örökkévalóságot.

Úszik a zöld híd a kacagással,
 a szemérmetlenül kitarulkozó sínekkel.
 Jaj! A fénylétrák a folyóba fúródnak.
 Fekete. Fekete.
 Akár az örökkévalóság.

Szóparton

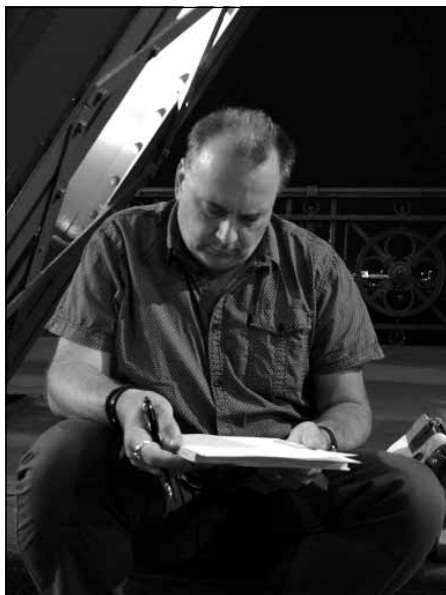
A folyómederben zavaros fogalmak sodra.
Van még, ami átívelje, hídnak mondják az emberek.

Manapság itt, a hídon zajlik az élet.

Persze idefönt is a folyó szelleme az úr:
az ugyanaz naprendszerében nincs helye
szent ismétlésnek: ünnepnek mondják ugyan
a hídlakók, de csak a felejtés táncol:
függőágyból integet egy csontváz,
fürdőkádat őriz két burnuszos alak,
orosz katonatisztek járnak a csárdást.

És mindenki fényképez; ki tudja, miért,
tükörkép-mozaik spriccel az éterbe,
csörömpöl az ég, sötét mederben folyik tova.

A folyónak három partja van, csak lefelé nyitott:
titkos, embertelen éjszakákon fölfénylik az ősi értelem,
de a hajnalt nem várja meg, magába visszamerül,
úgyis mindenki már a tűzijátékot várja, a holnapot,
amikor lustán elnyújtózhat az önfeledt tömeg,
színesen villogó arccal a magasság jéghideg,
részvétlen tömbje felé, aztán oszlik, szakadozik,
az utcákon elcsorog. De mintha a koszos léből
néha fölmerülne valami,
ami tőlünk függetlenül él és tündököl itt,
elhasznált szavak partjain.

Vörös István

2 HÉTTEL AZÓTŐR
AUTÓKÉTFECSÜSÉSE UTÁN

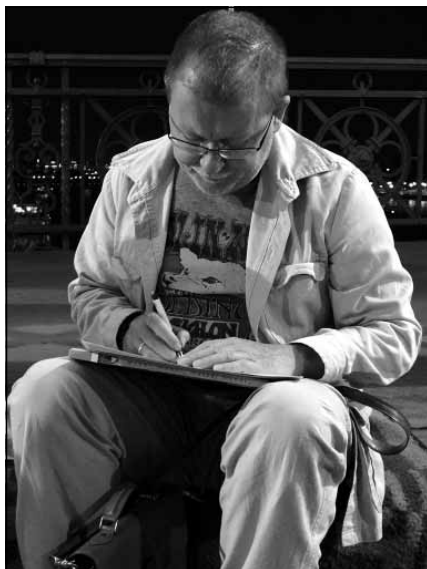
1953
TÁRSAINK

Jaj, hogy lett az autó, a
drága, a rajos a kocsis?
A hűvös nékem forróval
a jankon, nékem nem regnes
főle az albatrus?
Hová lett a repülő? A legyőzött
mangrovetten nem várták,
de pár a levezetőnek maradt
és nem miben le, nem zuhan
le. Egyre tovább
nagy. Egyre kisebb. Milyen
látan jellen.

Jaj, hogy lett a világes
Mik nem dühödvegetti
Itt olidat? Hová lett
a gép? Sőt most nékem
csupa ember. Hallom az
gömbök és a létezők, marok
levegőt, léptek, egyen
horogát hallom. Hallom
a művelészet. Csak-úgy
nem sor volt sőt. János-
nemek, miből a belső
meg jönni-nem. Utam.
De csak a vék, a jóság, a egyelő.
his marok. A lovaglás,
a dühöngés. Adat,
menny.

Er itt a jöve? Er itt a mit.
Csak az a jöve. Jelenek
jelenek a jöve. De
a jöve nem sőt nékem.
Világos nékem. Ben a jöve
dühöng, miből a jöve?
A jöve a jöve egyen
saját jöveben is a jöve
a jöve mit. Hát a jöve
egy kicsi jöve a jöve
valaki jöve. Feljött.
Gömbök. Csak a jöve.
Élet mit egy utam,
mit un valaki jöve,
marok sőt úgy van.

Két héttel az autók és társai megszűnése után

Jaj, hová lett az autó, a
drága, a zajos, a bűdös?
A busz miért nem fordul
a sarkon, miért nem remeg
tőle az ablaküveg?
Hová lett a repülő? A legtöbb
hangárokban rozsdásodik,
de pár a levegőben maradt,
és nem zuhan le, nem zuhan
le. Egyre soványabbra
fogy. Egyre kisebb.
Madarak hátán pihen.

Jaj, hová lett a villamos,
miért nem dübörögteti
a hidat? Hová lettek
a gépek? Itt most minden
csupa ember. Hallom az
örömük és a bánatuk. Százak
lélegzését, léptét, gyomor-
korgását hallom. Hallom
a szívverésüket. Összevisz-
ver sok száz szív. Jönnek-

mennek, mintha lehetne még jönni-menni. Utazni. De csak a séta, a futás, a gyaloglás marad. A lovaglás, a drótszamaragolás. Addig-ameddig.

Ez itt a jövő? Ez itt a múlt. Csajok korzóznak. Jelmezesek játsszák önmagukat. De ki önmaga még? Autó nélkül. Villamos nélkül. Busz oldalra döntött hullájában aludva? Metróalagút egyszerű labirintusában is eltévedve a sötét miatt. Húst sütnek. Egy hídra hordott kádban valaki fürdik. Fények. Sötétek. Csónakok a vízen. Élet, mint egy világban, amit nem képzél valaki, hanem csak úgy van.

Fotók: Sal Antal

Levélkeringő: Frankfurt – Oslo – Smula

Frankfurti mélabú. A német kisvárosunkban kinyitott Aladin, a török pék, újra lehet nála reggelizni. Megvette a mellette tönkrement lengyel bolt bérletét, és kibővítette az üzletét. Korábban hűtőkocsiban hozatta Párizsból a croissant tésztáját, de miután az újságok megszellőztették, hogy patkányok is vannak a frankfurti pékségekben, a pékhálózat frankfurti főnöke szívinfarkttal kivonta magát és a francia croissant a forgalomból.

A szolgáltatást szinte teljesen átveszik a külföldiek. A patyolat, a szabó, a pedikűrös, a virágbolt személyzete, a postatisztviselő, az orvosi asszisztencia, a zöldséges, a hentes, a szemetes török származású, az éttermek kínai és pakisztáni kézben vannak. A görög étterem csődbe ment. – Shalom – köszönt rám egy zsidó masszőr, állandóan a magyar antiszemizmussal fáraszt, ezzel traktálják a német sajtó hazug újságjaiban. Nyugtatgatom. Pár szót beszél magyarul. A patikus, a trafikos, a rendőr német, de az orvos lengyel. Kivétel nélkül kellemes, barátságos emberek, mondhatnám, volt hazájuk középosztálybeli krémjei, új hazájuk becsületes polgárai. 25 évvel ezelőtt a közeli Frankfurt külföldi lakossága 30% volt, ma 55%. Az utóbbi adat már nem tartalmazza a német állampolgárságot kapott bevándorlókat. A kisváros 40 évvel ezelőtt arról volt híres, hogy az NSZK-ban a lakosság számához viszonyítva itt volt a legtöbb iskolás gyerek. Ma egy német családban 1,3 gyerek születik, a külföldiekében átlag 6. Lehet otthon titokban számolgatni!

Van egy forgalmas gyalogátkelőhely a kisváros központjában. Reggel fél nyolc és nyolc között egy posztos rendőr vigyázza. Már csak a hegyes porosz fémsisak hiányzik a fejről. Miközben az iskolába tartó, elmélázva cammogó gyerekek átkelnek a zebrán, egyenként lejattolnak vele. Kedves kép. A rendőrnek mindig megjegyzik a lurkók, hogy meleg a keze.

Ezt a feleségétől tudom, akivel egyszer együtt repültünk. Magyar származású, akupunktúrával gyógyít, Kínában tanulta. Érdekesen szedi ki a kullancsot. Egy gyufa fejét bevizezi, majd a kullancs körül óvatosan köröz vele. A vérszívó szerinte jobban szereti a foszfort a vérnél, és kijön magától. A felszállás után a Lufthansa gép turbináinak olyan fülsiketítő volt a hangja, hogy megkérdeztem a közelben leszállt stewartest, vajon Messerschmitt-e a gép típusa. Az ilyen jellegű jópofaságtól nem kapnak nevetőgörcsöt a németek, az állandóan mosolygó hölgy fakó arccal közölte, hogy Airbus A321-en utazunk. A rendőrfeleség imádkozott.

A hatvanas években, mikor hivatalosan repültem az Iljusin 18-ason Moszkvától Jerevánig, a repülőgép szárnyai le-föl mozogtak, mint egy nagy madaré. Furcsának találtam. Kollégám és főnököm, amikor látta szorongásomat, azzal nyugtatott, hogy eddig még egy gép sem maradt fenn, azonkívül, ha lezuhanánk, biztosan nyilvánosságra hozzák a katasztrófát a külföldi utasok miatt. Megnyugodtam. Olyan zaj volt, hogy csak kiabálva tudtunk beszélgetni, annyira rázott, hogy se olvasni, se aludni nem lehetett. Akkor ez volt a természetes. Több MALÉV-gép lepotyogott, Dániánál, Kijevnél, Drezdánál, Burmánál (Mian-

mar, a fiatalabbak kedvéért). Ekkor született az a változat a MALÉV-reklámról, hogy „Elvisszük Burmába, visszahozzuk urnába”, vagy Die by MALÉV.

Egy esőmentes napon sétálni megyek a kisvárost körülölelő erdőbe. A páfrányok lágyan hajladoznak. Egy feketerigó végzi napi tisztálkodását az éjjeli esőből táplált mélyedésben. Az autópálya zaja, a kibővített frankfurti légifolyosó hangorkánja követ. Hiába volt a lakosság tiltakozása, megépítették az új leszállópályát. Nincs nyugalom. Elkelve a csend ebben a bomlásnak indult, politikától zajos világban. Az erős szél meztelenre vetkőztette a sárga ruhájú fákat, messze elláttok az erdőben. Az örökzöldek uralkodnak. Csak a nyírfák apró levelei rezegnek a szélben, és makacsul tartják magukat, nem akarnak még elmúlni.

A turistaúton egy erős forgószél leveleket táncoltat az óramutató járásával ellentétesen, ahogy a mosdóban a víz folyik le az északi féltekén (a délin meg fordítva).

Tovább az út egyik oldalán a kanadai tölgyfák hatalmas, lehulló, rozsdabar-na levelekkel intenek búcsút az esztendőnek, a másik oldalon büszke fenyőfák hajladoznak, és megvető pillantásokkal méregetik a tengeren túlról betelepült, lombvedlő társaikat. A szülővárosom feletti Mecsekben élő rokonaik mások, kopaszabbak, szegényebbek, idősebbek, de a szélre szebben énekelnek.

Találkozom a csau-csau-tulajdonos, gyöngyösi magyarral. A négy hónapos, barna szőrmókot magyarul szólítom. Gazdája keresi a vadászházat, amely állítólag itt van az erdőben. Szerintem már nyoma sincs a névadó Sebastian érsek unokaöccse által 1586-ban építtetett laknak, a Forsthausnak.

Egy német kutyasétáltató érkezik, megköti rám vicsorgó kutyáját.

– Nem vagyok postás – mondom a hölgynek.

– A sapkája a probléma – válaszol kedvesen mosolyogva. Még szerencse, hogy csak az – gondolom magamban.

Másfél millió menekült érkezett Németországba, hatszáz ezret nem tudtak még azonosítani. Velük akarják a növekvő munkaerőhiányt pótolni. Sokan közülük analfabéták. A kisvárosunkba 32 menekültet költöztettek, nyelvet tanulnak, nem dolgoznak, segílyt kapnak. Mecset még nem épült nekik, a keresztet sem vették még le a katolikus templom tetejéről, nehogy megsértse az érzékenységüket. Németország egyik elhülyült minisztere szerint azért kell beengedni a migránsokat, hogy a lakosság ne legyen beltenyésztett. Fajelméletből egyszer már nagyon megbuktak.

A migránsok behívása óta megnőtt a molesztált és megerőszakolt nők száma. A rendőrség és a sajtó inkább hallgat. Németországban hárompercenként betörnek egy lakásba. Az esetek 80%-a felderítetlen marad. Szerencse, hogy életem nagy részét leéltem. De mi lesz az utánunk jövővel?

Hazaérek az erdei sétámról. Lengyel származású, németül jól beszélő cigány asszony kutat a szeméttárolóban.

– Maga nem német! – mondta nekem egyszer a liftben.

– Miből gondolja? – kérdeztem meglepődve.

– Mert elegáns – mutatott az öltönyömrre.

Vittem neki egyszer magyar szalámit. Nagyon ízlett neki.

Oslói duzzogás. Az ember megfontolatlanul kilép az utcára. Ha szerencséje van, nem gázolja el egy kerékpár. Autósoktól lecsípett, felfestett sáv szolgál számukra a négysávós út mindkét oldalán, mégis a járdán cikáznak csilingelve. Ha öt-hat szökelléssel elérjük a sarkot, már nagy valószínűséggel életben maradunk. Jobbra fordulva mindkét járdán rakodásra kitárt autók várakoznak. Diákok költöznek ki-be. Kezdődik az őszi félév, s vagy most érkeztek más iskolából, vagy éppen most utaznak tovább Norvégián belül vagy kívül. Sebaj, kényelmes az út közepén, a laposan járó nap is csak itt éri az embert. Vasárnap délelőtt gyér az autósforgalom. Nagy hát a meglepetés, ha az ember csak a hallószervére hagyatkozik. Egy elektromos autó bukkan elő a semmiből, a sofőr nem is érti a gyalogos bizonytalan mosolyát. Nem vitás, lesz itt még hadd-elhadd! Hangtalan autók gázolják majd rakásra a Méla Béla andalgókat. Nem gond, a sarkon takaros kirakat mögött kényelmes ülógarnitúrával, márvány fejfákkal, paliszanderfa urnákkal felszerelt temetkezési vállalkozás üzemel. Azt a pár lépést már félholtan is megtehetné a tragikus balesetet szenvedő. Ez az üzlet évtizedek óta apáról fiúra szállva virágzik e kies mellékutcában. Közben az átelleni sarok vegyesboltja kétévenként megy tönkre, cserél gazdát, és a szemmel láthatóan vesztes tulaj mindig csüngő orral távozik.

A négyszintes házak tövében nyírt pázsit, műgonddal tervezett dísznövényágyások: a havas hónapokat leszámítva mindig virágzik, színlik valami. Minden előkert takaros kovácsoltvas kerítés mögé szorult. Kutyak pottyantós paradicsomai voltak, míg a napi robotban elfásult hobbikertészkedő lakók meg nem unták a kutyagumit és a sárgára locsolt bokrokat kerülgetni.

A vásárlóutcára fordulva nagy ívben kell megkerülni a nyáron is agyonöltözött koldust. Egész kis birodalma van már. Sörösrekeszen ül, térdét színes pléddel takarja, amely lepelként terül eléje is, még egy métert elcsípve az amúgy is keskeny járdából. Előtte ortodox szentkép, réztálka, s kétnyelvű felirat gépirással: munkát keres, bármiféle adományt elfogad. Lesüti a szemét, fájdalmas hangon nyöszörög valamit. Ránk ront a lelkifurdalás, megette a fene ezt a napot is!

Kiárusítást jelez minden kirakat, kell, nem kell, az ember nem tud ellenállni egy új gyapjúpulcsinak vagy egy olcsó flanelingnek (utóbbi még portörőnek is olcsó). Akad persze olyan is, aki úgy van a ruházkodással, mint a háztartási segédeszközökkel. Minek addig új zakó, új mixer, amíg a régi megfelel?

Átépitették a sínpályát, gumiágyas, nem remegnek a keskeny utca két oldalán magasló házfalak. De miért csikorognak a villamos kerekei az alig íves pályán? S miért nem számoltak az úttervezők a bazi nagy terepjárók szélességével is? Ha szabályosan parkolnak, sem fér el mellettük a villamos, csilingelve várja a pironkodva érkező sofőrt. A kávézó előtti asztalkák mellett sincs hely a manapság divatos országúti cirkáló méretű babakocsiknak. Pedig a város súlyos pénzeket kaszál a kirakodó boltosoktól. A kötelezően megépített tolokocsis-feljárók is akadályozzák a kisgyerekekkel, kerékpár elé vagy mögé kötött toldalékkal közlekedőket. Vicces helyzetek adódnak járdaszerte.

Az ember csak ritkán járja céltalanul a várost, folyton intézni, szervezni, hallgatni, látni kell valamit. Ahol van valami, ott embernek is lennie kell, leginkább tömegnek. A híradások hónapok óta figyelmeztetnek, hogy kerüljük a forgalmas helyeket, a tömeget, a média figyelmére méltó rendezvényeket.

Nőknek erényöv, férfiaknak golyóálló mellény... Az apraja maradjon a nagyszülőknél, s elmaradhatatlan a családi életbiztosítás.

A mélázó járókelő tekintetét a királyi park zöld gyepének, a még lombos óriásfáinak, a sirályoktól hangos műtávanak látványa köti le. S amint a katonazenekar harsány rézfúvósai, pergő dobjai elragadják a gyanútlan, hamarost egy bámész tömeg kellős közepén találja magát. Minden irányból jönnek a kíváncsiskodók, bezárul a gyűrű körülötte, s az óriás cintányér csattanására máris terrortámadás áldozatának vizionálja magát. Nem gyáva, nem fél, Márain nevelkedett, itt csak a reflexei lépnek működésbe. Hová is indult? Mit kell még ma feltétlen elintéznie? Halványan elmosolyodik, eszébe jut a német politikus jó tanácsa, szerezzen be tíznapos vérszertartalékot, ivóvizet, konzerveket, tisztálkodási eszközöket (gyertyát, gyufát, petróleumot, lencsét, babot, tejport, száraztésztát, olajat, cukrot, sót...). Volt már ilyen, az ötvenes években a boltok előtt gyerekek álltak sorba, majd felváltották őket a felnőttek. Bepájjoltak, ágy alatt gyűlt a háborús tartalék (ha jól emlékszem, így nevezte a közszáj).

A Városház előtti téren szorul csak igazán az ember gyomra! Tizenötödik éve rendezik már Oslóban a Mela-fesztivált, de eddig csupán a zsebtolvajoktól, inget kiegészítő cigarettáktól, hab-robbantó sörösdobozoktól kellett tartani. Négy színpadon felváltva mennek a programok: a pakisztáni Sher Miandad Khan Qawwal, Panjabi MC, francia Gnawa Diffusion, Øyvind Morken és Kamil Bowski DJ, Family Reggae Samba, Bollywood and Indian Dance Workshop, The Hip Hop Company, és megannyi ételkülönlegesség, vattacukor, halálfejes nyalóka. A gyengébb idegzetűek minden burka alatt időzített bombát, minden mobiltelefonban detonátort látnak. A rendezvény körül mentők, tűzoltók sorakoznak, a levegőben, mintha cérnaszálon lógna, egy helikopter. Csak semmi pánik, a fiatalok vidámak, hangosak, leöntenek sörrel. Az apróságok aranyosak, édesek, maszatos kézzel elkapják a nadrágszárunkat, de semmi gond, még élünk...

Kovács katáng Ferenc, Oslo, 2016. aug. vége

Smula, Svédország. Évek óta lakom egy tanyán, a legközelebbi városkától tizenöt kilométernyire, Nyugat-Svédországban. Néhány történész magabiztosan állítja, hogy valaha ezen a tájon rengett Svédország bölcsője. Közvetlen szomszédaim rendkívül fegyelmezett és hihetetlenül szorgalmas emberek. A férfiak zöme földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozik. A nők, az otthoni munka mellett, állást vállalnak. A gyerekek már kiskorukban megtanulják a paraszti élet csínját-bínját, és tőlük telhetően segítik szüleiket.

A helyi lap augusztus 25-i számát lapozgatom. Bedobtak postaládámba egy ingyenpéldányt; a szerkesztőség szeretne becsalogatni az előfizetők táborába. Az újság léte állandó veszélyben forog. A televízióval és a fővárosi napilapokkal semmiképpen sem veheti fel a versenyt. Ha próbálná is, nem származna abból semmi haszon, mert eladni csak akkor lehet, ha olyasmit tartalmaz, ami az itt élő embereket szinte személyesen érinti.

Miről tájékoztat minket ez az aktuális lapszám?

Az Olaszországot sújtó földrengéssel három cikk foglalkozik. Minden évben nyaral vidékünkön egy félig svéd, félig olasz család. Rokonaik a földrengés által

veszélyeztetett régióban élnek. A családtagokkal interjú készült. Ez az egyetlen külföldi vonatkozású híryanag.

A belföldi események távollétükkel tüntetnek. Figyelmünket így zavarmen-tesen összpontosíthatjuk közeli környezetünkre.

Megörvendeztethet, hogy erősen fellendült a turizmus, hogy növekednek a szállodai bevételek. A Hornborga-tó a vízimadarak paradicsoma. Sok érdeklődőt vonz. Tavaszonként mintegy tíz-tizenkétezer darumadár érkezik ide, megpihennek a tó partján és ellejtik híres táncukat, mielőtt folytatnák útjukat nyári szállásuk felé.

Büszkeséggel tölthet el, hogy kelendők a helyi termékek. Egy nagy múltú sajtóvállalatnak évente 230 000 látogatója van.

Egyházi, női, nyugdíjas, lövész, kertészeti, zenei, művészeti és hasonló egyesületek gyakori rendezvényei teszik lehetővé a szélesebb körű társadalmi érintkezést. Ezekről az újság részletesen beszámol. Olvashatunk házavatóról, kórushangversenyéről, kirándulásról és biciklitúráról. Megtudjuk, hogy az egyik kis településen régi traktorokat és veterán autókat tettek ki közszemlére, és hogy valakinek van egy 1912-ben készült T-Fordja, mely ma is kifogástalanul működik. Közlik velünk, hogy a napokban több tipp-séta is lezajlott. (A séta során 12 állomás mindegyikén kell a három adott lehetőség közül választani. Az eredményhirdetés és a jutalomkiosztás után vár az elmaradhatatlan grillezett virsli vagy a kávé. Esetleg mindkettő.)

A sportrovatot böngészve néhány futballmérkőzés eredményéről, valamint egy döntőbe jutott lovas hölgy és egy tájékozási versenyen induló házaspár esélyeiről értesülünk.

A továbbiakban tudatnak minket arról, hogy kik haltak meg és kiket temet-tek el az utóbbi időben, valamint arról, hogy a városi gimnáziumban ismeretlen tettesek alaposan elagyabugyáltak egy huszonegy éves fiatalembert.

A többnyire szomáliai bevándorlókról ezúttal nem sok szó esik. Nem sok vizet zavarnak. Egy vállalat vezetősége elhatározta, hogy egy villát alkalmassá tesz az elszállásolásukra, de az átépítéshez szükséges engedélyt az illetékes hatóság megtagadta.

Összehajtogatom a lapot. Nem történt semmi rendkívüli. Életünk a szokott mederben halad. Aggodalomra nincsen ok. Nyugodtan alhatunk.

Gaál Zoltán, Smula, 2016. augusztus 28.

Orbán Krisztina

Svédhon

április 6.

Ködben csigákat kerülgetni

Az úton.

A reggel szép háttér a fésző bimbóknak,
és te mész, fejedben mintha nem lenne
gondolat,
helyette a reggel kábán befogadott,
de fejbe vágó szépsége tölti meg.
Homályba vész minden,
a föld felett esőillat lebeg
és a tavon csak egy kacsa árnyéka éles.

II

Visszafele

Az út ugyanaz.

Most sötétség rövidíti látásod,
akkor köd.

Az eső is ugyanaz.

Éjjel két falu között,
ahol idegen vagy,
tócsákba csöppenő víz,
ismeretlenbe igyekvő törékeny csigák
és gyanakvón elugráló békák
között vezet az út haza.

Te vigyázol rájuk a sötétben is,
az aszfalton is.

De az a benyomásod,
ha te nem gázolnál a sötétben,
ők csak mozdulatlanul élveznék az esőt.

Igazuk van.

Te nem vagy itt otthon.

április 16.

Szerette ezt az utat. Átvezetett az autópálya fölött. Amikor a felüljárón kerekedett végig, jobbra-balra lenézett, a sávokra, a sebesen elhajtó autókra és a tömött sorokra. Sok-sok járművet látott, és ez sok-sok embert jelentett, mozgó láva, amikor az alkonyi fényben jött errefelé. Azt érezte, hogy történik valami, hogy az élet zajlik, és itt van alatta.

II

Amikor meglátta a „Barsebäckshamn” táblát, tudta, hogy jó helyre tart. Illetve már jó helyen van. A bicikliút felfelé vezetett, és virágos bokrok és fák közé, amik miatt átható fenyőillatot érzett, röviden, mélyen beszívta és benn tartotta kicsit, hátha így megtöltheti a belsejét, ami ebben az illatban benne van: távlatok és egyféle vad természet. Ez a bicikliút illatorgia volt, egy kert mellett frissen vágott füvet szagolt, amit mindig is szeretett, talán a gyorsan tovatűnő frissességéért és erősségéért. Aztán a tenger sós illata, mely tudattalanul is felébresztette nyári emlékeit. A felüljáró után, ahonnan lelátott az autópályán az ünnepeken lustán elhúzó autókra, beért az üdülőtelepre. Szerette ezt a szakaszt, a tábla után, miután letért a főútról, egészen máshová érkezett. Ő hívta üdülőtelepnek, mert pontosan úgy nézett ki, mint egy magyar üdülőtelep, vagy ha nem, hát olyan érzése támadt, mintha egy kempingben sétálgatna. Az apró telkek kicsi, ízléses házai sorokba rendeződtek. Közöttük utak futottak, amelyeket aligha autóknak alakítottak ki, és olyan neveket viseltek, mint pl. Szabadidő utca. A kerteket csak füvesítették, ami ideális, ha az ember nem tudja rendszeresen gondozni. De ez nem gátolta meg, hogy az egyik üdülőnél a tuják tetejére gyerekhaj puha copfjaként meredező színes tollakat kötözzenek, ami az itteniek számára húsvéti jelkép. Azt sem, hogy egy másik ház előtt a csupasz fáról labda nagyságú ezüstszínű gömbök lógnanak. Jättegiccses.

És ott volt az a szerpentinforma lejtő a felüljáró után, ahol rendszerint találkozott egy-egy emberrel, mert amúgy nemigen zsúfolódtak az utcákon. Mégis azért szeretett keresztülbiciklizni ezen a részen, mert érződött rajta az ünneplőség, a családok jelenléte.

április 17.

Egyszerűen csak kísértelt az életemből. Igen, sírtam. Úgy éreztem, megismerem valakit, aki természetesen és feltétel nélkül szeretett, nem kérdezett, csak az életébe fogadott. És olyan sokat kaptam, és remélem, hogy adtam is, és remélem, hogy elég időt töltöttem vele. Olyan természetes volt az is, hogy elengedem, mert ő csak megy az életében előre, a változás az élete része. Amikor megöleltem, nem is tudtam igazán rá koncentrálni, mert reméltem, látom még. Csak azt éreztem, hogy szeretetet kapok az ölelésével. Aztán sírtam. Mert egyszerűen kísértelt az életemből. Olyan magától értetődő dolog volt, és olyan jó, ilyenre vágyom még. Lehet, és remélem, hogy tanulok belőle, lehet, hogy változnom kellene.

De miért erről beszélünk? A lány felnézett a biciklikormányról, amelyre támaszkodott. Megrázta a fejét. Úgy érezte, nem tud mit kezdeni a sráccal, aki épp egy egész beszélgetés óta nem értette őt.

– Menj haza – sóhajtotta. Felpattant a bringára, és köszönés, visszanezés nélkül nélkül elkerkezett. Hazafele Pilinszky szavai ötlöttek az eszébe:

Micsoda csönd, ha itt vagy. Micsoda
pokoli csönd.
Ülsz és ülsz.
Vesztesz és veszitek.

Mindig is úgy gondolta, hogy ez egy kegyetlen vers. És igen, tudta, hogy eretnecség ezt a verset most erre a barátságra megfelelőnek érezni, és még mindig nem érezte át a maga mélységében. De felbukkant a gondolataiban most, mert kezdte megérteni, hogy mekkora szakadék lehet két ember között. Még ha szimpatikusak is egymásnak, a meg nem értés valahogy sajgó ürességet tud szülni. Főleg, ha vannak közös pontok, lehetnének közös pontok, de abban is olyan eltérőek.

Üresség. Akkor nincs mit mondani, nem kell dühösnek lenni vagy csalódottnak. Nincs más, csak azt mondani, Gá hem!, és elmenni. Így is meg akarta ismerni a srácot. Nem volt ebben kockázat, mert időzítő tettek a kapcsolatokra.

április 18.

Te csodás, sokszínű, békés svéd tenger! Nyugalmat árasztó homokos dűnékkel, fölé kikukkantó nappal, mely éppen hogy egy sugárban szűri át reggeli kelő fényét, hogy egy parti szakadék felett átmászó kialvatlan hátizsákost megörvendeztessen. Kacsákkal, hattyúkkal és sirályokkal. Padokkal, macskával, magukat a nap erejével süttető kabátos látogatókkal, akik levetik harisnyjukat, felhajtják a farmert, és térdig azért belemennek, és mondják, kellemes. Fürdőházzal és attól megbetegedő külföldiekkel, biciklis turistákkal, akik amíg a bringák a földön hevernek vagy a padnak támaszkodva várnak, kavicsokat dobálnak és a homokba rajzolnak. Csúnya tengerpart kempinggel, hínárhegyekkel, kutyaikkal, kisgyerekes családdal, mólóval, amelynek a végéről átlátsz Dániába, a távolban tulajdonképpen minden irányban partot látsz, ülsz, és csak merengsz a horizonton. Vagy elfekszel a deszkákon, és a felhőkkel álmodozol. Gondozatlan út a parton, kerek kövek tövében sárkányhajtásokkal, a vízben derékig horgászok, jön a vihar, és ettől a tenger is vad szint kap: olajzöldet, türkizt, néhol homokszínű zöld, olyan sekély, fekete a köveknél, ott hirtelen ennyire mély, vagy összeszedett minden szennyeződést? Lelátni a semeddig. A sötét felhők egészen megváltoztatják a tájképet, az eső hullni kezd, mintha jég szemek lennének, hirtelen minden ijesztőbb és gyönyörű. De a távolban süt a nap, a horizonton a tenger egy csíkja aranyszínű. Aztán kikukkant itt is, felvilantja a köveket, árnyékokat rajzol rájuk, homok a lábad alatt.

Azt könnyű volt kijelentenie, hogy szereti a svéd tengert. De amikor kinyitotta a teraszajtót, beleszagolt a kinti hűvös tavaszba, és a hanyatló nappal szemben kikiáltotta, hogy „Jag tycker om dig, Sverige!”, abban jelentős dac is volt.

Honvágý

Pilinszkyt szavalni svéd tengerpartokon.

Azt hinni a megállóban, hogy a nő azt mondta: Jön a busz!

A szomszéd utcáról álmodni.

Magyar dalokat énekelni biciklizés közben, sétálás közben, túrázás közben.

A leggagyibb magyar zenéket is elővenni.

Ismerős arcokat vélni felfedezni szerte a világban.

Azt mondani egy helyre, ami tetszik, ez akár otthon is lehetne.

Érezni, hogy fáj, hogy nem kapni túrót.

Magyarul teleírni egy lapot.

Azt mondani a svájci lánynak, „mindegy”, az olasznak, hogy „szóval”, a finnek, hogy „elhatárolódom”, a perzsának, hogy „óafrancba”.

Ismerős helyekre rátalálni máshol.

Frusztrálnak lenni, amiért nem tudok sírni a honvágýtól, de egy fiú miatt tudnék.

Levest főzni.

Azt mondani egy lebilincselő beszélgetésben, hogy én magyarul akarok veled beszélgetni.

Meglepődni azon, hogy körülöttem idegenül szólalnak meg.

Nem akarni hazamenni.

Állandóan magyar szólásokat tükörfordítgatni.

Nekiállni egy magyar klasszikusnak, miközben két svéd könyvet olvasok.

Azt mondani én magyar vagyok, rám ez nem vonatkozik.

Nevetni fejlettebb világok problémáin, mert az ott lakók nem látnak lejjebb az életszínvonaluknál.

Magyar időjárásra vágyni.

Nem szeretni a hangomat külföldiül.

Küzdeni azért, hogy magyarul gondolkodjak.

Lehangolódni attól, hogy magyart főzök, és annyira szürke hétvégének tűnik.

Némely ezek közül nem is honvágý.

Csak azt mutatja, az énééniségem része magyarnak lenni.

június 6.

Külvárosi bicikliút. Parányi házak között vezet, melyeket napfény mosdat tökéletesre. Majd egy focipálya mellett. Fiúk rúgják a bőrt. Egyébiránt az utcák és a kertek üresek, csak a napfény jár köztük. Mint nyár. Egy hosszú lejtő kivezet a mezők közé, visszanezel: mézeskalács házak egy rakáson. Kanyar kanyar után, egyszer palacsintailat csapja meg az orrodát, mint amikor kicsit odakapott... Tényleg nyárban fürdik a táj. El is éneklek a szántók között, hogy *Libalegelő az egész határ*.

A következő faluban bájos apró épületekre bukkansz, évszázadosak. Lehetséges, hogy még mindig használják, vagy csak skanzennek tartották meg? Lassan lefele indul a nap, csípősödik a svéd levegő. Szembejön egy profi biciklis – bukósisak, sportruházat. Mosolyogsz, és tekersz tovább haza. Haza? Igen, otthonra lertél valahol Svédországban.

Vasútállomásokon várni

I

Höörben ültünk a vasútállomás peronján. Elképesztő nap volt: meleg, végre meleg! A napsütés felmelegítette a követ, mi meg csak ülünk, mint a törökök, kifáradva, de boldogan. Az állomás előtt a szombat délutánokon szokatlan mozgás, de hiszen nagyszombat van. A csoportok a pótlóbuszok körül alakulnak. Hüssleholmot érinti, sosem hallottunk róla, és valószínűleg nem is fogunk ott járni. Nekünk csak a következő Öresundstágra kell várnunk, mondják a láthatósági mellényes informátorok.

Begördül elénk egy vonat, nem a miénk, eltakarja a napsütést, de tíz méterrel arrébb megtalálom.

Sms-t írok: Stoppoltunk! Remélem, hogy ott a túloldalon lévő büszke lesz ránk, de legalábbis mosolyog. És kíváncsi, mert direkt csak ennyit írtam.

Lekéstük az utolsó buszt a nemzeti parkból, amivel számoltunk, a következő majd egy óra negyvenöt perc múlva jön. Stoppoljunk! Vagy menjünk vissza a tóhoz, ahol a mólót birtokukba vették a kiránduló fiatalok. Vagy stoppoljunk! Én elindulok a vasútállomás felé. Tudjuk egyáltalán, merről jöttünk? Miért csinálom én ezt? Mosolyogj! Te, figyelj, miért nem megyünk vissza napozni? Mert ki akarom próbálni a stoppolást! Mókás! Csak ne felejts el mosolyogni, az fontos! Szeretnétek egy magyar és egy olasz egyetemistát? Hát akkor nem. Mindegyikőjük mosolyog, valamit jól csinálunk. De nem állnak meg. De, de, de, figyelj, megállt! Így kerültünk Röstångából Höörbe, pedig nem is oda indultunk. De bármi megtette egy vasútállomással. Az autóban gyakorolhattam a svédeket, ami mindig olyan boldoggá tesz. Azt mondta a nő: – Általában nem veszek fel stopposokat, de mivel egy srác és egy lány, gondoltam... – Elmesélem Lucasnak, hogy azt hitte, egy pár vagyunk. Azt mondja, hadd higgye.

II

A két falu között kirobbanó a természet. Ewa azt mondja, sajnálja, hogy korábban nem figyelt erre, ahogy a virágok kinyílnak, pompáznak, a fák változnak. Megállunk, fakopáncsot mutat. Mögöttünk két lengyel madár csivitel élénken. Kasia később nekem magyarázza, hogy azért van gondban a hátizsákjával, mert megkérdezte a lakótársát, mit kellene hoznia. Pedig ő az utolsó, akit meg kellett volna. Mondta is, hogy plusz egy pólót és pulóvert –

Mire a vasútállomásra érünk, a lányok megnyílnak. Magda a napon áll, és végre énekel, kiderül, hogy tényleg szép hangja van. Kasia a padról dúdol hozzá, míg be nem fut a vonat, és el nem viszi a dalos pacsirtákat Københavnbba. Ketten maradunk, és megyünk a lengyel kisboltba. Ekkor egyszer érzem úgy, mintha otthon lennék.

Mind kelet-európaiak vagyunk, mondja Ewa rendszeresen.

III

A zene már csak azoknak a fülében dübörgött, akik most a kordonok külső tövében ülnek, tajtrészezen. A karneválozók nagyobb része tömbként kifelé orientálódott, főként a vasútállomás felé.

Menetrend: törölték a járatunk. Iszonyatos megkönnyebbülés, hogy nem ez volt az utolsó vonat haza. Várunk. Fennforgás lehet, mert több mellényes is áll a peronon, ahol már benn áll a szerelvény. Az ablakok sötétek, de találunk egy padot, ahol Genna leülhet. Öreg vagy te már a karneválozáshoz, mondja Luca, hátramaradó közös időnkben egy alkalmat sem szalaszt el, ha Gennának mosdóba kell mennie, kifárasztja a futás, vagy korán megy aludni. Nagypapa. Én meg a gyerekek. Hol meg a férjük. Szerintem ugyan a bátyáim, sebj, a család a lényeg.

Egy lány segít két tizenévesnek, akiknek mintha fogalmuk sem lenne, mikor meg a saját vonatuk.

Luca próba-csereznye alapon megnyomja az ajtónyitó gombot (mit csináljon az ember éjszaka, ha várni kell?), persze sikertelenül, de a tájékoztató lány rögvest akcióba lendül: „Hová mész?” Ekkor jövök rá, hogy a mellényesek nem egy vasúti pályamunka vagy rendkívüli helyzet miatt állnak ott, hanem a karneválozók miatt. A részeg, éjszaka hazautazó karneválozók miatt, egészen pontosan.

Végre fény gyúl a vagonban, és mi mehetünk haza partispagettizni. Olasz szokás.

IV

Egyedül várok. A vonatot kicsit későbbre írták ki, mert valahol illetéktelenek voltak a síneken. Nem bírok egy helyben állni és nyugodtan olvasni, de így van időm sétálgatni. A peron vége felé indulok. A beton két oldalán rozsdás, barna sínek, futnak kifelé a világból. Lámpa tövében zöld láda. Le van lakatolva, az időjárás megviselte. Ó, rejtélyes vasútállomási konténerek... Egyszer egy másik állomáson, mosolyogva hallgattam a hangosbemondó üzeneteit, *csak a nyelv miatt*, megfigyelhettem volna, ahogy egy illetékes erősen köhögve jön, kinyitja, és tevékenykedik. Láthatósági mellényt vett ki, zacskót tett be, bácsitankot hozott... De igazából nem annyira figyeltem.

A lámpa tövében egy férfi vár. Sarkon fordulok, lassan lépkedek. Hangok, emberek, újonnan érkezők. Majd lépcső, és a lifttel kifúj a beton, elfogyott. Ez a vége, habár erre fogunk menni, sokkal inkább zsákutcának tetszik. Visszaforulok megint, padok, padok, automata, üvegkalitkák (– Nem tudom, mi tart ennyi ideig azon, hogy néhány embert eltávolítsanak a sínekről), és már megint az a látvány. A szürke két oldalán barna csíkok, a zöld. Mintha a levegőnek is színe lenne. Az idő színe, vagy pont hogy az időtlenségé – a hosszú várakozásé. A síneken keresztül ragasztószalagnyi csík vezet a falu tulsó felébe.

Egy srác gitározik a vonaton. A haverja énekel hozzá, ránézek, összemósolygunk.

V

Sietősen indultunk, én ráadásul magassarkúban. Teljesen felesleges volt. A vonatunk a kijelző szerint nem is létezik. Megpróbálkozunk eggyel, ami Malmöbe megy, de a kalauz megerősíti a gyanúmat, amit a kiírásra alapoztam: Malmöig meg sem áll. Nekünk Lund kellene. A feliratok szerint az Öresundståg helyettesít. Az állomás egyre zsúfoltabb, ahogy a különböző járatok utazóközönsége összetorlódik. Ülőhelyre esélyünk sincs, állunk a lépcső mellett, másokkal együtt.

– Ez az első alkalom, hogy ennyi embert látok itt.

– Szerintem egész Kävlinge itt van. – A körülöttünk szokatlanul közel álló svédekre nézek. Néhányan közülük ránk sandítanak. Már most kezdünk az idegeikre menni. De ez a fiúkat sosem zavarná, és nekem ettől csak jobb kedvem lesz. Bemondták a vonatunkat. Aztán elhúzott mellettünk nagyon hangosan és nagyon gyorsan.

– És most... visszatolat! – közvetít Gennaro.

– VZZZZZZZZZZ... – utánozza Luca. – Ez elég veszélyes volt némelyekre.

Kiírják a következő vonatot, egy óra múlva egy ugyanilyen.

– Megehettem volna azt a tésztát.

– Kivasalhattam volna azt az inget.

– Ezért nem ebédeltem.

– Végül is haza is mehetünk.

– Elmehetünk a jugoszláv pizzériába Furulundben.

– Håkannal.

A tömeg egy része átcsoportosult, Kävlinge valószínűleg egyetlen taxijára vár, hogy visszaérjen, és fordulónként csökkentse a várakozók csoportját.

Olvasom a nálam lévő kiállítási katalógust, amikor észreveszem, hogy nekem kiabálnak. A túloldalról, nem jönnek vissza az aluljárón a 4. vágányhoz. Jön busz. Busszal megyünk.

I

Hajnal

Az emberre nehezedik a létezés.

Addig mentem, amíg belenéztem a pipacsok kelyhébe.

Aztán továbbmentem, és rátaláltam a Napra.

Visszafordultam, hívtam, kövessen.

Játszott velem –

hol elhagyott, hol újra megtalált.

Engedem, hogy az öntudatom

foszlányokban beleolvadjon

a tengerpartba.

június 16.

No intentions were made clear. Flickvån i Finland.

Meglátok egy szív formájú tálat, és anya jut eszembe. Ebből se lesz szerelem.

június 18.

Visszahátráltam kicsit egy táblához, és úgy bámultam azt a képet, ami körülötte kirajzolódott – a kampusz egy kieső zuga szokatlan szemszögből. Percekig próbáltam rájönni, hogy mire emlékeztet, és miért vág belém ennyire ez a kép. Magukban álló téglapületek, kihalt út, felújítás kordonjai, magas fű. De főleg az emberek nélkül csupasz épületek tere.

Már utcákkal arrébb jártam, amikor hirtelen belém markolt, hogy Marcalváros. Nyári napközi. Érzelmi hasonlóság.

II

Tapogatózom, tapogatózom, aztán lassan kiismerem magam.

június 18.

Kontraszt

Svéd lányok tobzódnak hasmutogatós pólóban, sortban. Laura szövetkabátban megy szembe velük.

június 19.

Svédország kinyitott.

Utolsó

Szabadon álló falak között jár
 ki-be a szél
 Üresen állnak a szobák
 Üresen állnak az utcák
 Üresen állnak a városok
 Üresen állnak az emberek
 Üres légben lebeg egy sirály
 Üres a Szoros – nem utaznak
 vágyak, gondolatok vagy érzések
 Némán állnak a szélkerekek
 Úgy érzem, üresen állok én is, kifolytak
 belőlem
 a szavak
 Csak a két bőrdond van tele
 Vajon mit érnek vele?

Ürmös Attila

Holtak és sellők*

Anya a legvastagabb bolyhos pamutból vásárolt edzőruhákat az egész családnak. Nem sportra kellett. Utazásra. Skandináviába készültünk.

Hetvenöt július elsején indultunk. Mintha az összes sötét felhő Közép-Kel-et-Európa fölött gyűlt volna össze ezen a napon. Viharosra fordult az idő, Bécsben áradás mosta el a kempinget, sárga esőkabátos rendőr intett: *Tovább!* Apa dühösen taposott a gázpedálra, Morvaországig vert bennünket az eső.

Másnap Brno málló vakolatú házai közt melegedtünk. Anya észrevette, hogy a Kapucinusok templomában épp nyitják a kripták bejáratát. Magyar nyelvű magyarázó füzetet is kaptunk, ennek segítségével kisilabizáltuk a kapu fölötti feliratot:

GONDOLJ A HALÁLRA!

Az első kriptában koponyák és egy világi ember balzsamozatlan múmiája hevert, fönt csillár csupa csontokból, de akkorra már elég múzeumi tetemet láttam ahhoz, hogy ilyenektől ne ijedjek meg, még a közeli Spielberg várbörtönben elhunytak földi maradványai is azok, például Trenk báróé. Jókai regényt írt az életéből, a horvátok brandyt neveztek el róla. Évekkel később a Margit malomnál a játszótéren újságpapírba csomagolva kóstoltgattuk ezt a csodát, és cigiztünk is mellé: beavatási gyorstalpaló tizennégy éveseknek. Varga Zsolt vette az üveg Trenket meg egy doboz Lord cigarettát a korcsolyapálya melletti trafikosnál.

Apádnak lesz?

Hát persze, ki másnak? – mondta, és odatette a fater kedvenc napilapját is. Ebbe csavartuk aztán a báró brandy-t.

Amikor leértünk a templom pincéjébe, azaz a Kanonok sírtermébe, egyszerre csak eltűnt a biztonságos múzeum-hangulat. Vörös fényben, homokon feküdtek a zsgorított barátok múmiái, egymás mellé kiterítve hirdették a csontok és a ruhadarabokban rekedt száraz húsok azt, amit a falon a nagybetűs latin felirat:

AMILYENEK VAGY TOK TI MOST, OLYANOK VOLTUNK MI IS!

AMILYENEK VAGYUNK MI MOST, OLYANOK LESZTEK TI IS!

Azt mondják, a kripta levegője teszi, hogy így megmaradnak, hiszen már több száz éve oszladoznak. Furcsa félelem tört rám, nem mertem levegőt venni, mert úgy éreztem, az oxigénnel együtt a halál sötét leheletét is beszívom.

Tessék, már megint rettegek! Otthon éjszakánként egy véletlenül látott sci-fi miatt féltem, nem is olyan rég. Laboratóriumban injekcióztak egy majmot, akiből gyilkos fenevad lett, dobozokkal megrakott raktári polcok mögül dugta

* Részlet a *Családi tangó* című regényből

ki szőrös mancsát, hogy megfojtsa a tudóst, majd autókat lapított szét az utcán, a hadsereg ágyúkkal lőtte le. A fürdőszobánkban elérne a függöny mögé, amikor éjszaka kilopózom vizet inni, a szőrös mancsok épp úgy fonódnának a nyakam köré, mint a fehér köpenyes, szemüveges tudós a filmben. Hónapokig rettegtem az óriásmajomtól. Aztán elegendő lettem, egyszer dühösen odatarítottam a nyakam: *Itt van, te rohadék! Fojtsál!* Akkor elszállt a gonosz varázs, erre most jön a brnói holtak serege, és megint félni kell, félni... el sem merem mondani senkinek.

Prága szép, sok a villamos, az utak rosszak. Az aranyművesek utcájában elállt az eső, az autóbuszok oldalán ötágú csillagok vöröslöttek. Németország felé az út mentén végig óriásplakátok dicsőítették a szovjet hadsereget. A határon maradék koronánkat egy Plzen feliratú porcelán söröskorsóra és egy cseh népviseletbe öltözött játék babára költöttük. A hosszú kocsisorban várakozva bámultuk a dombok fölött kigyózó vasfüggőnyt, mely a távoli erdőbe futott.

A cseh vámossal ki akarta üríteni a kocsit csomagjaitól. Biztosan embert csempészünk nyugatra. Anya komótosan pakolt. A hálósákokat, a sátrat nem tehetjük le, az aszfalt nedves volt és piszkos, ezért mindenkinek a kezébe adott valamit. Apám, a bátyám, én, az egyik határőr-kiskatona, a másik... mind fogtunk már valamit, mégis újabb csomag konzervek, készlevesek, orvosi táskák, kempingszék került elő, meg tollaslabdaütő, négy tábla csokoládé, gumikalapács... a vámossal feladta és intett: *Menjenek!* Az autónk mintha ketrecből röppenne, úgy meglódult, pedig még jó negyedórát mentünk az erdőben, mire a nyugatnémet határhoz értünk.

*Gastarbeiter?*²

Nicht, turisten.

Másnap Würzburgban vásároltunk egy Kaufhof nevű csodálatos helyen. A szegényes, politikai transzparenssekkal tűzdelt Csehszlovákia után ez volt maga a Paradicsom. Bátyám kazettás magnót vett, apa Grundig márkájú asztali rádiót, ébresztőórával. Drága volt, az eladó ajánlott olcsóbb japán rádiót is, ám megmakacsolta magát: *Grundig das ist Gott!* – mondta, mert hitt a német gyártmányok elnyűhetetlenségében.

Én a műanyag katonák színes dobozai közt bolyongtam a játékosztályon, végül az Africa Korps nevű sereget vittem a pénztárhoz. Apám hatására, mert ő – bár a titói paradigma szerint kellett tanítania a történelmet – rajongott Rommelért. Azt mondta, nem is volt náci, az SS tette el láb alól. Egy egész évet kellett várnom, hogy megvegyem az angol és skót csapatokat, akik majd El-Alameinnél végső csapást mérnek Rommelre, és a németek elvesztik Észak-Afrikát. Mária mamánál a kertben addig a cowboyokkal és indiánokkal vívtak sportszerűtlen küzdelmet gépfegyverekkel a coltok és tomahawkok ellen. A túlerőt ellensúlyozván, pár kézigránátosnak lerágtam a lábát a csata hevében. Meg Rommel tábornok jobb kezét, pisztolyostul.

Kenyeret vettünk a kempingben, a csehekénél is feketébbet, aztán irány az autobahn. A monotóniát csak az útjelző táblák törték meg. Izgatottan számol-

² vendégmunkás

tuk vissza a kilométereket, Hamburg 400, aztán 170, majd 60 km. Flensburgnál már Dánia jött. Odensében megnéztük Andersen emlékházát, cilinderét, kofferét, esernyőjét, útirajzait. A mesetelefonokhoz rohantam, valaki a vonal túlsó végén dánul beszélt. A falakon rút kiskacsát, a habléányt meg a többi mesehóst ábrázolták a színes festmények, szüleim szerint képzőművészetiileg mindez nulla.

Nyborgnál hajóra szálltunk, a szigeten Koppenhága várt, a kempingben játszótér. Hintáztam, gyereklétrán másztam, a legmagasabb csúszda tetején vártoronyszerű kilátóból néztem, hogy anya épp a vacsorához terít. Ekkor egy csapat lány sétált be a játszótérre. Egymás vállát fogták, és énekelték: *We're all live in a Yellow Submarine...* Idősebbek voltak nálam néhány évvel, és fentről nagyon csinosnak tűntek a szoknyácskáikban, játszóruháikban. Szerettem volna ismerkedni, ezért amikor a csúszda közelébe értek, megráztam a korlátot. Felnéztek, én meg intettem: *Helló!*

Saccolgatták, ki lehetek, aztán továbbindultak. Ekkor újra megráztam a korlátot, és morogni kezdtem. Páran nevettek, mire én nagy vigyorral kieresztettem egy igazi gyerektigris-bőgést. A lányok azt kiáltották: *Are you crazy?*³

Hatévesen még nem ismertem a *kréjzi* szót. A recepciókon bármikor el tudtam darálni a bejelentkező szöveget: *van tent, van kar, tú perszonsz, van csildren...*⁴ de most összezavarodtam. Olyan kedvesen mondták, hogy azt gondoltam, ez afféle helyi vicces ismerkedős szöveg. Még a hálósákba bújva, elalváskor is ízlelgettem a csodálatos szót: *crazy... crazy*. Olyan szívmengető volt benne az *é*, és a végén a kérdésbe nyúló *i*. Boldognak és szerencsésnek éreztem magam, amiért ezek a csinos lányok ilyen kedveset mondtak nekem.

Koppenhágában sok a kerékpáros. A városháza egyhangú vörös téglából épült, a Louis Tussaud's viaszbábu-múzeum sokkal izgalmasabb. Amíg apa megvette a jegyeket, én, a súlyfelesleggel küszködő, fáradékony kisgyerek, leültem a hallban. A székeken mások is pihentek. Amikor jobban szemügyre vettem őket, rájöttem, mind viaszemberek. Az ajtóban a jegyellenőrrel is kiderült, hogy bábu.

Bent Chaplin fogadott minket, sétapálcáját egy utcai reklámozslap törzsére akasztva forgott körbe-körbe. Jött Picasso, majd Björn Borg, a teniszbajnok ütött egy labdát, aztán Thor emelte magasba villámlo kalapácsát. Cikázó fények, mennydörgés, végre egy múzeum, amelyik nem dögunalom! Hamlet a vár fokán, *tubi ór nattubi*, mögé vetítették apja szellemét. A technika igazi csodája a pincében várt: tévéképernyőn egy ember vonásai vérfarkassá változtak, majd vissza emberré. Egy-egy átalakulás fél percig tartott.

Dr. Petiot vérfoltos fehér köpenyében ügyködött az alagsorban, a repülőtéri váróteremből Kojak tar feje villant, Greta Garbo jött csillogó ruhákban, Ingrid Bergman meztelenül, majd Nobel, Grieg, Ibsen...

Zúgott a fejünk, mire kijutottunk a napfényre. Átsétáltunk a Tivoli virágos zöld ligetébe, ahol a gyerekek flipperek, videojátékok és hullámvasutak rengetegébe vetik magukat, az apukák pedig vaskos korszókból helyi söröket kor-

³ Bolond vagy?

⁴ A kemping recepcióján bejelentendők: one tent (egy sátor), one car (egy autó), two persons (két személy, azaz felnőtt), one children (egy gyermek)

tyolgatnak a kávéházak kovácsoltvas székein. *Tovább, tovább!* A szüleim nem akartak itt pénzt költeni. Az Amalienborgnál medvebőr kucsmás díszörség állt, a Strøgeten Anya vikingnek öltözött szendvicsembert fényképezett, apa meg morgott, amikor egy templomot, majd vele szemben pornómozit fedeztünk fel. *A kapitalizmus...* – csóválta fejét. Csehországban meg a vörös csillagoktól lett rosszul, hát ilyen az én apám, folyton viszonyít, örül, keresi a helyét a világban.

Az Esplanaden utca végén tengert, partján bronz habléányszobrot találtunk. A vizet kémlelte sóvárogyva. Apa németül méltatlankodott: *Alig látszik ki a sziklák közül!*

Erre egy dán atyafi szintén németül felvilágosította, hogy inkább szerencsésnek kéne éreznie magát, mert hetekkel ezelőtt részeg vandálok levették a szobor fejét. Alig pár napja javították meg.

Örülünk a nem fejetlen habléánynak. A közeli szuvenirboltban megvesszük kicsinyített mását, otthon apáék szobájában áll majd az íróasztalon.

Balázs Géza

A Csendes-óceántól a Csendes-óceánig

Egy több mint húszéves meghívásnak eleget téve, 2005-ben rászántam magam, hogy elrepüljek a tengeren túlra, Costa Ricába. S ha már ott voltam, átrepültem Guatemalába is. Amikor a trópusi őserdőben megpillantottam a hegyből kibomló maja piramisokat, magával ragadott az ősi, eltűnt kultúrák világa. A Csendes-óceán partján elkezdtem tűnődni a világon. És a következő években – főleg a „napsütötte sávban” – számos régi kultúrát, romvárost jártam be: Mexikóban, Marokkóban, Tunéziában, Egyiptomban, Jordániában, Iránban, Indiában, Burmában, Srí Lankán, Kambodzsában, Vietnamban... Végigutaztam az „olajországokat”, s fölmentem Nepálba is. 2014-ben a másik irányból – 16 ezer kilométeres repülőúttal – jutottam el a Csendes-óceán közepére, Mikronéziába, Óceánia Velencéjének fölfedezésére. Körbejártam a Földet.

Mi hajtott? Nem a kilométerek, nem a bejárt országok számának gyarapítása. Kisebb írásokban összefoglaltam tapasztalataimat. Kulturális és nyelvészeti antropológusként leginkább a nagy kultúrák összeomlása izgatott. Nemcsak az eltűnt és a romvárosok, hanem az, hogy az emléküik milyen gyorsan homályosult el. Az emberiség nagyon gyorsan felejt. Szinte valamennyi felfutott kultúra örök életűnek hitte magát, azután viszonylag gyorsan föladta: összeomlott. Föltűnt, hogy a nagy összeomlásokat minden valószínűség szerint mindenütt irracionális cselek-

vés előzte meg. Leginkább a „halmozás”: fel nem fogható építkezésekbe fogtak bele. Katedrálisokra emlékeztető síremlékeket faragtak a jordániai Petrában. A burmai Bagan-fennsíkon sztúpák ezreit halmozták fel. A maja piramisok a Karib-tengertől a Csendes-óceánig húzódnak, s ma is csak egy részüket tárták fel. A kambodzsai Angkor az akkori világ legnagyobb városa, legfejlettebb építészeti kultúrája volt – s épp a minap jelentették be, hogy még kiterjedtebb városokat találtak körülötte. Óceánia közepén épült egy kőváros – pedig ma sem laknak ott az emberek kőházakban.

Szinte mindenhol óriási népességkoncentráció alakult ki. Brutális természetátalakításba fogtak. Erdőket irtottak, csatornákat építettek. A semmiből gyors felfutás jött, majd hirtelen összeomlás. Sokan voltak, és kevesen lettek. A kevesek pedig többnyire elhagyták az építészeti csodákat, amelyeket behordott a homok, benőtt az őserdő, és az egész elfelejtődött. Az összeomlás fő oka a természet-ember és az ember-ember közötti megbomlott harmónia volt. Az óriási társadalmi különbségek. Az „isteni” uralkodó és az alávetett tömegek. Az emberáldozatok, sőt a kannibalizmus. Feltűnő az építészeti, a szóbeli és írásos emlékek gyors eltűnése. Az összeomló kultúrák természetesen magukkal rántották a nyelveket is. Az egyiptomi nyelv eltűnt. A maját csak kuriózumként beszélik.

Tesztelhetjük egy ország demokráciaszintjét jórészt a határon való

belépéskor. Kis és nagy diktatúrák határain tengernyi papirost kell kitölteni. Szinte mindenhol kell fizetni: vagy vízumdíjat és/vagy ki- és belépési illetéket, de kitalálták már a fertőtlenítési díjat is. Kambodzsában és még sok helyen „sztárfotó” készül. Dubajban íriszfotó. Guamban (USA) ujjlenyomatot vesznek, akkor is, ha egy egyórás átszállás miatt 20 percre lépsz be az USA területére. A kitöltendő papirosokon mindenfélét kérdeznek, foglalkozást és jövedelmet is. Ha valamit tévesen értelmezel (angol szakkifejezések), könnyen kiabálnak veled. Indiában kereken 30 percen át vitakoztak, mert máshol léptem be és máshol ki, s ezt nem tudták értelmezni. Végül megvetően a pultra vágta az útlevelém. A budapesti indiai nagykövetségen a vízumért várakozni kell, majd valami főnök berendeli az embert, és kifaggatja, hogy mi célból utazik Indiába. Izrael mindenentúltesz. A határon idegesek lesznek az iráni vízumtól, és viszont, mert az izraeli pecsét sok más országban kiutasítást jelent. Nem minden muzulmán országban túrik meg a Bibliát vagy Buddhát (Maldív-szigetek, Katar), igaz, sok helyen kulturáltan becsomagolják és kilépéskor visszaadják. Vannak pozitív élményeim. Iránban egy közlekedési rendőr megállított, megkérdezte, hogy külföldiként mit gondolkod Iránról. Majd kezet nyújtott, és azt mondta, hogy meséljem el mindenkinek Európában ezt a beszélgetést.

Érdekes tapasztalat, hogy hogyan fogadják az idegent. Ahol ritkán látnak idegent, ott csodálkozással, sőt le is fotózzák őket. Vietnamban, Iránban, a Fülöp-szigeteken közös fotót kérhetnek a turistától. Dél-Indiában úton-útfélen megállítanak és közös szelfit kérnek. „Nem láttak még fehér

embert.” A repülőtereken viszont szinte mindenütt a taxismaffia a fogadó (Magyarország sem kivétel). Az arab országokban és Ázsiában szinte mindenütt feltűnő a segítőkészség. Ha problémája van a külföldinek, hamar egy egész csapat támad körülötte, hogy segítsenek. A turizmus terjedésével az önzetlen vendégszeretet viszszaszorul. A Maldív-szigeteken történt meg, hogy egy helyi lakos javasolta, menjünk együtt taxival (1 km), és kifizette a számlát. Srí Lankán a helyi buszok kalauzai szinte minden esetben elvittek a következő buszhoz. Örményországban utánunk szaladt egy hölgy, hogy megbizonyosodjon róla, tényleg jó buszra szállunk-e. Indiában a jegypénztárnál könnyen félretolnak. Aki erőszakos, az győz. Thaiföldön egy hétig jártunk egy vendéglőbe. Az utolsó alkalomkor ajándékot adtak. Burmában az ajándék egy teameghívás volt.

Az élet sokféle. A legtöbb helyen jóval nagyobb a szegénység, mint nálunk, de több az öröm. Ázsiában a gyerekek mindenhol örömmel mennek egyenruhában az iskolába. Keletebbre a vallás (hinduizmus, buddhizmus) átszövi a mindennapokat. A katolicizmus is: például Srí Lankán, a „kis Rómában” (Negombó) vagy a Fülöp-szigeteken. A templomok hajnaltól késő estig nyitva, énektől hangosak. Vasárnap mozdulni sem lehet bennük.

Az összeomló kultúrák előjeleit már ma is föl lehet fedezni. Részben itthon, Európában, de fokozottan a gyorsan felfutó, gyarapodó „olajországokban”. Dubaj egyszerűen riasztó, de már követi Doha (Katar) is. A Yucatán-félszigetet (Cancun) sablonos, riasztó tömegturista-központtá tette Mexikó. Demográfiai „bombán” ül India, kisebb mértékben a Fülöp-szige-

tek – de egész Ázsiáról elmondható, hogy a lakosság átlagéletkora 30 év alatt van. A velünk élő középkor bukkan fel a nagyon emberi Nepálban, és ijesztően Indiában, különösen Varanasziban, a holtak városában. A Gangesz partján folyamatosan égetik a halottakat. A Gangesz halott folyó. Fa már alig van. A Fülöp-szigeteken az óriási társadalmi ellentétek döbbsentenek meg. A 40 emeletes luxus-felhőkarcoló tövében nyitott városi szennyvízcsatorna. A Maldív-szigetek parányi fővárosa, Male egy óra alatt gyalogosan bejárható sziget, de a zsúfolt autóközlekedés miatt mozdulni sem lehet. Ahol felfut a motorizáció, ott szinte csak full-extrás, környezetkárosító terrepjárókat látni: az „olajországokban”, Laoszban, a Fülöp-szigeteken.

Az emberiség mindig dölyfös volt, s túlzottan bízott magában. A felfutás, a halmozás, a demográfiai sűrűsödés ma tragikus méreteken folyik. S ez eddig összeomlásokhoz vezetett. „Élhető”, lassú világot csak néhány országban tapasztaltam. Costa Ricában, ahol nincs hadsereg, és mivel egyetlen kincsük a burjánzó természet, visszafogott a fejlesztés. Nepálban, ahol talán a megközelítési nehézségek konzerválták a középkort. Ománban, ahol bár gazdagság van, s talán azért is, mert ramadán idején tartózkodtunk ott, a hagyomány nem látszik elveszni. Iránban, amelyet talán a hosszú bojkott tett befelé fordulóvá, lassúvá. Laosz is visszafogott, kicsit üres országnak tűnt – Luang Prabang egyenesen „ázsiai Svájc”, talán a buddhizmus teszi. Végül ott van az ősi világából hirtelen kiemelt és függetlenséget kapott Mikronézia, amely láthatóan tervek, elképzelések nélkül vergődik az óceáni, az örök semmi közepén. Az is lehet, hogy az övé, no meg a visszafogott, lassú életre beállt

országoké lesz a jövő. Mert mindenki, aki rohan, aki halmoz, egyszer csak összeomlik.

*

Most már nemcsak könyvekből ismerem desszertként a szöcskeropogtatást, a kutyaevést, a rituális halottégetést. Megismertem az életmódok sokféleségét, rácsodálkoztam arra, hogy Ázsiában mennyire szerény körülmények között mennyivel boldogabbak az emberek, mint mi. Elgondolkodtatott, hogy még a legszegényebb országokban is rendszerint jobb mobiltelefonja van az embereknek, mint nekem; valamint az is, mi lenne, ha az egész világ pontosan olyan „szegény” nívón akarna élni, mint egy közép-európai (magyar) ember.

Megérintett a vallások sokfélesége és elevensége. Megismerkedtem az iszlám változataival, a ramadán ideji csönddel és esti föléledéssel. Ománban barátságosan hívtak a mecset melletti esti falatozásra. Iránban elmentem Khomeini ajatollah sírjához, de az örök elem álltak. Jangonban egy burmai férfival léptem be az anglikán templomba, a pap nagy szeretettel fogadott. Azerbajdzsán kis falujában egy új katolikus felekezet képviselőit ismertem meg. Ismerkedtem a buddhizmus változataival Srí Lankától Vietnámig. Eljutottam Nepál és India határán Buddha szülőföldjére, sok helyen láttam Buddha „lábnyomát”, részt vettem a Srí Lanka-i Ádám-hegyre vezető buddhista-hinduista-keresztény zarándoklaton. Elgondolkodtattak a piros festékekkel és rizzsel teliszórt hinduista szentélyek és a szinte borzongató templomok. Meglepett, hogy Közép-Amerika katolikus templomaiban vidám énekeket énekelnek.

Foglalkoztatott a világ politikai sokfélesége is. A demokráciák és a

diktatúrák között számos átmenet van; sok ország törekszik arra, hogy hangsúlyozza a „népi” jelzõt, egyesek még a szocialistát is, de minden ország valamilyen kapitalista utat követ. Laosz kapcsán a következõ politológiai nonszenszt találtam ki: buddhista kapitalista szocializmus. Megdöbbenõt, ha valaki kívülrõl, a helyi sajátosságokat nem ismerve akarja megmondani, hogy mi a jó a másiknak... Európa szinte biztos, hogy egész Ázsiát betiltaná. Tanulmányoztam az írásmódok sokféleségét, a szanszkrit, páli, maja, arab írást, a különféle hieroglifákat. Madurajban (Burma) láttam a világ legnagyobb „könyvét”: Buddha beszédeinek egy-egy lapja egy-egy külön sztúpában foglal helyet, s most egészen közelrõl megnéztem a legértékesebb fennmaradt maja kódexet is.

Meglepõ számomra, hogy míg a magyar oktatási rendszerváltás egyik szimbolikus lépése volt az iskolai egyenköpeny eltörlése, addig a világ legtöbb részén, még a legszegényebb országokban (Mianmar, Nepál, Guatemala) is a gyerekek patyolattiszta fehér vagy színes egyenruhában mennek iskolába.

Útjaim során kavarnak bennem az országok, városok, pénzek, nevek és nyelvek. Érdekes, hogy a világnyelvek (oros, francia, német) közül ma már egyikkel se lehet boldogulni. Viszont egész kezdetleges angol nyelvtudással a világ legtöbb részén elboldogulhatunk. Vannak makacsul ellenálló területek: például a nagyon elzárt vidékek, falvak, illetve általában a spanyol nyelvû területek. Úgy látszik, a világnyelveket beszélõk elkényelmesednek.

A Külügyminisztérium honlapja szinte minden országtól óv. Ez alapján el se indulnánk. Valódi veszélyben ritkán éreztem magam. A turistacsap-

dák többségét elkerültem, igaz, Indiában nem mindig. Mexikóvárosban féltem, amikor a fõtérrel rossz irányba indultam. A közép-amerikai országokban minden intézmény, sõt élelmiszerüzlet kapujában géppuskás őr áll. San Salvadorban fegyverropogásra ébredtünk.

Rólunk, magyarokról keveset tudnak. Ha beszélni hallanak minket, leginkább spanyolnak gondolnak. Egy belizei hölgy megkérdezte, milyen nyelven beszélünk, mert annyira „szexi”. Megkérdezik, hogy mihez hasonlít a magyar nyelv. A Hungary országnév hallatán sokan ironizálnak: hungry? A magyar focit és Puskás Öcsit szerte a világban ismerik. Kevesen tudják, hol van Magyarország. Valódi nemzetstratégia lenne, ha mindig vinnék magunkkal képeslapot, országismertetõt, mert az emberek mindenhol érdeklõdõek és hálásak a kis ajándékokért. Mosolytalan országban élek, a világban meglepett a derû és a segítõkészség. Ha érdeklõdünk, összegyûlnek az emberek, tanácsot adnak, megállítják a buszt. Azerbajdzsánban átadták a helyet egy zsúfolt kisbuszban. A vietnami állatkertben egy kislány nem az elefántot nézte, hanem minket, és kérte a szüleit, hogy fotózzanak le bennünket. Az is érdekes, hogy míg nálunk, Magyarországon valamiféle „diszkrimináció tilalma” miatt nem lehet a hazai lakosoknak külön kulturális kedvezményt adni, addig másutt támogatják a hazai lakosságot (a Tadzs Mahalba 25-szörös áron válthat jegyet a külföldi).

Meghatározó élményem: az Ázsia-érzés. Ázsiában más az idõ- és a térvizony. Sári László írja: „a legjellemzõbb Ázsia-élmény: a végtelenség szabadító élménye”. Bennünket, európaiakat „kétértékû” (igen-nem) logikai gondolkodásmód vezet. Arisztotelész

hiába figyelmeztetett a „kizárt harmadik” törvényére. Gondolkodásunk gúzsba van kötve: „uralkodóvá tettük magunk fölött az egyirányú, lineáris időt”. Az utazás, amennyiben valóban megismerés, hozzásegíthet egyfajta megtisztuláshoz, lelki átalakuláshoz. A hosszú repülőutakat, repülőtéri várakozásokat, üres időket olvasással töltöm. Legutóbbi utamon újraolvastam Dante *Isteni színjátékát*. Utolsó sorai rímelnék hazatérő érzéseimmel: „Csüggedtem volna, lankadt képzelettel, / de folyton-gyors kerékként forgatott / vágyat és célt bennem a Szeretet, mely / mozgat napot és minden csillagot” (Babits Mihály fordítása).

*

(Hazatérés)

Soha nem feledem: „S ha néha lábamhoz térdepel / egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom”. Ehhez kell valami. A turista Eötvös Loránd emléke. A szülő, aki kiviszi gyermekét a Normafához. A tanár, aki a történelmet, a tudósokat, írókat, költőket – az adott helyhez köti. Azután már önálló kamaszként a vadregényes Pilis. Vali néni, aki iskolai szünetekben a fiatalokkal többnapos túrákra vitt. Végigyalogoltuk a dél-dunántúli kéktúrát, azután meg részletekben az országos kéket. Már alig voltak turistaházak. Falvakban szálltunk meg. Turistajelzéseket festettünk. Ennyi volt a világ: a Pilis, a Börzsöny, a Cserhát, a Mátra, a Bükk és a Zempléni-hegység. Később a Vértes, a Bakony, a Mecsek, a Balaton-felvidék. Galgóczi Erzsébet írja valahol, hogy ők, falujáró újságírók-írók néha azzal szórakoztak, hogy mondtak egy falunevet, s vizsgáztat-

ták egymást, ki tudja megmondani, az valójában hol is van. Általában tudták.

A turistaemlékek. Például Uppony... A csodás Upponyi-szoros után érkezünk a faluba, s a „fizetővendéglátó-szolgálat” nyújtott szállást. Finom fokhagymás piritóst és teát kaptunk. Másnap reggel a szállásadó asszony azt mondta, hogy nagyon szeretné ezt a városi gyereket örökbe fogadni, mert első látásra megszerette... Tréfásan mondta, de én rögtön láttam a szemében a nagyon mély szomorúságot. Vali néni tréfával ütötte el: a húgom gyermeke, igaz, van ott négy is, de már másnak se adták... Negyven év telt el az upponyi pihenő óta. Megnő az ember szíve, mondaná Lőrincze Lajos. Nekem „megszólalnak” a helynevek: Egyházashetye, Nikla, Kőszeg, Szombathely, Pannonhalma, Zirc, Tihany, Rácegrespuszta, Szekszárd, Kiskőrös, Szeged, Hódmezővásárhely, Gyula, Sátoraljaújhely, Széphalom, Vizsoly, vagy hogy tágabbra nyissuk a kaput: Pusztakamarás, Gyergyószentmiklós, Nagyvárad, Ada, Szabadka, Lendva, Pozsony, Érsekújvár, Nyitra, Lőcse, Királyhelmec, Munkács...

A táj feltöltődik, megtelik érzelmmel, például idézetekkel, melyek váratlanul felfakadnak, és pontosabban mondják el, amit érzünk: „Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent, / nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt / kis ország, messzeringó gyerekkorom világa. / Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngye ága / s remélem, testem is majd e földbe süpped el. / Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel / egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom...” (Radnóti Miklós: *Nem tudhatom*).

Balázs Géza *Körbejárt Föld* című, 250 színes fényképpel illusztrált kötete karácsonykor jelenik meg az Anyanyelvápolók Szövetsége, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága és az Inter Nonprofit Kft. gondozásában.

Béni Gabriella

Majki útjegyzet

2016. augusztus 17. (Részlet)

A kamalduli szerzetesek otthonáról valójában nem lenne szabad írni. Felesleges minden erőlködés, ami a csenden túlmutatni akar. Ezért magamról írok, és arról, amivel Majkon találkoztam, mert úgy érzem, okkal jártam ott.

Gyors léptekkel közelítettem a kolostort, szinte futva. A városból hozott lendületem azonban valahogy nem illett a helyhez. Szerencsére hamar észrevettem, és lassítottam. Már nem siettem. Haladtam a csend titokzatos világa felé, érezni akartam, hol vagyok pontosan. Egy műemlék épület előtt álltam, de tudtam, nem a hétköznapi létezés terébe érkeztem.

Az első cellaházban, ahol a belépőjegyemet megvásároltam, az ablak alatti asztalon Esterházy Péter portréja mellett mécses égett (épp egy hónap telt el a temetése óta). Nem ismertem Esterházy Pétert személyesen. Nem tartozom azok közé sem, akik minden könyvét olvasták. A lényét, a gondolatait, a humorát, a finom intellektusát szerettem, nagyon. A mondataiból megismerhető író. Aki nem kereste, hanem elhelyezte a szavakat. Mindig az éppen odaillőt, az éppen megfelelő helyre. A kontextus logikai rendszerében, a szavak szilárd geometriájában (tér-idő szerkezetében) nem billeghetett a mondanivaló. Esterházy szavai nem zsongtak-bongtak, éppen ellenkezőleg, vonalba rendeződtek. Úgy álltak össze mondatokká, hogy végül azt éreztük, tulajdonképpen nem csinált egyebet, csak elmondta, amit gondol. Hangoskönyeit, saját felolvasásait szeretem a legjobban. Elmerülök mondatai csendes egyszólamúságában, és szomjas vagyok, amikor hallgatom, nagyon szomjas.

A remeteséget csak minden kerek órában lehet megtekinteni. Miközben vártam a csoportos vezetést, igyekeztem ráhangolódni a helyre, pontosabban szólva, inkább átadni magam annak az erőternek, amelyen kívül maradni nem lehetett. „A majki remeteség Szent-György vonalak csillag alakú keresztesedésében helyezkedik el. A Szent-György-vonalak az egész Földet behálózzák, megtalálhatók minden ősi szakrális helyen” – olvastam az eligazító táblán. Aztán beléptem a belső kertbe.

A rendet egy itáliai szerzetes, Szent Romuald alapította az első évezred elején Dél-Olaszországban, Eremo dei Camaldoli (Kamalduli Remeteség) névvel. Történetükből árad a misztikum. Szabályzatuk első mondata: „*Sede in cella quasi in Paradiso.*”¹

A majki remeteségben a cellaházak szabadtéri kerengőt alkotva körbefogják a kert középpontjában álló templomot. Megtudtam, hogy a templom építéskor az alapkővel együtt egy halat is elhelyeztek a földben, a hallgatás jeleként. Felidéződött bennem a tenger, a hal élettere, és a víz, amely nélkül nincs élet. Egyre kíváncsibb lettem, hogyan éltek a hallgatag szerzetesek. Zárt

¹ Úgy ülj celládban, mintha a Paradicsomban lennél!

világukban, mértéket ismerő cellaházaikban jó volt időzni. Láttam magam előtt szorgalmas, szótlán, puritán hétköznapijaikat, tárgyaikat, olvasóasztalukat, és minél beljebb jutottam világukban, annál üresebbnek éreztem a helyet nélkülkük. Kiüresedett. A szent rítusokból múzeumi gyűjtemény lett. A házban már csak a gyógyfüvek finom illata élt, ami megelevenített bennem egy felismerést. A szakralitás világához való kapcsolódást nem a fizikai térben kell keresnem. A mindennapos gyakorlatok vezethetnek oda, melyek tere és formája kizárólag személyes lehet. Ha eltűnik a bennünk élő, belső csendet, tisztánlátást kereső remete, testünk lakatlan cellaházzá válik. A „halak mélytengeri világából” erre kaptam figyelmeztetést.

Néhány évvel ezelőtt láttam Philip Gröning A *nagy csend* című filmjét. Egy karthauzi kolostorban játszódik Franciaországban, az egyik legszigorúbb rendházban. Az egész alkotás a csendről szól, alig van benne beszéd, leginkább a szerzetesi tevékenység természetes nesze, sejtelmes, halk zöreje adja a hangaláfestést a filmhez. Már az első percben részesévé válunk a kolostori közösség aszketikus életének, miközben kikökhenthetetlenül lakói leszünk saját belső csendünknek is. Majkon újra lepergett előttem a film, kamalduli szereplőkkel. A remeték önként vállalt magányukban, egymástól szigorúan elszigetelve élnek. Látszólag nincs köztük kommunikáció. A szerzetesi életformában, a szerzetásokban, a kolostori élet mindennapos munkafolyamataiban találkoznak. Nem beszélnek. Tevékenységükben nyilvánulnak meg egymás felé.

Maradtam volna még a kamalduliak cellaházában, de az idegenvezető visszajött értem, kérte, haladjak lendületesebben, lemaradtam a csoporttól. Ki kellett lépnem a zárt cellaházból a kolostor világiak számára is hozzáférhető, nyitott részébe.

A kamalduli remeteséget a vidék birtokosa, Esterházy József alapította.² A környékbeli nemesekkel együtt vagyonából áldozott arra, hogy a klastrom elkészüljön. Pusztát, tavat, malmot adományozott a szerzeteseknek, hogy hivatásuknak élhessenek, szüntelenül imádkozzanak, és életáldozatuk által nyomot hagyjanak a világban. Mindemellett azt is fontosnak tartotta, hogy a világi létezésnek is helye legyen a majki kolostorban. A clausurát magas, szobrokkal díszített falak választják el a foresteriától (erdei kolostortól). Ez az épületrész az átutazó vendégek szálláshelyeként szolgált, a szerzetesek mindennapos életétől szigorúan elzárva. Itt volt a gróf lakosztálya, a refektórium (az ebédlő), a könyvtár, a levéltár és a gyógyszertár is. Szembetűnő a hasonlóság a két épületrész térbeli elrendezése között. A clausura cellaházaival körbezárt tér középpontjában a templom, a foresteria épületszárnyaival körülhatárolt díszudvar közepén egy kút áll. Két ősi szimbólum. A kút, mely a bőséget jelentő, éltető (áldást hozó) víz helyét kijelöli, ezzel együtt a vertikálisan tagolt világ össze-

² Az Árpád-korban a Csák nemzetség királyi adománybirtoka volt Majkpuszta. Az első oklevél a veszprémi esperességhez tartozó fiókegyházként említi 1235-ben. Okleveles adatok tanúskodnak arról, hogy 1252 előtt már fennállt a majki premonstrei prépostság, patrónusa Nagyboldogasszony volt. Az évszázadok során többször gazdát cserélt a terület, míg 1727-ben gróf Esterházy József országbíró, Komárom megye főispánja vásárolta meg Majkpuszta területét. Forrás: <http://www.forsterkozpont.hu/helyszinek/a-kamalduli-remeteseg-oroszlanymajkpuszta/635>

kapcsolódását jelzi, és a templom, mely a szentelt vízzel együtt a keresztény kultúrkörbe ugyanezt a jelentést átörökítette.

A foresteria az Esterházyak lakókastélyaként is működött. A kiállítótér egyik tablóján a *Harmonia Caelestis*ből kiragadott részletet fedeztem fel: *„Dédapám és nagyapám fényképe egymás mellett állt. A valóságban is ritka harmónia uralkodott a két férfi közt. Nemcsak ez a keresztény-ókonzervatív kötötte őket egymáshoz, hanem az a csöndes, úri, magyar becsvágy nélkülség – anynyi becs közt nem kunszt, de nem is állította senki, hogy az, sőt! –, melynek dédpapa egy kedvesen metafizikus változatát képviselte, míg nagypapa egy élesebb, csúfondárosabbat.”*

‘Kút és templom’ – idéződtt fel bennem újra Esterházy Péter dédapjáról és nagypapájáról, és a természetfelettihez való kapcsolódásukról merengve. Azon töprengtem, vajon hány generáció telhetett el azóta, hogy a majki birtoknak először gazdája lett. Honnan számítódik, és mennyi időn át őrizhető meg egy hely szakralitása? A magasabb rezgésű energiák akkor is jelen vannak, ha már nem kötődik szakrális tevékenység egy adott „energiakonzentráló” területhez?

Kilépve az „Esterházy-vendégfogadóból”, a kapuk bezárultak. A szellemi dimenziók „átjáróin” áthaladva megnéztem a teljes épületkomplexumot kívül, belül. Alaposan megfigyeltem a kolostor elhelyezkedését tágabb környezetében, a Vértes befogadó erőterében is. A clausura és a foresteria egymástól elválaszthatatlan, transzcendens-immanens egységet alkotva simult a természetbe. „Ritka harmónia uralkodott” a „Szent György-vonalak csillag alakú keresztteződésében”.

Majkon érthetővé vált számomra a szakralitás jelentősége. Rátaláltam a néma szerzetesek, az adományozó nemesek és egy kortárs magyar író, Esterházy Péter életének közös vonására. Bár létezésük körülménye, időhorizontja és hivatásuk eltérő volt, a szakrális erővonalak találkozási pontján kapcsolódni tudtak egymáshoz. Életük „időn túli egyezése” egy szóval talán így írható le: méltóságteljes! Aki egész életén át szóltanul imádkozik, aki becsvágy nélkül ad, amikor adhat, aki úgy ír, hogy tudja, *„a szavak szivárványzása nemcsak térbeli, hanem időbeli is”,*⁵ annak lénye méltóságteljessé válik, és lényege rejtélyes módon maradandóvá nemesül.

(...)

Nehéz volt a majki remeteségből eljönni. Sokáig üldögéltem a parkban, néztem az épületet és a tájat. Talán három órát töltöttem ott, aztán elindultam. A kolostort elhagyva láttam a vízimalmot, a tavat. A víz alig fodrozódott.

⁵ Esterházy Péter, *A szavak csodálatos életéből*, Esterházy Péter a Mindentudás Egyetemén, 2003.09.08. Forrás: <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?docId=0000000395&seclD=0000035203>.

Simulhatna bele magától értetődően a négy írásmű a lap adódó oldalain a sorakozó művek közé, de együvé hozta őket össze tanári tiszteletadásom: a Károli Gáspár Református Egyetem egy csoportba tartozó diákjai alkották – van közöttük, ki első írásként – s választották közlésre szerkesztőink. Tanulunk mindannyian: velük is. Óráimon tőlük magam bizonyosan.

Szondi György

Balczó Bence

Gyufaszálak

(Részletek)

II.

Kitekintek a vonatablakon.
Meggocogtatom halkán az üveget,
hátha hallanak a rohanó fák.
Vajon tudják, merre szaladnak?

Vajon várják őket?

III.

Geszténye hajad sodrása
lassan zúdul végig válladon,
míg szemednek zöld fénye
kacag rajtam a fák levelében.
Felhőként nézem gömbölyödő
melleidet, akik mint néma dombok
kísérik a végtelenbe
a lemenő napkorongot.

V.

Van, ami szóban
nem törhet ki.
Ezért versben mondjuk el.

Ha a vers túl gyenge,
ecsettel támasztjuk fel.

Ha a szín elvetél,
hangjegy ringatja el.

De van,
amit nem mutathatunk meg.
Az a miénk.

XV.

Úgy érzem, áldott vagyok.
Áldott a legforróbb lávakövön,
a bukottak végtelen asztalánál.
Sokan ülünk így itt.
Gyilkosok, tolvajok, angyalok.
S mind ugyanarra várunk.

Elég régóta.

XVII.

Hol vagyok?

XXIX.

Talán úgy égünk el,
mint a gyufaszál.
Vékony fapálcikák,
üres fejjel.
Mintha csak erre születünk volna:
várni és néha remélni,
hogy a füst, aki egyszer eljön,
ha eljön,
talán majd fiává avat.

XXXIX.

Talán ez a lényeg.
Nem tudni semmit
és nem hinni semmiben.
Elnyújtózni a dohos ágyban,
vagy jászolt ásni a templom falában
és várni, hogy valaki végre
átöleljen.

Sárkány Dóra

P. B.

Van valami szép az elmúlásban. Persze nem az emberiben. Abban semmi szép sincs. Hanem a természetében. Amikor ősszel elszíneződnek a fák levelei, csodás bordóvá, mint az ülészet a színházakban, vagy sárgává, mint a nap. Csak úgy vannak, színpompásan, mintha semmi energiát sem fektetnének bele. Ez az egy, amit szeretek az őszben, így október közepén gyönyörködni a színes pamacsokban, amelyek a Gellért-hegyet tarkítják. Megpróbálom megörökíteni a látványt, de rá kell jönnöm, hogy a 47-es villamos ablaka túl koszos és karcos, nem a telefonom kamerájával van a baj. Vagy csak a sok brit turista közül az egyik vinnyogó hangját nem bírja, aki hangosan konstatálja, hogy a Fővám téren kellett volna leszállniuk.

Valójában fogalmam sincs, miért erre jövök, mikor határozottan a Krisztinavárosba vezet az utam. Kisebb kerülővel, de azért csak eljutok a Vérmezőhöz, hogy megmásszam a lépcsőket. Talán húzom az időt. Biztos, hogy húzom az időt. Tulajdonképp nem titok, apámat megyek meglátogatni, aki haldoklik. Félreértés ne essék, nem beteg, egyszerűen csak idős. Emiatt talán erős ilyet állítani, hogy *haldoklik*, de szent meggyőződése, hogy nincs sok ideje hátra, így 86 évesen. Nem tudom megállapítani, mennyire gondolja ezt komolyan, mert utoljára a születésnapján találkoztunk, ami év elején volt, de hiszek neki.

Ahogy többé-kevésbé eltökélten szelem a lépcsőket, rengeteg emlék rohan meg. Rég jártam erre, bár ez még nem ok arra, hogy ennyire nosztalgikus legyek. Talán az ürügy tesz azzá, ami miatt hazafelé tartok. Igazi budainak tekintem magam, annak ellenére, hogy Pesten születtem. Szeretem magam Kosztolányi-féle krisztinavárosi polgárnak képzelni. Gyermekkoromban rengeteget jártunk öcséimmal a Várba, imádtam az anyám által oly szeretett gesztenyefák alatt sétálni, és lepillantani a városrészre, amelyet annyira kedveltem. Azóta már vannak új, rózsaszín virágú fák is, a nevüket nem tudom, annyira nem vagyok tájékozott a növénytanban.

Mikor már eleget megyek, egyből kiszúrom a hodályt, ahol felnőttem. Mai napig sem tudom elképzelni, hogy lehetett a hegyoldalba egy akkora méretű villát építeni. Apám egy kiadó tulajdonosa, és számos befektetése van különböző cégekben, ez a magyarázata a majdhogynem a szomszédos épület – a Budai Vár – méretével megegyező otthonunknak. Anyám egyébként a mai napig aktív színművésznő, megjárta a Tháliától a Madáchig minden pesti színházat. Pontosan harminc év korkülönbség van közte és apám között. Húszéves volt, amikor találkoztak, így számomra sosem volt kérdés, hogy a pénze miatt ment hozzá. Én nyolc évvel később, 1988-ban jöttem világra, a szocializmus és a Kádár-korszak egyik utolsó darabkájaként. Ennek ellenére, én mindig is igazi kilencvenes évekbeli gyereknek tekintettem magam, aki plázák és Mekik között, a Cartoon Networköt nézve nőtt fel. Emlékszem még az RTL Klub indulására és a *Barátok közt* első részére is. De ez most mellékes.

Az első öcsém egy évvel utánam született, a második pedig rá egy évre. Balázsról van az első emlékem, egyszerűen nem értettem, minek még egy fiú

a családba. A csekély korkülönbség miatt lett később nyilvánvaló számomra, hogy pontos családtervezésnek lettünk eredményei. Egyértelmű, hogy anyám 28 évesen elérte azt a pontot színészi karrierjében, amikor idejét látta a családalapításnak. Apámról nem is beszélve, aki már jelentősen benne volt a korban. A testvéreimmel különben a mai napig szoros a kapcsolat. Tavaly például, amikor anyám az 55. születésnapját ünnepelte, a Nők Lapja olyan címlapfotózást és interjút szeretett volna, amiben mi is részt veszünk. *Pánczél-Szabó Zsófia és művész gyermekei: Balázs, Gergő és Barbara*. A Pánczél testvérek növekvő sorrendben. Én nem tudom, mennyire tartozom a művész-kategóriába azáltal, hogy újságíró vagyok, de nem ellenkeztem. Velem ellentétben az öcsém jogos birtoklója a titulushoz, Balázs festő, Gergő pedig énekes. Három éve jelentkezett egy tehetségkutató műsorba, amelyet megnyert, azóta megállíthatatlan.

Családi merengéseim közepette észre se veszem, a házunk ajtajában állva azon morfondírozok, hogy csengessek, vagy használjam a kulcsomat. Badarság, hiszen a kaput már amúgy is a kulcsommal nyitottam ki. Szerencsére nem ugrott nekem egyetlen szeretethiányos kutya sem, hiszen sosem volt háziállatunk a hatalmas kert ellenére. Mielőtt még egy szemfüles járókelő azt hinné, betörő vagyok fényes nappal, csengetek, de közben bedugom a kulcsot a lyukba. Nem mozdul, mert belülről már más bitorolja a zárat. Relatív sokáig ácsorgok, mire anyám ajtót nyit, bár nem meglepő a ház méretét tekintve. Sosem volt komornyikunk, csak takarítónőnk és kertészünk.

Anyám őszintén örül nekem, de a mosolyában bujkáló fáradtságot nem tudja elrejteni, ahogy a csillogás sem az igazi kék szemében. Olyan, mint az ég odakint, valamikor tiszta kék volt, de most borult. Egyedül szőke haja ragyogó, amit az ős hajszálak eltakarása végett festet. Nagyjából egy magasak vagyunk, így könnyű megölelni, bár kicsit félek, nehogy összeroppantsam karcsú testét.

– Örülök, hogy eljöttél – csukja be mögöttem az ajtót. A házban fertőtlenítőszer-szag van, a takarítónő nemrég mehetett el. Minden olyan réginek hat, egyben közelinek, de mégis távolinak. Mintha ma a szokásosnál sötétebb lenne idebent, annak ellenére, hogy a fák már nem nagyon tudják visszatartani a mai napon jelen sem levő napsugarakat a félig-meddig gyér ágaikkal.

– Mindig szívesen jövök haza – felelem őszintén, miközben kibújok a bokacsizmámból és felakasztom a fogásra kabátom.

– Csak ritkán – jegyzi meg egy sóhajjal. Nem neheztelő vagy helytelenítő, egyszerűen csak egy sima sóhaj. – Persze tudom, hogy elfoglalt vagy – teszi hozzá, és egy mosolyt erőltet az arcára. Egy pillanatra elgondolkodtat, hogy apám valószínűleg *tényleg* nincs jó állapotban, ha anyám mesterséges mosolyt mutat felém. A gyomrom összeszűkül, és szívem szerint zokniban, kabát nélkül rohannék ki a tíz fokba. Fel a Várba, hogy elbújjak egy gesztenyefa mögé. A köztünk beállt csend kezd rettenetesen kínessá és nyomasztóvá válni.

– Akkor... Felmegyek hozzá – hangom halk, nem vagyok benne biztos, hogy egyáltalán hallotta. De bólint, és elindul a konyha felé.

Ismét lépcsők állnak előttem, ezúttal nem betonból, hanem fából készültek. Úgy nyikorognak, hogy arra még a holtak is felébrednének. Szörnyű hasonlat, tekintve a helyzetet. De akkor is meg kéne csiszolni őket, meg lelakkozni, bár nem tudom, mi a teendő a lépcsőkkel. Ahogy a növényekhez, ehhez sem értek.

Amikor felérek az emeletre, majdnem a saját szobám felé indulok, de még időben megfordulok és elmegyek a másik irányba. Szüleim hálószobájának ajtaja csukva van, belülről halk beszélgetés hallatszik, ezért illedelmesen kopogok. A hangok elhalnak, pár lépés a fapadlón, és kinyílik az ajtó. Egy magas, vékony, középkorú, halszájkás öltönyt viselő férfi nyit ajtót. Feje búbja kopaszodik, szeme olyan sötét, mint a padló. Határozottan nem az apám.

– Jó napot! – köszönt tisztelettudóan, majd hátranéz apámra, aki a hatalmas franciaágyban fekszik. Nemcsak rekedtes hangja, de az illata is dohányzásra utal.

– Á, Barbi – apám ősz feje feljebb emelkedik a párnán, az ő szeme igazán csillog, nem úgy, mint anyámé. Ha nem pont annyira, de még jobban örül nekem. – Miklós, hadd mutassam be a lányomat – biccent felém.

– Pánczél Barbara – nyújtok kezét, ez tévedés.

– Miklós az ügyvédem – teszi hozzá apám.

– Kőrig Miklós, nagyon örülök – rázunk kezét, hideg érintése nem esik jól.

– Azt hiszem, mára végeztünk – apám finoman jelzi, hogy Miklósnak ideje távoznia.

– Jövő héten találkozunk, Attila- az ügyvéd megfogja a táskáját, majd az ajtót maga mögött behúzza távozik.

– Szia – közelebb megyek apámhoz, szerencsére enyhült a gyomorgörccsöm. Mintha a szoba sem lenne annyira sötét. Rosszabbra számítottam. Mikor lehajolok hozzá, hogy megpusziljam, nem tűnik fel semmi változás. Ugyanúgy ősz, szeme szürke, talán csak a bőre sápadtabb. Még mindig érzem rajta azt a jellegzetes illatot, amit egyszerűen semmihez sem tudok hasonlítani.

– Szervusz – simogatja meg a vállam, mosolya akár egy gyermeké. – Jó látni téged – helyezkedik az ágyon, úgy érzem, fel akar kelni.

– Ne haragudj, hogy nem jöttem korábban – hátrálok egy lépést, és egy pillanatra elkapom a tekintetem.

– Semmi probléma, a lényeg, hogy azért néhanapján felhívtál – felül az ágyban, nem úgy néz ki, mint aki segítségre szorul, de azért megkérdezem:

– Segíthetek valamit?

– A járókeretemet keresem – ősz szemöldöke összeszalad a homlokán miközben felül, tekintete a szobát pásztázza. – Julika biztos félretette, amikor porszívózott. Idehoznád, kérlek? – mutat a szoba legtávolabbi sarkába. – Eleget voltam ma ágyban – szorosabbra húzza maga előtt bordó köntösét, én pedig odaviszem neki a járókeretet. Előreengedem, nem tudom, hova akar menni. Nem megy messze, csak a helyiség másik részébe, a hatalmas polchoz, amely előtt egy kör alakú antik dohányzóasztal van, és két bársonyhuзatos fotel. Rámutat az egyik fotelre, ő meg leül a másikba.

– Meséltem már, hogy találkoztunk először édesanyáddal? – szólal meg hirtelen. Teljesen váratlanul ér, ugyanis sosem beszélgettünk igazán. Ezt mindig a hatalmas korkülönbségnek tudtam be kettőnk között. Arra sem emlékszem, hogy valaha játszott volna velem. De azt mindig mondta, mennyire szeret engem, és mindenben támogat. Erre a két dologra emlékszem leginkább a gyerekkoromból. Azt hiszem, kicsit olyan, mintha egyszerre lennék a gyereke és az unokája.

– Nem rémlik – felelem, és kényelmesen elhelyezkedek.

– Hát, jó régen volt, az biztos – felnevet. – Egy kis pesti színházban, amely már azóta meg is szűnt. A *Bánk bán*ban láttam először, Melindát játszotta. Tel-

jesen elvarázsolt. A darab után tudtam, hogy találkoznom kell vele. Akkoriban ez még máshogy ment, sokkal egyszerűbb volt elkapni egy színészt előadás után. A büfé előtt láttam meg őt, nagyapáddal beszélgettek. – Furcsa, hogy megemlítette nagyapát. Egy-két évvel idősebb apánál, de amióta az eszemet tudom, sosem tette be a lábát az otthonunkba, és egy szót sem szóltak egymáshoz apával. Még akkor sem, amikor ünnepekkor átmentünk hozzá. Mindig is furcsállottam, de sosem kérdeztem rá ennek okára. Olyasfajta családi titoknak tekintettem, amit nem firtat az ember. Persze a logikus magyarázat az, hogy nagyapa ellenezte a házasságukat, nyilvánvaló okok miatt. – Ott állt a vörös szőnyegen, aranyszínű ruhában. Ragyogott. Találkozott a tekintetünk, én pedig odamentem hozzájuk. Egy év múlva már házások voltunk – mosolya ragályos.

– Tündérmesébe illő – kommentálom.

– Pontosan – bólint. Kíváncsi vagyok, vajon zavarja-e, hogy nagy valószínűség szerint unokák nélkül fog meghalni. Annyi idős vagyok, mint anyám, amikor én születtem, de nemhogy gyerekem, még férjem sincs.

Apám feltápászkodik a fotelból, a polcos szekrény előtt visszafordul hozzám.

– Mi lenne a lányod neve? – kérdezi hirtelen, én pedig teljesen ledöbbenek. Mintha gondolatolvasó lenne.

– Olívia – vágom rá azonnal. Imádom ezt a nevet. Bólint.

– És a fiadnak?

– Péter.

– Helyes, helyes. Szép nevek. Még jó, hogy nem Attila – nevet. – Isten ments, hogy utánam nevezd el a fiadat- a szekrény felé fordul, kihúz egy fiókot. – Olívia, Péter... – motyogja. Fogalmam sincs, mit akar. Összезavarodok. Végül előhúz egy sima aranyláncot és egy szintén arany, kör alakú medált, amelyet ki lehet nyitni. – Ezt a láncot édesapám találta a háború idején, a fronton. Nem volt sok értékünk, de évekkel később nekem adta, hogy majd ha eljön az idő, adjam oda a lányomnak. Vagy ha nem születik lányom, akkor a fiamnak, aztán ő meg majd a lányának, és így tovább. Ezt a medált pedig '56-ban, valamikor október végén találtam egy pesti utcán, képek nem voltak benne. Eleget teszek édesapám kérésének és most neked adom ezeket, hogy majd te is átadhasd Olíviának vagy Péternek – felém nyújtja az ékszert, kissé remegő kézzel veszem el tőle. Sokáig nem tudom, mit mondjak.

– Köszönöm szépen – szólalok meg végül, szégyenlős mosollyal nézek a szemébe. Zavar, hogy még mindig áll, én pedig ülök. A hideg arany lassan felmelegszik kezeim között.

– Mit szeretnél? – egy újabb váratlan kérdés, ezen még tovább kell tönnöm a fejem, mire céloz. Aztán leesik. Ahogy az állam is. – Nyugodj meg, Barbi, már az öcséidtől is kérdeztem. Többek között ezért kértelek, hogy gyere el. Ne nézz ilyen ijedten – csóválja a fejét, de mintha jól szórakozna rajtam. – Tudod, mink van. Nevezd meg. – Szóhoz sem jutok. Aztán mint az *Olíviánál*, konkrétan megmondom.

– A *Hullócsillagot*. És a tihanyi házat – nagyot nyelek, magam is meglepődöm, hogy állom a tekintetét.

– Tökéletes választás. Remek – bólogat hevesen. – Valójában erre számítottam – mosolyog sejtelmesen. Nem írja le, de tudom, megjegyezte, hogy aztán jövő héten elmondhassa az ügyvédnek. Nyilvánvalóan itt véget ért a beszélgetésünk. Azt mondja, elfáradt, ezért visszakísérem az ágyhoz, hagyom pihenni.

Elköszönök tőle, majd lemegyek anyámhoz a konyhába. Iszunk egy teát, beszélgetünk a munkámról, az ő munkájáról, általános dolgokról, de nem kérdez rá, mi történt odafönt.

Mikor kiérek az utcára, mintha lekerült volna a vállamról valami nehéz súly, könnyebbnek érzem magam, holott az arany nyaklánc húzza a táskámat. Anyámék hálószobáját látom a szemem előtt, és arra gondolok, mennyire illik apámhoz a szoba berendezése, mintha hirtelen egyidős lenne velem, én pedig annyira nem passzolok bele. De azért elhoztam belőle egy kis darabkát. Tényleg nem arra számítottam, ami ma fogadott. Valójában így utólag már azt sem tudom, mit képzeltem. Lassan sötétedik, így szaporázom lépteim. Lefelé könnyebben megy a lépcsőzés.

Apám végül egy hónappal a születésnapja után, február közepén hal meg. Nem sírok, amikor anyám felhív. Csak a temetésen, de ott nagyon. Rengeteg ember jött el. Elképzélhető, hogy hallucinálok, de mintha nagyapát látnám egy fa mögött bujkálni. Egyszer sem említetem neki utána, hogy láttam őt. Aznap este a testvéreimmel otthon alszunk, hogy anyánk ne legyen egyedül. Az ebédlőasztalnál ülünk és whiskyt iszunk. Szép lassan mind a négyen berúgunk, közben zenét hallgatunk, de kritérium, hogy a dal idősebb legyen az illetőnél, aki választja. A végén anyámmal az asztalon táncolok. Körülöttem minden csak egy fekete homály. Belül is így érzem magam.

Egy héttel később Miklós eljön hozzánk, hogy tudassa velünk apám végrendeletét. Az egész vagyont egyenlő részre lett elosztva. Egyötöd különböző jótékonyági szervezeteké, a maradék négyötöd pedig köztünk oszlik el. Nem meglepő módon anyámé a ház és egy jelentős összeg. Gergő apánk különleges autó-kollekciójának egy részét és a visegrádi házat kapja. Balázsé az ausztriai nyaraló és a régi autók másik része. Ők ezeket kérték. Enyémmé pedig a tihanyi ház és a *Hullócsillag*. A legnagyobb meglepetést viszont az okozza, hogy a kiadó átkerül az én nevemre, annak ellenére, hogy közös a részesedésünk. Azonban ez nem zavar senkit sem.

Májusban, egy melegebb napon úgy döntök, levitetem a *Hullócsillagot* a füredi kikötőbe. Még ha apám nem is foglalkozott velem annyit, amennyit kellett volna, örökké hálás leszek neki, amiért megtanított vitorlázni. Természetesen nincs szél – ilyen az én formám –, ennek ellenére kihajózok Tihany felé. Nem tervezek felmenni a házhoz, pedig lassan ki kéne takarítani. Helyette élvezem a csendet, amit csak a sirályok törnek meg néha, és a napsütést. A Balaton a kedvenc helyem az egész országban. Szeretettel gondolok azokra a nyári napokra, amikor apámmal együtt vitorlázunk. Akkor sem beszélünk, csak amikor az instrukciókat adta. Lehorgonyzok a félsziget közelében, egy pillantást vetve az Apátságra bebújok a kabinba. Itt is ki kellene takarítani. Ezen felbuzdulva nekiállok pakolászni. Rengeteg felesleges, régi kacatot találok, míg nem egy papírhalomból a kezem közé kerül egy fekete-fehér fénykép. Kicsit szamárfüles, a szélei egyenetlenek. A fotón rögtön felismerem apámat, velem egykorú lehetett. A kép másik oldalán nagyapám áll, közöttük pedig egy kislány, aki egy hatalmas pontyot fog. A kezem elkezd remegni, kissé megszedülök, a gyomrom émelyeg. Nem akarom, de meg kell fordítanom a fotót. A lap hátulján női kézírással ez áll: *Zsófi, Benedek és legjobb cimborája, Attila egy korai halászatán – Balatonfüred, 1965.*

Nagy Rita

72,8% VÍZ

azt olvastam tegnap ennyi vízből állunk
tudod ha ez igaz akkor
te túl hideg voltál
én meg túl meleg
túl nagy volt a hőmérséklet-különbség
és tudod ilyenkor mi van
szóval *nem hagytál el*
csak elpárologtál
de a pára az eső meg a könny is víz
és ha tested 72,8%-a víz
akkor nem tudok mást tenni
fojtón te jutsz eszembe
te csorogsz arcomon
sőt kicsit
hasonlítunk is egymásra
szóval most jeges borogatással
emlékeztetem magam *rád*

Hogy milyen

Az eperfa alatt hintáztunk,
én a sarkkörökre gondoltam,
hogyan milyen magányosak.
Egyszer véletlenül a tévében
egy esőerdőkről szóló műsorra kapcsolód,
kinyitottam az ablakokat,
mert szűrt a mellkasod.
Beengedtük a tavaszt,
és vártuk az olvadást.
Azóta már kivágtuk az eperfát,
helyébe bambuszt ültettünk,
hogyan a sarkköri magányt felfűtsük.

John Donne

Istenhozzád: A könnyekről

Kiontanám
eléd a könnyeim, míg itt vagyok,
mert jeled bennük pecsétként ragyog,
arcod rajtuk, mint vert pénz oldalán;
így ők veled
értékesek.
Bánat-gyermekeknél többek a könnyek,
lehullsz te is, ha arcomról leszöknek;
így válunk senkijévé két távoli földnek.

Föld-féle gömbre
a dolgos ember ráfektetheti
az összes földrészt, ha tetszik neki,
s máris a semmit mindenné kötözte.
Ám ha e könnyek
szememre jönnek,
a bolygót elöntik arcod viselve,
mert könnyed az árt viharrá keverte.
Szemedben felolvad a mennyország kegyelme.

Ne hívd a tengert,
hogy beléd fojtson, te, Holdnál nagyobb!
Nem vagyok por, mit lelke otthagyt.
Folyóknak szemedtől tanulni nem kell.
Ne adj te, kérlek,
példát a szélnek,
őnála ne árts te többet nekem.
Míg egy levegőt szívunk, kedvesem,
sóhajtvá te az én, s én a te életed veszem.

Istenhozzád: Bánat nélkül

Nagy ember csendben múlik el,
súgva biztatva szellemét.
Egy így szól: *lelke útra kel,*
a másik feljajdul: *ne még!*

Engedj eltűnni, zajt ne csapj,
nem kell könny, se sóhaj nekünk,
örömünk átkozója vagy,
ha kiadod szeretetünk.

A Föld csak kering, fájva, félve,
kutatjuk mi ez, s mit jelent.
Ámde a bolygók reszketése
távolról nézve büntelen.

Egyszerű halandók szerelme
a hiányt nem viselheti,
hisz elveszne akkor belőle,
mi alapot adott neki.

De mi, oly csiszolt szeretettel,
mit fel tán magunk sem fogunk,
összefonódó szellemekkel
test nélkül is kapaszkodunk.

Kettős lelkünk, kik egyek is már
– s így elszakadnunk jogtalan –,
egymást szorítják távolodván,
mint füstté kalapált arany.

Minket külön csak úgy találsz,
mint körzön ikerszárakat.
Te, biztos pont, középen állsz,
s mozdulsz, követve társadat.

Amíg az egyik szár leszúrva,
és párja kört a körre mér,
utánahajlik, hazavárja,
és égis nő, ha visszatér.

Ez légy nekem, ki elköszön,
és kóborolni kénytelen.
Te teszed pontossá köröm,
és végemmé a kezdetem.

Henry Wadsworth Longfellow

Excelsior

Gyorsan hullt le az árnyas este,
míg a fiú mit se törődve
faggyal és hóval, áthaladt a
falun, s a zászló ezt lobogta:
Excelsior!

Homloka bús volt, de kivillant
kardként szeme, és az ezüsthang,
mint különös harsona fújta
az ismeretlen jelet újra:
Excelsior!

Látta a boldog otthonokban,
ahogy a tűz melege lobban,
de éppúgy hívta őt a szirtfok,
s ajkáról szökve felmorajlott:
Excelsior!

„Hagyd a hágót! – szólt az öreg. –
Rossz szerető a fürgeteg.
A folyó is vad így telente.”
Ám az ezüsthang azt felelte:
Excelsior!

„Maradj még! – a szép lányka kérte. –
Hajtsd a fejed hívó öleembe!”
Könnycsepp borult a kék szemekre,
mégis így szólt, bár csak lehelve:
Excelsior!

„Vigyázz fenn a korhadt fényőkkel!
Kegyelmet, tudd, a hó nem ismer!”
Ezzel búcsúzott a paraszt,
s már csak a hegy hallotta azt:
Excelsior!

Hajnal törte meg az eget,
s míg a Bernát-szerzetesek
mormolták a szokott imát,
sikoly tépett a ködön át:
Excelsior!

Hú kopó lelt az utazóra,
friss hóval félig betakarva.
Marka így sem engedte el
zászlóját, min égett a jel:
Excelsior!

Hideg, szürkülő alkonyatban
ma is ott fekszik mozdulatlan,
s a tiszta égből néha-néha,
mint ezüst csillag, hull a hangja:
Excelsior!

Szabó Eszter fordításai

John Donne (1572–1631) Shakespeare kortársa, főleg a XVI. sz. második felében alkot, de versei csak halála után jelennek meg nyomtatásban. Nem köti magát a korábbi szigorú jambikussághoz és kora konvencióihoz, ezért is mondhatta róla Ben Jonson: „Donne nem tartja be a versmértéket, s ezért megérdemli, hogy felakasszák.” *Songs and Sonets* című kötetére (ez tartalmazza a fordított verseket) eredetiség és lírai realizmus jellemző. 1615-ben anglikán pappá szentelik, majd a Szent Pál-székesegyház főesperese lesz.

Henry Wadsworth Longfellow (1807–1882) az amerikai romantika és szentimentalizmus nagy alakja, népszerűségével a XIX. században nem lehetett versenyezni. Sok nyelven tudott, így lett az angol nyelvű irodalom egyik legfontosabb műfordítója. Egyetemi tanárként nyelvészetet oktatott. Szinte már életében klasszikus, és ha témái nem is a legeredetibbek, formai tehetsége kiemeli. Művészetének fő területe az elbeszélő költészet.

Christina Rossetti

Kató húgom

Csak falusi lányka voltam,
Megedzett a nap és a szél.
Suhancokkal kóboroltam,
Szépségem magáért beszél.
Miért talált rám egy nagy úr
Incselkedőn nyelvet öltve?
Miért talált rám egy nagy úr,
Szívem egészét kitöltve?

Palotába értünk ketten –
Örömök felé terelve –
Szégyenbe esve, így lettem
Játékszere és szerelme.
Selyembojtként hordott engem,
Mint egy kesztyűt, úgy cserélt le.
Így most bukottan kell tengnem,
Angyalarcom fordult át kiéltre.

Kató asszony, Kató húgom,
Nálam is szebbé serdültél.
Kiálltál elé. Megsúgom:
Kidobott. Helyemre ültél!
Leste lépted az ösvényen,
Serény munkád a rozsmezőn;
Magához emelt. Fösvényen
Mellelte állsz védelmezőn.

Mert jó voltál és oly tiszta,
Mátkájának elfogadott:
A népek szerint oly tiszta,
Míg én bűnös, kitagadott.
Én itt bömbölök a porban,
Te aranyban dúskálsz, mulatsz:
Jobb vagy nálam, vagy csak egy a sorban?
Erősebb a szárnyad, jobban mutatsz.

Igaz volt az én szerelmem,
 A tiéd homokba írtad:
 Ha nem nekem kéne perelnem,
 Ha te volnál, ki egykor bírtad,
 Tőlem csókot nem rabolna,
 Meg nem vesz birtok, hetyke rét:
 Hanem arcul köptem volna,
 Eltaszítva finom kezét.

Mégis van egy ritka kincsem,
 Ami már tiéd nem lehet:
 Gyűrűd, ruhád van vagy nincsen,
 Tudod, a sors mindent elvehet.
 Én szégyenem, büszkeségem,
 Fiam, lásd, anya utolért:
 Apád mindenét e földön-égen
 Megadná az egyetlen utódért.

William Butler Yeats

A sellő

A sellő egy legényt talált,
 Vele szerelembe esett,

Az is átölelte a lányt,
 A pár útja a mélybe vezet.

De nem győzte le a halált,
 A kedves a vízbe veszett.

M. Pálffy Erika fordításai

Christina Rossetti (1830–1894) Londonban, olasz emigránsok gyermekeként született. Szonetteket, balladákat, himnuszokat írt. A vallási történetek szereplői gyakran megjelennek műveiben. A romantikához híven versei melankolikusak, a boldogtalan szerelem, elmúlás, bánat témáit járják körül.

Versek és versváltások Ono no Komacsitól

Régi és új versek gyűjteménye (Szerelem, második kötet, 556–557.)

Egyszer, amikor az Alsó-Izumo templomban valakinek a gyászszertartásán vett részt, a szertartást vezető Sinszei szerzetes szavait foglalta versbe, és elküldte Ono no Komacsinak:

Abe no Kijojuki

Hiába rejtem,
ruhámon nem maradnak
e fehér gyöngyök:¹
lám – mert nem látnak téged –
szemem könnyei voltak!

Válasz:

Ono no Komacsi

Hamis könnyeid
azok, mik köntösödön
gyöngyökké lettek.
Enyéimnek gátja nincs:
mint vízesés, ömlenek.

Régi és új versek gyűjteménye (Szerelem, harmadik kötet, 657.)

Téma nélkül:

Ono no Komacsi

Végtelen vágyam
lámpafényét követem,
s meglátogatlak.
Csak éjszaka, álmomban:
nem szólhat érte senki!²

¹ A kor egyik legismertebb buddhista szútrája, a *Lótusz szútra Jövendölés ötszáz tanítványnak* című fejezetében szereplő példázaton alapul. Egy ember meglátogatja a barátját, iszogatnak, majd lerészegedik és elalszik. Barátja eközben egy értékes gyöngyöt varr ruhája belsejébe, ám ő akkor sem veszi észre, amikor felébred, ezért rengeteget küzd a megélhetéséért, és csak akkor tudja meg, milyen értékes gyöngyöt rejt a ruhája, amikor barátja később elárulja neki. Ebben a versben a példázatra való utalás csupán költői eszköz, tehát a vers mondani-valója nem kötődik a szútra tanításához, mindössze a buddhista szertartáson elhangzottak (feltehetően éppen a *Jövendölés...* című fejezetet recitálták) ihlethették.

² A Heian-korban mindig a férfi látogatta választottját, a nők csak otthon várakozhattak és fogadhatták kedvesüket vagy férjüket.

Régi és új versek gyűjteménye (Szerelem, ötödik kötet, 782–783.)

Téma nélkül:

Ono no Komacsi

Azt hiszem, most már –
 hogy én, mint téli eső,
 hullok a porba –
 szavaid levelekként
 fakulnak, s szállnak máshoz.

Válasz:

Ono no Szadaki

Érted epedő
 szívem hogyha falevél
 volna, csak akkor
 hullna és bolyongana,
 amerre a szél fújja.

Régi és új versek gyűjteménye (Vegyes dalok, második kötet, 938.)

Válaszul költötte, amikor Fun'ja no Jaszuhidét Mikava tartomány harmadrangú tisztviselőjévé választották, és a férfi megkérdezte: – Nem lenne kedved egy kicsit körülnézni itt a tartományban?

Ono no Komacsi

Bús magány emészt,
 testem, mint lomha hínár:
 gyökere szakad.
 Hogyha jön a víz árja,
 megyek, bármerre sodor.

Híres japán tankák a kezdetektől a X. századig³**Új régi és új versek gyűjteménye (Vegyes témájú dalok második kötete, 1687.)**

Téma nélkül:

Tenzsi császár

Aszakura,⁴ oh!
 Rönkpalota lakomban
 midőn pihenek,

³ Alább hét olyan klasszikus japán tanka fordítását közöljük, amelyeket a X. század második felétől kezdve gyakran idéztek a költészetben, és a prózai művekben is sok helyen találunk rájuk utalást.

⁴ Helynév Csikuzen tartományban (a mai Fukuoka megye), Japán déli részén.

nekem bemutatkozván
kinek fia látogat?

Régi és új versek gyűjteménye (Elválás, 404.)

Akkor költötte, amikor a Sigai-szorosnál beszélgetett valakivel, majd elváltak:
Ki no Curajuki

Kezeim közül
csorduló vízcseptől is
felkavarodó
hegyi kút nem oltja szomjám,
s most tóled is válnom kell.

Régi és új versek gyűjteménye (Szerelem, ötödik kötet, 756.)

Téma nélkül:

Isze úrhölgy

Mint kedvesemmel,
szívem bánattal bélelt
ruhámon ülő
holddal rokon: még az ő
arca is könnytől ázik!⁵

Régi és új versek gyűjteménye (Keleti dalok, 1093.)

Ismeretlen költő

Ha én tégedet
elhagyván mást szerető
csapodár leszek,
Szue-hegy⁶ fenyőjén át
csapjanak a hullámok!

Szemelvények gyűjteménye (Tavaszi, 15.)

Reizei császár⁷ paravánképéhez, melyen egy virágzó szilvafás házhoz vendég érkezik:

Taira no Kanemori

⁵ A könnyektől átázott ruha a bánat gyakori kifejezőeszköze a klasszikus japán költészetben. Itt a könnyektől nedves ruhán tükröződő holddal azonosítja magát a költőnő.

⁶ A hagyomány szerint Japán északkeleti részén található, ám nem tudni, egy konkrét helyet jelölő tulajdonnévről vagy köznévről van-e szó.

⁷ 967 és 969 között uralkodott.

Kertemben nyíló
szilvafa magas ágát
láttad meg talán?
Nem gondoltam, és mégis
eljöttél ma énhozzám.

Szemelvények gyűjteménye (Nyár, 104.)

Az Enrjaku-korszakban⁸ költötte egy dalversenyen:

Tadamine

Éjszaka mélyén,
hogya fel nem ébredek,
kakukk énekét
nem hallhattam volna, oh,
csak ha elmondják nekem!

Új császári antológia (Vegyes dalok negyedik kötete, 1291.)

A Sikaszuga-hágónál költötte:

Nakacukasza

Átkeljek rajta?
Ha nem kelek, szenvedek,
sikaszugai
gázlóhoz⁹, ha érkezem,
gondolkodóba esem.

Fittler Áron fordításai

Ono no Komacsi

IX. századi költőnő, a kor leghíresebb hat költőjének (rokka-szen, 六歌仙) egyike. Életéről jóformán semmit nem tudni, annál híresebbek azonban az utókorban kialakult vele kapcsolatos legendák. A 783. vers költőjéről, Ono no Szadakiról szintén nem sokat tudni.

Abe no Kijojuki

Szaga császár (809–823 között uralkodott) kedvelt hivatalnok. Itt szereplő versén kívül mindössze még egy tankája maradt fenn, ugyancsak a *Régi és új versek gyűjteményében*.

Tendzsi császár

668–671 között uralkodott. A kor nagy politikai reformja, a Taika reformok egyik vezéregyénisége, a VIII. századi

⁸ A 782 és 806 közötti időszak, Kanmu császár uralkodásának idején.

⁹ Mikava tartományban (a mai Aicsi megye) a Tojo folyó torkolatához közeli átkelő.

Tízezer falevél gyűjteménye (Man'jósú, 万葉集) című versantológia egyik költője.

Ki no Curajuki

?872–?945. Korának egyik legnagyobb költője, a *Régi és új versek gyűjteményének* (*Kokin vakasú*, 古今和歌集) egyik összeállítója, jelentős szerepet vállalt a japán nyelvű költészet (vaka, 和歌) irodalmi közéletben való elterjedésében. Fiatalkora óta számos költői versenyen (utaavasze, 歌合) szerepelnek versei, a 930 és 935 közötti Tosza tartományi kormányzósága idején pedig maga is rendez költői versenyeket. Toszából a fővárosba (Heiankjó) való hazautazását az első japán nyelvű naplóban, a *Toszai naplóban* (*Tosza nikki*, 土佐日記) örökítette meg.

Isze úrhölgy

A IX. század egyik legjelentősebb költőnője, nevét feltehetően apja, Fudzsvira no Cugukage kormányzóságának helye, Isze tartomány (a mai Mie megye) után kapta. Uda császár felesége, Fudzsvira no Onsi (872–907) udvarában szolgál, később Uda császár szeretője. Több költői versenyen is szerepelt, továbbá híresek a császári család lakosztályainak paravánjait díszítő paravándalai (bjóbuuta, 屏風歌) is.

Taira no Kanemori

?–990. A X. század jelentős költője, a harminchat költőóriás (szandzsúrokkaszen, 三十六歌仙) egyike. Korának több költői versenyén szerepelt.

Mibu no Tadamine

X. századi költő és esztéta, a *Régi és új versek gyűjteményének* egyik összeállítója.

Nakacukasza

?912–?991. Isze úrhölgy és Acujosi herceg (Uda császár fia) lánya. Anyjához hasonlóan korának kiemelkedő költőnője, több költői versenyen szerepel, és sok paravándala maradt fenn.

A bagolyisten dala

Ainu legenda

Köszönetmondás. Benjamin Petersonnak szeretnék köszönetet mondani, mert fordításom az ő munkája alapján készült. *The Song The Owl God Sang* az ő munkája, ő japánból fordította angolra a Chiri Yukie által ezelőtt közel 100 éve összegyűjtött dalokat, ainu-szakértők segítségével, a kétnyelvű – ainu és japán – kiadás alapján. Az angol változat volt az egyetlen lehetséges módja számomra annak, hogy megismerjem ezeket a dalokat.

Chiri Yukie és az Ainu Shinyoushu. Néhány órával hirtelen halála előtt, 19 éves korában, Chiri Yukie befejezte az egyetlen könyvet, amit írt, az *Ainu Shinyoshuut*. Az *Ainu Shinyoushu* egy dalgyűjtemény, amely egymás mellett, párhuzamosan tartalmazza a dalokat ainuul és japánul, és egyúttal mint könyv, az első írásos, nyomtatásban megjelent emléke egy régi sámán-kultúrának.

Kik azok az ainuk? Az ainu szó maga embert jelent. Az ainuk egy nagyon régi nép, akik a japán szigeteken éltek a japánok megjelenése előtt, később egyre jobban visszaszorultak északra. Az utóbbi évszázadokban túlnyomórészt Hokkaido és Szahalin szigetein éltek. Ma, 2015-ben, az ainuk jelentik az egyetlen elismert nemzetiségi kisebbséget Japánban.

Az ainuk nyelve és kultúrája alapvetően különbözik mind a japánokétól, mind pedig a szomszédos szárazföld szibériai népeinek kultúrájától. Talán szigetlakó voltak, az izoláltságuknak köszönhető, hogy a huszadik század elejéig többet sikerült megőrizniük hagyományaikból, vallásukból, a szájhagyomány útján továbbadt és így fennmaradt legendáikból, mint a környező népeknek.

Chiri Yukie (Chiri a családnév) 1903-ban született, egy olyan időszakban, amikor Hokkaido erős japánosításon és modernizáláson ment keresztül. A városiasodás nagy gyorsasággal haladt előre, magával vonva a hagyományos ainu szokások – medveáldozat, tetoválások stb. – hasonlóan gyors csökkenését. A japánok az ainukat primitív népnek tekintették.

Chiri egy vagyontalan arisztokrata ainu családba született, a nagynénje és a nagyanyja nevelték fel. Mind a két asszony jól ismerte a hagyományos ainu dalokat, melyek gyakran történeteket mondanak el, ahhoz hasonlíthatóan, mint a magyar irodalomban Arany János verses eposzai a magyar történelemtől. Az ainu daloknak nagyon sokféle formája van, illetve nagy a lokális variációk száma. A *weperek*ek népmesék prózában, a *yukarok* énekelt eposzok egykori hősről, és a *kamui yukarok* pedig erősen kötött formájú versek, dalok.

Jellemző ezekre a dalokra, hogy gyakran a démonokról, a természet erőiről szólnak, mert az ainuk gondolkodásában fontos szerepet kapott az emberi világ és a démonvilág, szellemvilág kapcsolatának a kérdése. Ezek a legendák, történetek a mesélőkön keresztül maradtak fent évszázadokon át, de az életmód, az életforma megváltozásával a kihalás veszélye fenyegette őket.

Egy nap a három nőt meglátogatta Kindaichi Kyosuke, egy ismert japán nyelvész, és az ővele történt beszélgetés hatására kezdte el Chiri feljegyezni

nagyanyja és nagynénje történeteit, egyrészt ainu nyelven latin betűket használva, másrészt lefordítva japánra őket.

Chiri Yukie tizenkilenc évesen elutazott Tokióba az első tizenhárom yukar – verses elbeszélés – kiadását előkészíteni Kindaichi segítségével. Aznap, mikor elkészült, egy szívroham következtében meghalt.

Nem sokkal a halála után megjelent Kindaichi szerkesztésében a könyve, és ez a könyv nagy szerepet játszott abban, hogy széles körben ismertté váltak az ainu hagyományok. Emellett Chiri szövegei annyira szépek, érthetőek, hogy az ainu második nyelvként tanulók a tanulásnál is használják.

Ezek a dalok, történetek, verses elbeszélések betekintést nyújtanak egy olyan sámán-kultúrába, mely nagyon hosszú időn keresztül fennállt, de melynek alkotásaiból mára sok elveszett.

Chiri Yukie előszava az Ainu Shinyoushuhoz. Hosszú idővel ezelőtt Hokkaido széles földje egy olyan világ volt, ahol őseink szabadságban élhettek. Mint gyerekek a romlatlan ártatlanságukban, úgy élhették gondtalan életüket Természet Anya védelmében, akinek szeretett gyermekei voltak – milyen boldog emberek lehettek!

Telenként, félrekotorva a vékony havat, mely a mezőket és az erdőket borította, vadászva a medvére a hegyeken keresztül, még mielőtt a világot elborító fagy beállt; a nyári óceán hideg szelében a zöld hullámokon úszva, vitorlát bontva a fehér tengeri sirályok hangos kiáltásai közben, kicsi, levélre hasonlító csónakokban halat keresve; a virágokkal teli tavaszban, fürödve a finom napfényben, együtt énekelve a szüntelenül trillázó madarakkal, örömet és aggófüvet szedegetve, a vörös lombos Elmúlásban, megtörve az érett magokat, nem oltván el éjjelig a lazachalászkok tüzeit, hallgatva az egymás után vágyódó szarvasok bőgését a szakadékból, kerek hold mellett álommal teli szunyókálásba merülve – éltek! Ó, micsoda gyönyörű élet lehetett az! A léleknek ez a nyugodt, békés állapota mára már a múlté. Az elmúlt évtizedek szétszaggatták az álmokat, ez a föld gyorsan változik, a hegyek és a rétek helyén falvak jelennek meg, azután a falvak egymás után válnak városokká.

Valahogy, többé-kevésbé észrevétlen módon, a Természet ősrégi formája halványulni kezdett, és az emberek, akik egykor oly boldogan éltek a földeken és a hegyekben, ma már sehol sem találhatóak. Azon kevesek, akik a fajtánkból megmaradtunk, nem teszünk semmit, mert mozdulatlanra dermedt a látása annak az útnak, amelyen a világ elindult. Pedig látjuk a szépségét őseink gyönyörű szellemeinek, annak a lelkiületnek, mely őket vezette, mert minden mozdulatuk, minden gesztusuk a szellemiségük által vezérelt volt; ami mára terhelve lett nyugtalansággal, elégedetlenséggel, legyengült, nyomott, magatehetetlen lett, amin már külső erő sem segíthet. Szomorú látvány, valami, aminek megsemmisülés a sorsa! Ilyen a lelkiületünk ma, ilyen szomorú lelket hordozunk.

Boldog őseinknek hosszú-hosszú idővel ezelőtt lehetetlennek tűnhetett elképzelni, hogy a népük földje ilyen nyomorult állapotba kerül.

Az idő állandóan telik, a világ megállás és vég nélkül változik. Ha az értéktelennek tűnő megmaradtból még fel tud támadni egy nap két-három erős

vezető, akkor talán az a nap sincs messze, mikor csatlakozni tudunk ismét a változó világhoz. Ez igaz kívánságunk, melyért imádkozunk reggel és este.

De... a nyelv, melyet használunk a mindennapokban, hogy megosszuk érzéseinket az őseinkkel, megkopott a használatban. Még a legszebb szavak is, melyeket örököltünk, jórészt félelmet keltő dolgokká váltak, olyanokká, melyek eltűnnek majd gyenge használóikkal együtt. Ó, milyen szívet tépő dolog! – és már majdnem csak egy emlék.

Én, aki ainunak születtem és ainu nyelven beszélők között élek, nem túl sok szabadon maradt időmben, esős estéken és havas éjjeleken, esetlen ecsettemmel rögzítettem néhányat azokból az elbeszélésekből, melyeket őseink daloltak. Ha ez a munka hozzásegít néhányakat ahhoz, hogy megértsenek bennünket, akkor végtelen, felülmúlhatatlan örömmel osztom meg majd őseink előlötti örömét.

A bagolyisten dala

Ez az egyik legismertebb történet az ainu irodalomból. A narrátor a hayokpe, vagyis a Chikap Kamui bagolyisten állati teste. Chikap Kamui a föld és az egészség, a jólét istene, akinek a könnyeit néha mint aranyat és ezüstöt tekintették. A bagoly maga csak hayokpe, egy páncél, melyet Chikap Kamui hord, és amikor a baglyot a nyíllal lelövik, Chikap Kamui hat tovább.

„Mindenhol ezüstcseppek hullanak,
Mindenhol aranycseppek hullanak”,
Ezt énekeltem, mialatt a folyó felett és a falu felett siklottam,
Majd eltávolodva kicsit leszálltam.
A szegények gazdagokká lettek, és
Akik eddig gazdagok voltak, most szegényné.
Úgy tűnt.

A parton embergyerekek játszottak
Nyilakkal és íjakkal.
„Mindenhol ezüstcseppek hullanak,
Mindenhol aranycseppek hullanak”,
Énekeltem, repülve a gyerekek felett,
Ők szaladtak alattam, és azt mondták:

„Gyönyörű madár! Isteni madár!
Lőjük le nyilainkkal ezt a madarat,
Aki eltalálja, aki elsőként lelövi,
Az lesz a bajnok, az igazi hős!”
Így beszélve, a gyerekek, azok gyerekei, kik egykor szegények voltak,
De most gazdagok,
Aranynyilakat tettek az aranyíjakra,
És lőttek rám az aranynyilakkal,
Melyek elszárguldtak mellettem és alattam.

A csoport közepén volt egy fiú
 Közönséges íjjal és nyilakkal.
 Közönséges íja és nyilai, sőt, még
 A ruházata is mind azt mutatták, hogy szegény.
 De a szeme!

Ahogy megláttam, tudtam, hogy nemes elődöktől származik,
 Nem is való egy ilyen társaságba.
 Fogta közönséges íját és nyilát, és rám célzott velük.
 A többi gyerek, olyanoké, akik eddig szegények voltak,
 De most gazdagok lettek,
 Hangosan nevetett rajta:

„Te mocskos szegény,
 A madár, az isteni madár,
 Aki nem fogta meg a mi aranynyilainkat,
 Komolyan gondolod, hogy
 Érinteni hagyja magát
 Egy paraszt közönséges nyilától, amely
 Csak rothadó fa?”

Így beszélve, lökdösték a szegény kis kölyköt,
 És ütötték. De a fiú nem törődött velük,
 Ignorálta őket teljesen, és rám célzott.
 Ahogy néztem, megsajnáltam.
 „Mindenhol ezüstcseppek hullanak,
 Mindenhol aranycseppek hullanak”,
 Énekeltem az égbolton, és
 Lassú körökben köröztem.
 A fiú, íjászállásba állva,
 Beharapva az alsó ajkát, rám célzott
 És lőtt. A kis nyíl szépen repült,
 Elért hozzám, elkaptam a karommal,
 S elfogadtam. Gyors spirálban zuhantam lefelé,
 A földre csattantam.
 Egymással versenyezve futottak hozzám a fiúk,
 S ahogy földet értem, a szegény fiú ért el elsőnek,
 És felemelt.
 A többiek, akik régen szegények voltak, de most gazdagok,
 Futva jöttek mögöttem,
 Lökdösve őt, és mindenféle gonoszságokat kiabálva rá:

„Te kis rondaság, csirkefogó,
 Mi akartuk megszerezni, és
 Te lelőtted előlünk!”
 A fiú a ruhája alá rejtett és magához szorítva védett,
 Kemény harc után talált egy részt a tömegben,
 Kiugrott és elmenekült.

Akik egykor szegények voltak, de most gazdagok,
 Köveket hajigáltak utána, meg fadarabokat,
 De a fiú nem törődött velük,
 Futott, mint a villám, olyan sebesen.
 Elért egy kis házhoz.
 Letett engem a keleti ablakba,¹ és aztán
 Néhány jól választott szóval elmesélte a történetét.
 A ház belsejéből kijött egy idős pár,
 Kezüket a szemük fölé emelve.²
 Láttam, hogy rettenetesen szegények,
 Bár a magatartásuk nemes volt.
 Mikor megláttak, mélyen meghajoltak, és
 Tiszteletteljes módon így kértek engem:

„Nagy bagolyisten,
 Megtisztelsz, hogy megjelensz kis paraszti kunyhónknál,
 Fogadd köszönetünk.
 Valaha gazdagok és hatalmasok voltunk,
 Bár most lesüllyedtünk ide a szegénységbe,
 Voltak idők, mikor a helyi istenek
 Gyakran látogatták meg ajándékaikkal a házunkat.
 Mivel ma már a nap lement,
 Légy éjjeli szállásra a vendégünk, Nagy Isten,
 De holnap nem tudunk neked mást felajánlani, csak egy inaut.”

Ily szavakkal köszöntöttek,
 És a keleti ablak párkányára egy kis szőnyeget kiterítve,
 Ráhelyeztek engem.
 Aztán mindenki nyugovóra tért,
 És nemsokára csak az alvók halk horkolását lehetett hallani.
 Ott ültem a földi testem³ két füle között,
 Aztán, még mielőtt éjfél lett volna, kiemelkedtem.
 „Mindenhol ezüstcseppek hullanak,
 Mindenhol aranycseppek hullanak.”
 Nyugodtan énekeltem, gyönyörű hangokkal,
 Ahogy körbepültem a házat a bal oldalától a jobbíg.
 Amint mozgattam a szárnyaimat,

¹ Az ainu ház keleti ablaka szent helynek számított, nem kinézésre szolgált. Megfelelő hely egy halott bagoly belépéséhez.

² Tiszteletteljes köszöntés.

³ A bagolyisten a hayokpéban (a páncéljában) volt. A saját világukban az ainu isteneknek, és így a bagoly istennek is emberi formájuk van, és házakban laknak. Amikor ellátogatnak az emberek világába, valamilyen állati formát öltenek, és a hordott állati formát hívják hayokpé-nak. Amikor az állati forma már meghalt, az isten még benne maradhatott a két fül között. Az emberek már halottnak gondolták a baglyot, de az ainuk tudták, hogy az isten még benne lehet.

Különleges drágakövek hulltak körülöttem,
 S a kis ház hamarosan megtelt
 Csodálatos kincsekkel.
 „Mindenhol ezüstcseppek hullanak,
 Mindenhol arany cseppek hullanak.”
 Miközben énekeltem, a kis ház
 Aranyházzá változott, egy óriási udvarházzá
 Varázslatos kincsekkel.
 Átalakítottam egy házzá varázslatos ruhákkal.
 Ragyogóbban kidíszítettem a belsejét,
 Mint amilyen egy nagyúr palotájának a belseje.
 Mikor elkészültem,
 Visszamentem, és leültem oda, ahol az előbb voltam,
 A volt testem két füle közé.
 Hatottam az emberek álmára,
 Hogy álmodjanak az ainu nispárol,⁴
 Álmodjanak arról, hogyan veszítették el egykor a szerencsájük,
 Az emberek, akik egykor szegények voltak, de most gazdagok,
 Hogyan gúnyolódtak rajtuk, és én,
 Mikor láttam ezt, hogyan sajnáltam meg őket.
 Mert nem vagyok gonosz szellem.
 Eljöttem emberi házukba,
 Itt maradtam, és biztosítottam őket az áldásomról,
 Ezekből a dolgokból is láthatják.
 Mire mindennel készen lettem,
 Az éj már helyet adott a hajnalnak,
 Az emberek felébredtek,
 S mikor körbenéztek, nem akartak hinni a szemüknek.
 Az öregasszony hangosan kiáltozott,
 És az öregember hatalmas könnyeket hullajtott.
 Aztán, mielőtt bármi másba kezdtek volna,
 Odajöttek hozzám, megálltak előttem, és így beszéltek:
 „Azt hittük először, hogy álmodunk, hogy még mindig alszunk,
 De valójában te tetted mindezt a számunkra.
 Szegényes, egyszerű kunyhónkban
 Már a megjelenésed is nagy kegy volt velünk.
 Az Ország Nagy Istene,
 Te megsajnáltál minket a balszerencsénk miatt is,
 Az áldásodat még hatalmasabbá tetted.”
 Könnyezve beszéltek, ahogy megszólítottak engem,
 Aztán fát vágtak az inauhoz,
 Készítettek egy csodálatos új inaut,
 És megtiszteltek vele.

⁴ A nipa az ainuknál a leggazdagabb, leghatalmasabb ember.

Az öregasszony új ruhákat készített.
 A fiú mindenben segített,
 Fát gyűjtött, vizet melegített,
 Elkészítette a sakét,
 S mikor minden előkészület megtörtént,
 Hat hordó sake sorakozott fel a magas ülés (az oltár) előtt.
 Akkor én szólítottam az öreg Szív Istennőt,⁵ és
 Beszéltem különböző istenekkel.
 Két nap telt el, és a sake illata
 Terjedt szét a levegőben. (Ezt az istenek különösen szeretik!)
 Akkor rávettem a fiút, hogy öltse magára
 Szegényes, kopott, régi ruháit, és
 Járja körbe a falut,
 Hívjon meg mindenkit vendégségbe.
 Azokat, akik egykor szegények voltak, de most gazdagok.
 Ő elment minden házba,
 És átadta az üzenetemet, de
 Azok, akik egykor szegények voltak, és most gazdagok,
 Csak nevettek rajta:

„Hah, igen, micsoda csoda, a szegényeknek
 Lett valamilyen sakójuk,
 Összekaparva valamilyen ünnepről,
 Úgy tűnik, hogy mindenkit meg akarnak hívni.
 Menjünk és nézzük meg a nagy igyekezetüket,
 Jót nevetünk majd rajtuk.”

Így beszélve egymás közt, összegyűltek,
 Messziről együtt jöttek,
 És mikor hirtelen megpillantották a házat,
 Volt, aki a soktól rögtön visszafordult és hazament.
 Mások közelebb jöttek, amíg a csodálkozástól össze nem estek.
 Az öregasszony kiment hozzájuk,
 Megfogta a kezüket, hogy a házba vezesse őket,
 De csak másztak a földön egyedül,
 És egyik sem emelte fel az arcát.
 Aztán megjelent az öregember,
 És tiszta hangon így szólt hozzájuk:

„Mikor szegények voltunk, lehetetlen volt, hogy
 Ilyen szabadon jöjjünk-menjünk, de
 A Nagy Isten megsajnálta minket,
 Mert nem voltak gonosz gondolataink,
 S ezért megáldott.
 Mostantól fogva az egész falu számára olyanok leszünk,

⁵ Apehuchi, a Tűz Nagyanyó, a Szív és a Tűz Istennője általában.

Mint egy nagy család.
A vándorokat hagyjuk, hogy vándorok maradjanak,
És mindenki, aki akarja, szabadon meglátogathat minket.”

Az emberek bocsánatot kértek azért, hogy
Olyan csúnyán bántak velük, és ígérték, hogy
Ettől fogva jó barátok lesznek.
Mindannyian egyesültek a nekem történő áldozati tiszteletadásban.
Mikor annak vége lett,
Elkezdődött egy nagy bankett.
Elnéztem, ahogy az emberek táncoltak,
És elbeszélgettem közben a Tűz Istennővel és a Ház Istenével,
És a házi oltár Öreg Istennőjével.⁶
Örömteli volt a látvány,
Aztán két-három nap múlva a mulatság véget ért.
Elégedett voltam, hogy jó viszonyok uralkodnak az emberek között,
Elköszöntem a Tűz Istennőtől, a Ház Istenétől és az oltár Istennőjétől.
Hazamentem a saját házamba.
Mire hazaértem, a házam tele volt
Gyönyörű inaukkal és a legfinomabb szakéval.
Akkor üzenetet küldtem a közelebbi és a távolabbi isteneknek,
Meghívtam őket egy ünnepi bankettre,
Azért, hogy elmeséljem nekik a történetét,
Hogy meglátogattam egy emberi falut,
És mi mindent éltem át ott.
Ők dicsértek engem, és mindannyian egy-egy szép inauval tértek haza.
Gyakran letekintek az ainu falu embereire,
Béke van, az emberek harmóniában élnek,
A nispa áll a falu élén.
A nispa az a fiú, aki már felnőtt,
Felesége és szép gyermeke van,
Aki tiszteli apját és anyját.
És minden alkalommal, mikor sakét csinál,
Vagy egy bankett elején,
Inaut és sakét küld nekem.
Nézem az embereket,
S így fogom nézni örökké,
Mert védeni fogom az emberek világát.

Így beszélt a bagolyisten.

Müller Márta fordítása

⁶ Chisekor Kamui, a Ház Istene, másképpen még „A ház öregemberének” is nevezik. Nusekor Kamui, az oltár Istennője. Az oltár az a hely, ahol az inaut tartják. Vészhelyzetekben elő szokott fordulni, hogy az oltár Istennője kígyó formában megjelenik. Ilyenkor azt mondják: „Nusakorkamui Nagyanyó kimegy megtalálni a baj okát”, s természetesen a kígyót nem szabad megölni, mert az hatalmas büntetést vonna maga után.

Gondolatok és koncept

Évekig gondolkodtam azon, hogyan érlelődhetne össze képeimben minden, amivel eddig foglalkoztam: tér, idő, konceptuális gondolkodás, festészet, portré, csendélet.

Úgy tűnik számomra, új sorozatomban ezeket sikerül együttesen működtetni, a közöttük érzékelhető feszültségeket és különbségeket kibékíteni egymással.

Gondolatok:

1. Helyemet a festészetben, a festők között keresem.

2. Elengedhetetlennek tartom a festészetben túl működő jelentős művészek gondolatiságának tanulmányozását és megértését, mivel azok meghatározó szerepet játszottak és játszanak a jelenlegi festészeti magatartások alakulásában is.

3. Korunkban a festőnek gondolkodnia kell arról, hogy ki ő, és mit képvisel.

4. A gondolkodás sokszor túllépi a festői érzékenységet.

5. Állást szeretnék foglalni a festészet jelentősége mellett.

Koncept:

Gondolataimból arra jutottam, hogy van egy igen keskeny terület, amelyen belül érdemes kutatni, megismerni, a festészet mellett kitarva tisztelegni a festészetben túllépő alkotóművészet jelentős képviselői előtt. Hozzáállásuk a világhoz, magukról alkotott képük, akcióik, észrevételeik publikációk, dokumentációk formájában maradt csak fenn. Ami egy konceptuális típusú művész esetében éppolyan fontos, ha nem még fontosabb, mint maga a múzeumban őrzött alkotás.

Különösen mai szemmel nézve lehet még fontosabb, hiszen a kortárs művészetben van egy évtizedek óta érzékelhető tendencia, melynek lényege, hogy a művész nem hagyományos értelemben vett művészetet produkál, hanem megelégszik annak dokumentálásával. A néző tehát a galériában a művészet dokumentumaival találkozik, ha pedig művészeti tárgyú könyveket lapozgat, azokban újabb, a művész tevékenységével kapcsolatos dokumentumokkal szembesül. Dokumentum dokumentum hátán, mondhatja a kívülálló, s ebben kétségtelenül van igazság. Meg abban is, amit az esztéták és a kritikusok mondanak: hogy ezeket a dokumentumokat nagyon sokféle módon lehet és kell kezelni.

Ami engem illet, én úgy kezelem őket, ahogy a festők magát a látványt mindig is kezelték.

Figyelem a dokumentumokat, különösen a nem művészi célzattal készült fényképeket – egy kicsit úgy, ahogy némely tájképfestők a természetet figyelték –, s a mintegy magától ikonszerűvé vált dokumentumokat visszafordítom a festészet nyelvére.

Portrékat festek az általam választott művészekről, saját terükben, saját tárgyaikkal körülveve, miközben a kép szerkezetén és a festés módján keresztül megpróbálok érzékeltetni valamit abból a szellemiségből, amelyről egyébként eddig csak más médiumok révén tájékozódhattunk.

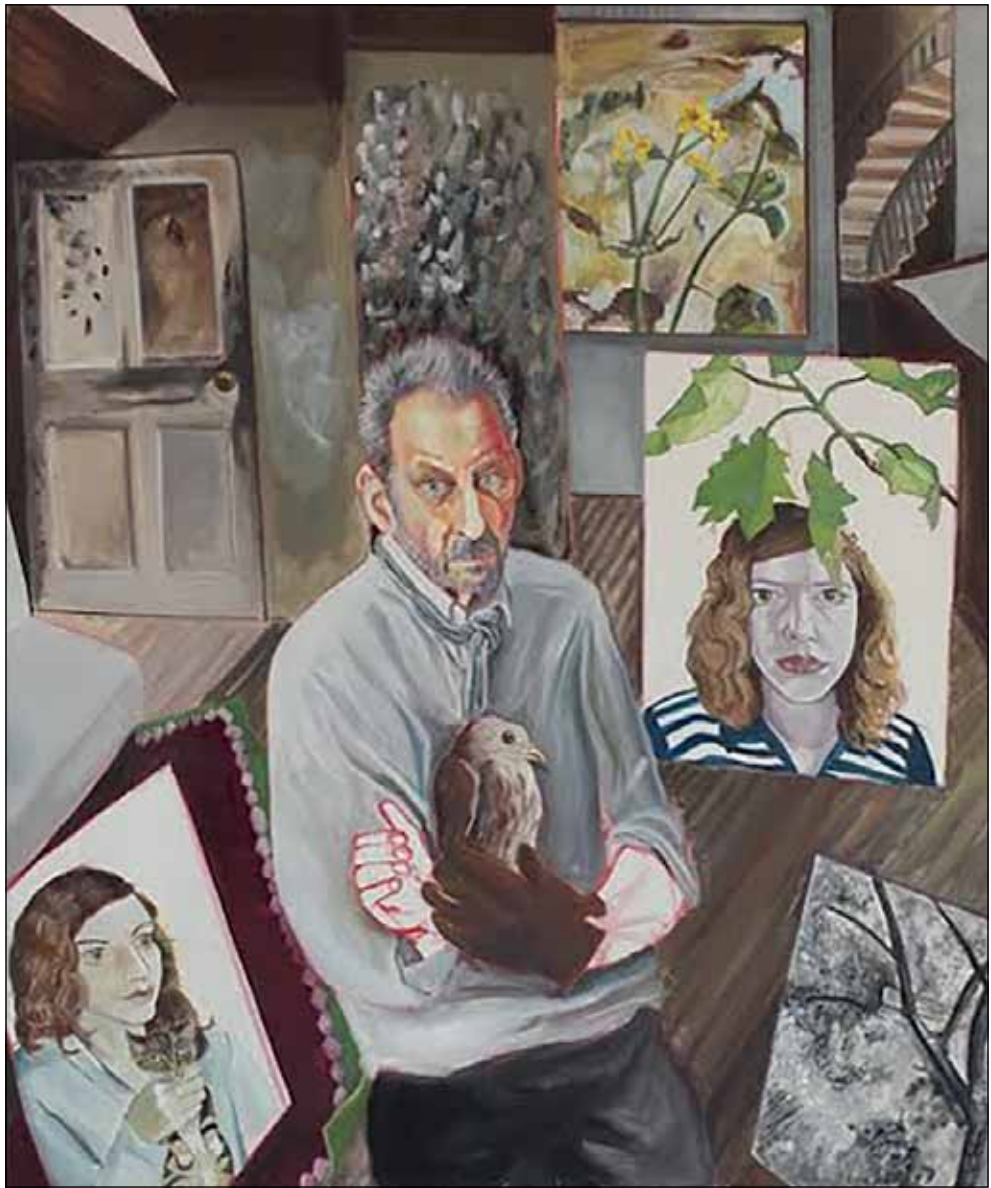

A. WARHOL

J. BEUYS

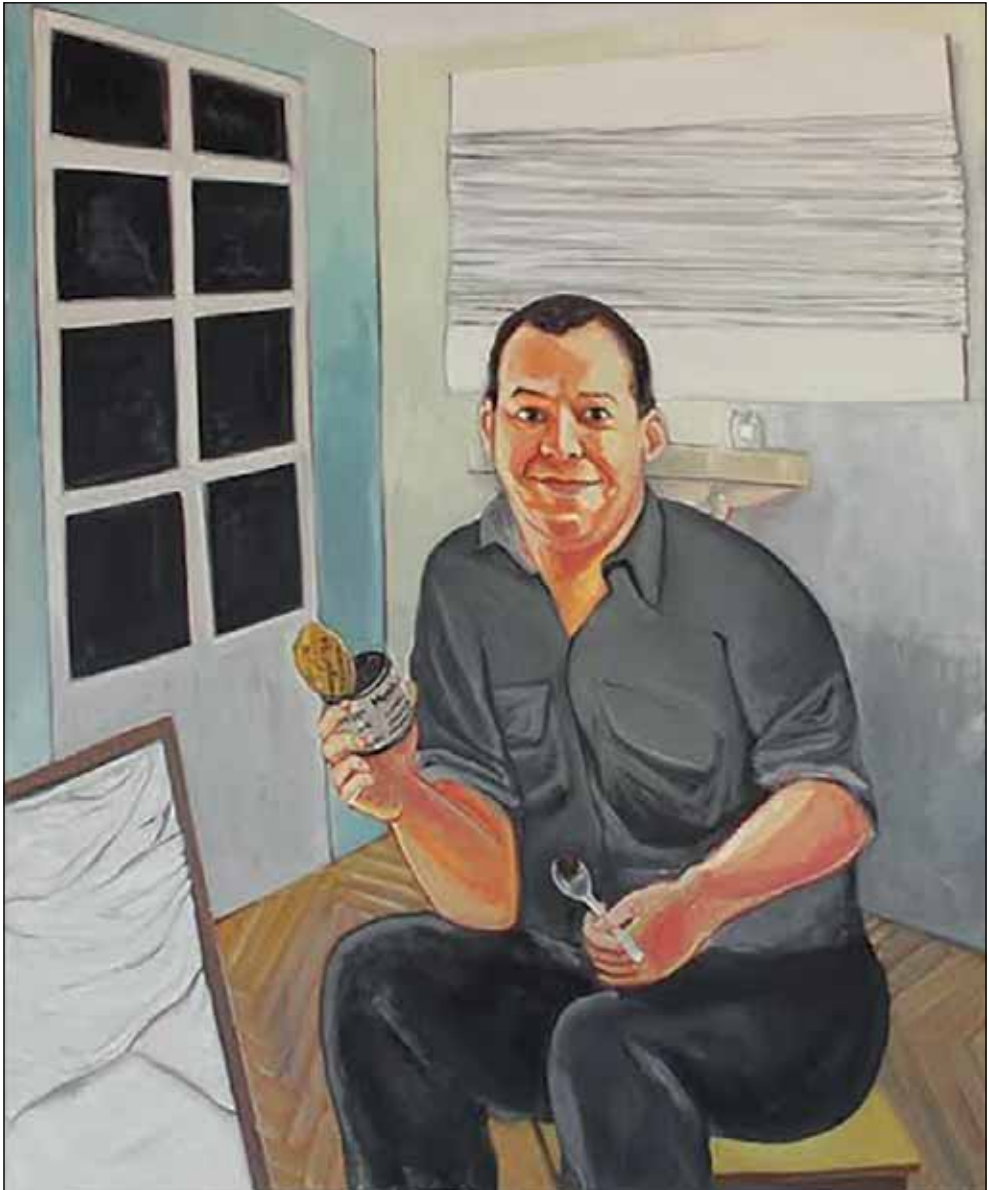
L. FREUD

M. DUCHAMP

M. ROTHKO

P. MANZONI

A Napkút Kiadó kortárs magyar írók önlexikonának kiadására készül: ki-ki maga írja magáról szócikkét – komolyan vagy játékosan. Saád Katalin, Szkárosi Endre és Vass Tibor magabemutatása – mustra-előzetes.

Saad Katalin

Amikor világra jött Budapesten 1944. november 10-én – a főváros nem épp a legvonzóbb arcát mutatta. A frontról szerencsésen visszatért haditudósító édesapa katonaszökevényként bujkált, a bombák előzékenyen kivárták, amíg az édesanya megszül. Az ostromot követő éhínség előtt a család a szentendrei-szigeti Surányba költözik. A település majd fontos gyermekkori helyszín. Nővére mellé öccse születik. Katalin a középső gyermek. Eszmélésétől a színház izgatja, folytatni szeretné édesanyja ígéretesen indult színészi pályáját, mellyel föl hagyott a családért. A korábban is katolikus újságíró apa a háború után megindul az Új Ember című katolikus hetilapnak előbb felelős kiadója, '56 után felelős szerkesztője is. Mindhárom gyermeke egyházi iskolában érettségizik. A legidősebb gyermek orvos lesz, a legfiatalabb közgazdász. A középsőt – ha színészi adottságai netán szikrázóak lettek volna is – a Budapesti Patrona Hungariae katolikus leánygimnáziumból a Színház- és Filmművészeti Főiskolára deklaráltan nem vették föl. Bejutott viszont az ELTE Jogtudományi Karára. Bár semmiképp nem akarna jogász lenni – nincs elegendő mersze elszegődni egy vidéki társulathoz segédszínésznek. A római jog című tárgy remekül megy, de a sztálinista alkotmányon alapuló tantárgyakba fizikálisan belebetegszik. Újságíró-gyakornok lesz az Új Embernél, elvégzi a MŰOSZ újságíró-iskolát, apja akaratára folytatja estin a jogot, végül sikeresen átcsелеzi magát az ELTE bölcsészkarára, s ott szerez diplomát. A lapnál ismerte meg Pályi Andrást. Színház iránti rajongásuk vonzza egymáshoz őket. Házasságot kötöttek. Apja nyugdíjba vonulásakor, 1970-ben megválnak a katolikus újságtól, és szerződéses munkatárs lesz a Színház című lapnál. De színházról írni vagy részt venni a színházcsinálásban – nem ugyanaz. Amikor Zsámbéki Gábor Kaposvárra hívja 1973-ban, leszerződik segédrendezőnek a Csiky Gergely Színházhoz. A házasság nem állta ki a térbeli eltávolodás próbáját – Pályi elvált tőle.

A kaposvári színházban létezni maximális hőfokú életforma –, de még ennél is többre vágyott. Amikor 1975-ben a társulatot meghívják Varsóba egy nemzetközi színházi fesztiválra – két Peter Stein-előadással is találkozik. A nyugat-berlini Schaubühne am Halleschen Ufer színház elbűvöli, elvarázsolja, egy élete, egy halála, el kell jusson ehhez a színházhoz. Hogy ott élhessen velük, közöttük, megfejttesse a titkukat. Rögeszméjévé vált, hogy náluk van a bölcsék köve, csakis általuk lelhet rá olthatatlan vonzalma nyitjára. Csodák csodája, eltalálja egy ösztöndíj, melyet az ITI nyugat-berlini központja ajánl fel négy hónapra. Az ösztöndíjat azonban nem engedi a magyar állam elfogadni, mert közben férjhez ment Eörsi Istvánhoz, akit a jugoszláviai BITEF-en ismert meg, és aki épp

aláírta a Charta 77'-et. Eörsi a feleségét meghívhatja Károlyi Mihálynéval franciaországi művészeti alapítványa helyszínére. Erre a meghívásra Saád Katalin útlevelet kapott. Elvisel néhány fricskát, átugrik néhány buckát, s bár előbb még el kell töltsön két hónapot Stuttgartban a Württembergischen Staatstheaterben – 1978 januárjától a Schaubühne hospitánsa Nyugat-Berlinben. Kint tartózkodási idejét sikerült egy újabb ösztöndíjjal meghosszabbíttatnia.

Noha a színes délibáb elillan – mert természetesen Peter Stein se tudója minden titkoknak – a Schaubühne jeles színésznője felveti: „Miért nem írsz rólunk regényt?” A felismerés „aha”-élményként érte és hatalmas tantuszként csapódott bele lelke talajába. Így születik meg a *Találkozások* című színházi esszéregény terve. A művet a Szépirodalmi Kiadó nívódíjjal jutalmazta (1984).

Maradhatott volna Nyugat-Berlinben – de nem emigráns alkat. Inkább tanyát vásárol a magyar Nagyalföldön. A kaposvári színházból kiváló Zsámbéki Gábor csapatával nem mehetett a budapesti Nemzeti Színházba, mert a segédrendezői állást Aczél György ahhoz a feltételhez köti: „ha Eörsi abbahagyja a szamizdatolást”. A Csiky Gergely Színháznak változatlanul a tagja. Biológiai órája gyermekvállalásra sürgeti, kislánya 1983-ban jött a világra. Mivel a kaposvári színház épületét renoválják, a színház igazgatója, Babarczy László nagyvonalúan engedélyezi, hogy gyermekét továbbra is a tanyáján nevelje. Onnan szerkeszt az előadásokhoz műsorfüzetet. A tanya Nagyrévhez tartozik, s e településnek súlyos társadalmi múltja van, az 1929-ben leleplezett arzén-gyilkosságok. A falu története kihívásként érintette. A témával foglalkozó, szociografikus ihletésű regényét a Soros Alapítvány kétéves írói ösztöndíjjal támogatja. Eörsi István 1986-ban elvált tőle. A Szépirodalmi Kiadó csődje miatt a regény majd csak 1997-ban jelenik meg (*Csupaszon*, Noran).

1989-ben megválnak Kaposvártól, és megpróbál a bölcsészdiplomájával elhelyezkedni. Szabadidő-szervező tanárnak áll a Tiszakürti Általános Iskolába, de hat munkanap után ráébredt, hogy hiányzik belőle a pedagógiai szellem. Elnyeri a Soros Alapítvány tényfeltáró újságírást támogató pályázatát. A Népszabadságnak tudósít a helyi tévesz vagyonteljesítéséről. A téveszelnök rágalmazási pere a vádlottak padjára ülteti. Bár a pert megnyerte, felhagyott a tényfeltáró újságírással.

Lányát a kecskeméti Református Gimnáziumba írattja, s hogy együtt marad hassanak, elszegődik segédrendezőnek a Kecskeméti Katona József Színházhoz. Utolsó színházi próbálkozása idején (1998–2002) kihuny benne a színház iránti érdeklődés. Publikálni kezd az ESŐ című folyóiratban. Egy családregény megírásának a terve foglalkoztatja, s a felkészülés első etapjaként sajtó alá rendezi negyven éven át vezetett naplóját (*Naplómmal szemközt*, Noran, 2000). A háromkötetesre tervezett mű 2015-re készült el, s a *Hálóban* címet kapta. A címadó szó által jelölt tárgy véd és foglyul ejt. Divat lett családregényt írni. Nem haszontalan divat írástudó ember számára visszanezni, szembenézni. Saád Katalin a műfajt azért választotta, hogy bevilágíthasson a családi-társadalmi-történelmi múlt sötét pincésarkaiba, s olykor-olykor rátaláljon a megértésre és az elfogadásra is.

Szkárosi Endre

1952-ben született¹ Budapesten. 1977-ben végzett az ELTE magyar–olasz szakán.² 1978–83 között a Mozgó Világ szerkesztőségében dolgozik,³ 1984-től a JATE-n (ma: Szegedi Tudományegyetem), 1994-től az ELTE Romanisztikai Intézetében tanít irodalmat és művelődéstörténetet.⁴ Mint költő és intermédia-művész a hatvanas évek végén kezdi pályáját, zenekari kalandozásba fog, experimentális színházi munkát végez⁵ a későbbi BROBO-csoporttal, kritikai és szépirodákat publikál.⁶ A nyolcvanas években mélyülnek el költői-művészi kutatásai: hangköltészeti és zenei alkotásokat, valamint költői installációkat és vizuális költészeti munkákat készít, videoműveket és performanszokat mutat be.⁷ Számos könyvet, lemezt, katalógust, videomunkát adott közre, több hazai és nemzetközi költészeti-művészeti rendezvényt szervezett, rendszeresen vesz részt nemzetközi fesztiválokon.⁸ A nyolcvanas évek közepétől rendszeresen dolgozik zenekarokkal (Konnektor, 1984–, Towering Inferno, 1988–2005, Spiritus Noister, 1992–). Ugyanezen időszakról kezdve máig számos fórumot, kiadványt, művészcsoporthoz, esemény- és műsorsorozatot alakított ki és gondozott. Ezek közül az egyik legismertebb az Új Hölgyfutár Revue, amely 1985-től a kilencvenes évek elejéig működött a hazai alternatív irodalmi és művészeti gondolkodás élő fórumaként – majd 1988-tól Új Hölgyfutár Művészeti Magazinaként több száma is napvilágot látott.⁹

Az elmúlt években egymásra találtak a hazai slam-költészeti mozgalommal,¹⁰ amelynek tevékenységében részt vesz. Rendszeres munkatársa a Spanyolnátha internetes folyóiratnak.¹¹

Kutatói tevékenységének középpontjában éppen az elmúlt évtizedek experimentális költészetének és intermedialis művészetének története és elmélete áll¹² – e tárgykörben jó néhány tanulmányt publikált itthon és külföldön is különböző nyelveken, és számos hazai és nemzetközi tudományos konferencián tartott előadást. Az avantgárd és kísérleti irodalmi-művészeti folyamatok interdiszciplináris vonatkozásainak, illetve azok kutatásának egyik elismert szakmai tekintélye.¹³

Az ELTE Olasz Tanszékének egyetemi tanára, az italianisztikai doktori program vezetője. E körben számos tudományos-szakmai projektet (kutatást, kon-

¹ beeeee!

² Digó!

³ Ott már akkor is akadtak rendes emberek, még ha átmenetileg ellenünk dolgoztak is.

⁴ Szép kis tanár az ilyen! Copfos, és nem is professzorhoz méltóan öltözik!

⁵ Rákóczis csibész!

⁶ Egyetemi Lapok, Jelenlét, Magyar Hírlap, Kritika, Mozgó Világ, Kortárs

⁷ És tessék mondani: ez nem olyan lila?

⁸ Kommunista! De legalábbis liberálszocialista! A nemzetközi imperializmus ügynöke!

⁹ Torgyán doktor jól megaszonta nekik!

¹⁰ Madarat tolláról...!

¹¹ Erre már szavak sincsenek.

¹² Hát nagy tudomány az, kérem! Az ilyeneket el kéne hajtani, nem mondom meg, hova, de rendszeresen dolgozni, mint más rendes ember.

¹³ Na, akik őt elismerik, azok is „olyanok” lehetnek!

ferenciát, kiadványt, fórumot) indított be és gondoz a tudományos utánpótlás kialakítása érdekében.¹⁴

Vass Tibor

Dohányoznék, de most már késő.

Kb. 18 years old ezelőtt 1et ½behagytam. Ebből sok minden származtat6t6. Például hogy dohányoztam. Hogy van bajom számos külhonoros nyelvvel. Hogy a szám: tan. Hogy szürke a hajam. Hogy legyen az éden. Hogy perpill. kb. 48 years old ég valami ízében.

Te jó ég, ráég hátbőrre év, serceg, hólyagzik a bőr. Hátramaradnak utána hegek. Ti jó hegek, tudok már fohászcodni. Évi 6 lapszámunkat, s mindennapi csontritkulásunkat add meg nekünk, s hogy gondoljunk ma mákra. Ne a jövő folyton, ne fojtson a múlt. Add, hogy égtagjaink összecsengjenek, méasztartal-munk 1ezzen meg j6ssztartalmunkkal, páros rímeink piros rámáink 11enek, piros rámák állnak jól az égett képhez máma, piros ráma csinos hulláma emeli ki a hát képszemét. Mert a hát képszeme a lényeglátás maga. Mert hát akinek hátul is van képszeme, annak ott vannak a száraz tények.* Hát bocsásd vízre a mi végeinket, hogy csinos hullám 11en, ha épp itt talál a múlás, old alvást, pirosráma-hullám keretezze 68 kilomát, de az is lehet, hogy 72 leszek már akkor, de hullának részemről még akkor is 11ek felvállal6t6. Nagyon ne 11en b6d6s a lábam, amikor éppen elhalok, körmeimre lehessen mondani, tiszták.

1 Kondor-angyalgyermek képít6t6 old. A folyó sófehér. Az égvíz ében.

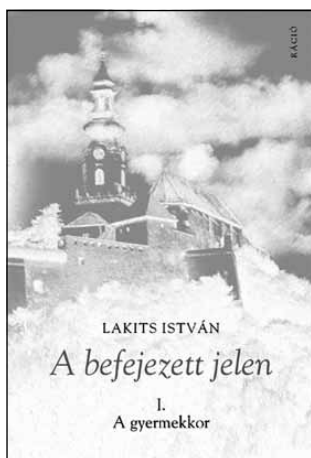
11en továbbra is az a szép, az a szép, akinek a szeme kép. A rámák tisztán tartására alkalmazott lapszamosok munkak6ri k6selességb6l élvezzék, hogy annyira b6d6s nem leszek, mintha a tyúkkultúrházban múlték ki ganajozás közben, legfeljebb a talpam lenne koszosabb, mert mezítláb járnék 1 rossz papucs miatt, legfeljebb tehát 1 vagy 2 koszos talpat dobnék fel, de nem annyira b6d6set. Keringjek, szálljak a kondormagosba.

Nem biztos, hogy épp ahelyütt, ahol elzahelok, de röviddel aztán 1 kis tér lesz rólam elnevezve, az Örök Nyugovóra. Hogy apám ne ott éljenezzen, hogy anyám ne ott éljen égram. Akarom mondani: ne ott éjjen élrám. Nem jó ez sehogy. Minden hogy. Jó ez.

¹⁴ Na hiszen! Ez már több a sokknál. Ilyenekre bízzák romlatlan lelkű fiataljainkat, ahelyett hogy a Párt szolgálatában oly sokat tett embereink tanítanak legtehetségesebb ifjainkat olyasmire, amivel maguk sincsenek tisztában? Milyen jövő előtt áll így az ország, fogyó nemzetünk? Megmondom őszintén, én régóta itt állok szolgálatra készen, és a kutya nem akar észrevenni, mert mindenki lepaktál a szovjet és az európai imperialisták ügynökeivel. De én nem hagyom akkor sem annyiban. Van más út is! Még nem mondom ki, de tudják!

* A száraz tények: Vass Tibor költ6, képz6m6vész (1968, Miskolc), a Spanyolnátha m6vészeti foly6irat alapító f6szerkeszt6je. Legut6bbi kötetei: *Nem sok sem* (válogatott és új versek, 2008), *Semmi szín alatt* (versek, 2010), *Mennyi semenni* (versek, 2012), *Legszebb versei* (válogatott versek, 2014), *A Nagy Bibin* (versek, elektrográfák, 2014), *A Nagy Bibin és a m6lovarn6* (versek, elektrográfák, 2016). Kassák-díj (1995), Szabó L6rinc-díj (2003), J6zsef Attila-díj (2009).

Elképzelt emlékképek

Lakits István, *A befejezett jelen*, I. A gyermekkor, Ráció Kiadó, Budapest, 2016

Philippe Lejeune egy helyen az önéletírást a következőképpen határozza meg: „Visszatekintő próza elbeszélés, melyet valódi személy ad saját életéről, a hangsúlyt pedig magánéletére, különösképp személyiségének történetére helyezi.”¹ Hozzáteszi, hogy erre a műfajra jellemző egyfajta szabadkozás: „»Az életem? Á, nem érdekes...« Vagyis hát »az önök számára nem érdekes«. Az efféle önvédelmi célú bevezető fordulatok minden bizonnyal legalább olyan gyakoriak, mint a figyelmet kérők.”² Lakits István *Befejezett jelen* című könyvében ugyanezzel a fordulattal találkozhatunk: „Miért is írjam le? Ellenállhatatlan kényszert érzek ennek a tulajdonképpen banális vállalkozásnak az igazolására” (5); továbbá az *Előszó* is azt ígéri, hogy önéletírást kapunk. Ahogy a szerző fogalmazza meg szándékát: „törekedni kell a visszaemlékezésre, hogy újra életre keltsük ezt az életet” (5), annak érdekében, hogy ne csak a végpont felől legyen értelmezhető

az életút. Végül így fejezi be az *Előszót*: „Azért is vettem bele magamat ebbe a vállalkozásba, mert szeretném kiigazítani vagy árnyalni azt az igazságtalanságot, mely a múltat, az én múltamat és a közvetlen elődeim múltját sújtotta” (7).

Tehát a szerzőt nemcsak a saját, személyes múltja érdekli. A kötet végigolvasása után az önéletírás mellett talán ezért is juthatnak eszünkbe más műfajok is. Például a kortörténet vagy a családi album.

De éppen ezért, a kötet elolvasása után ambivalens érzések maradhatnak az olvasóban: joggal érezheti úgy, hogy némileg mást kapott, mint amit a szerző ígért. Például ha Lejeune definíciójához hozzávesszük, hogy a szerző életének leírásával értelmet szeretne adni annak, akkor rögtön csalódunk. Ezek alapján azt várhatnánk, hogy megismerjük egy személy életét, életkörülményeit. Ehhez képest Lakits a családját mutatja be, a távoli és közeli rokonságát. Ráadásul nem csupán saját emlékei alapján, olyan perspektívából, hogy ki milyen hatással volt fejlődésére – bár részben azért ez is megjelenik –, hanem egyszerűen elmeséli az elődök életét, múltját: kezdve a nagyszüleitől, de említést téve még a dédszülekről is. A könyv első része jóformán mások emlékeire, mesélésére, valamint a családi emlékkönyvekre épülő anekdotikus elbeszélés. Ráadásul a szerző azt állítja, újraéli a múltat, és ezt közvetíti az olvasó felé, de eközben folyamatosan olyan okfejtéseket, jelentéseket, értelmezéseket társít egy-egy jelenethez, amelyeket nem valószínű, hogy átlát, illetve átgondol egy kisgye-

¹ Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból, szerk. Z. Varga Zoltán, Bp., L'Harmattan, 2003, 18.

² Uo., 131.

rek. Ezek sokkal inkább egy felnőtt értelmezései. Legyen szó akár a közelgő háborúról („A második világháború csak fokozatosan lendült bele – eltérően az első világháború robbanásszerű kezdetétől” (43) – halljuk egy kilencéves kisfiú megállapítását), akár a vonatok iránti gyerekkori rajongásáról („De azon vonatok iránti lenyűgözöttségemnek, amelyekkel a vasúti átjáróknál találkoztam, lehetett egy másik oka is: mégpedig a szembetalálkozás a sorsszerűséggel vagy a végzettel, azaz egy veszélytelen, mégis hatásos, színpadszerű találkozás. [...] Még ma is előttem lebeg annak a végzetszerűségnek a víziója, amelyben egy vasúti sín páron gördül az életem vonata, kiindulva egy ismerős pályaudvarról és haladva az ismeretlen célállomás felé” [33] – a leírás után egy 1937-es fénykép van beillesztve a könyvbe, amely alapján ezen eseményeknél öt éves lehetett a szerző).

Visszakanyarodva a kortörténethez és a családi albumhoz, azt láthatjuk, hogy a kettő összefűzve található meg a szövegben. A családtörténeten keresztül mutatja be Lakits egy, a két világháború közötti nemesi család életét, kortörténeti elemekkel díszítve. És az általa emlegetett múlt igazságának visszaadása, ami ugyancsak a család- és kortörténetbe szöve jelenik meg, sokszor kap sztereotipikus, előítéletes hangnemet. Már a kötet fejezetcímeiből is látható a családtagok, távoli és közeli rokonok, családi barátok bemutatására fektetett hangsúly, amely sokszor személy- és helymegjelölő funkcióval is bír. A kortörténet bemutatása is hamar tetten érhető. A család folyamatosan utazik: egy helyen a szerző a vándormadarakhoz is hasonlítja magukat. Fő szállásuk a nyitrai birtokon volt, de Lakits Bécsben született, ahol anyai nagyszülei is éltek. A nyarakat Nizzában töltötték, a háború után ugyancsak Franciaországba emigráltak, de sok időt töltöttek Velencében is. A háború előtti utazásait így idézi fel a könyv elején: „Elnézegetve a címkéket, fel tudom idézni a vándorlásunk útvonalát: Velence – Hotel Bauer-Grünwald, Como – Metropole, Genf – Grand Hotel de Russie, Torino – Palace, Lugano – Park Hotel, Prága – Šroubek, Bécs – Park Hotel vagy Budapest – Szent Gellért” (31). Tehát már kisgyerekkorától egy világlátott és tapasztalt személyről van szó – aki azért leírja, hogy például az olaszok mind lopnak (természetesen ezt úgy, mint az apja megállapítását). De nemcsak egyes szűk értelemben vett nemzeteket minősít; például Abbázia fürdőjéről beszélve a következőket írja: „Abbázia azóta azonban a három háború (az utolsó a jugoszláviai volt) és a kommunizmus évtizedeinek következményeként visszaminősült a pénztelen közép-európai vagy német turisták jelentéktelen fürdőhelyévé” (38). Sőt, mintegy hetven oldallal később összefüggéseket vél felfedezni az elnéptelenedés, a cigányzene, rockzene és a rasszizmus között: „Mióta a rockzene kiszorította a cigányzenét és a vidék elnéptelenedik, a cigányok a városok szegénynegyedét népesítik be, ahol azonban velük szemben agresszív fajgyűlölet alakult ki” (113). Láthatjuk, az igeidők használatából is, hogy ez is egy utólagos megállapítás. De jelen esetben nem ezt tartom fontosnak, hanem a mondat abszurditását. A romák és zenéjük szembeállítás a rasszizmussal helyénvalónak nevezhető. És talán ha ennyi lenne csak a mondatban, nem is keltene fel különösebben az olvasó érdeklődését. De mit is jelent voltaképpen ez a mondat? Már az hatalmas önkényességről árulkodik, hogy a rockzenét szembeállítja a cigányzenével, mivel a kettőnek nem sok köze van egymáshoz; de ráadásul ezt teszi felelőssé az elnéptelenedésért, valamint a rasszizmusért is.

De természetesen nemcsak az olaszokról, németekről, a kispolgárokról vagy a rockzenéről van meg a szerző véleménye, hanem a szlovákokról is, akikkel lényegében közös légtérben él. Bár nem találunk róluk olyan hosszú kifejtést, mint a fentebb idézett, de azért utal rájuk is, például Feró bácsi, a kertész személyén keresztül, aki „szlovák ember létére az ideális magyar paraszt típusát testesítette meg” (114).

Végül, visszatérve kiindulási pontunkhoz, az emlékezéshez, van a könyvnek olyan része is, amely már valóban Lakits életét tartalmazza, viszont az inkább a későbbi felnőtt perspektíváját mutatja, míg az eleje az anekdoták elmesélését, amelyeknek nagyon sok esetben nem is részese a szerző – sőt, olyanok is akadnak, amelyek még születése előttiek. A felnőtt perspektíva mellett a könyvben rengetegszer szerepel az *emlékezni* ige különböző formában mint a nyomatékosítás és hitelesítés alapköve. Lakits tehát kezdeti állításának – miszerint a múltat teszi jelenné, hogy ne egy retrospektív nézőpontot közvetítsen – következetes végigvitelében kudarcot vall, hiszen már az első fejezetekben leszögezi, hogy gyerekkorának végét a háború jelenti, és folyamatosan az lebeg az olvasó szeme előtt, mintha maga a szerző is onnan göngyöltené vissza gyerekkorát.

Összességében tehát hiányérzetet okoz a könyv, és talán leginkább a folytatás bevezetőjeként értelmezhető, melyben a szerző felvázolja azon körülményeket – ahhoz képest, hogy az *Előszó* szerint alig emlékszik valamire, egész hosszan –, amelyeknek köszönhetően olyan lett, amilyen. De hogy milyen is valójában, azt majd a következő kötetben lesz lehetősége megismerni az olvasónak.

Brok Bernadett

Verset írni sosem késő

Mészáros Sámuel, *Elfojtott szó*, Garbo Kiadó, Budapest, 2014

Ahogy a jó bor, a költészet egyik kihagyhatatlan összetevője, megkerülhetetlen történése az érlelődés. Történés, mert a virágport, az érett gyümölcsöt ugyan begyűjthetjük, aktív közreműködése a költőnek alkotásához kapcsolódóan – az élettapasztalatokat és verstani tudást is beleértve – majdnem csak ennyi, és persze az a néhány perc vagy ihletett félóra, amikor papírra veti a sorokat. A kettő között titokzatos dolog történik. A szőlőléből előbb must, aztán bor, a virágporból pedig idővel méz lesz. Az alkotás aktusában, titokzatos metamorfózisában így lesz jelen lévő a csoda. „*De jaj, a versekkel vajmi keveset végeztünk, ha korán írtuk őket. Várni kellene, egy egész, lehetőleg hosszú életen át eszmélni s édességet gyűjteni – és akkor, szinte az utolsó percben, akkor talán írhatnánk tíz jó sort*” – írja levelében egy ifjú költőnek Rainer Maria Rilke, és valljuk be, igaza van. Az

Elfojtott szó c. kötet szerzője, Mészáros Sámuel egy életen át gyűjtötte verseihez képeletbeli puttonyában a szőlőt, a virágport, Rilke szavaival az édességet, strófáihoz az alapanyagot. Sohasem foglalkozott irodalommal, költészettel, 82 éves korában azonban úgy érezte, megtöri a belső csöndet, így született meg újságíró unokája, Mészáros Márton szerkesztésében, az ő közreműködésével a nagypapa első és igazán különleges verseskötete. Mészáros Sámuel ma Magyarország legidősebb pályakezdő költője. *„Ebben a tekintetben »csúcstartónak« számít, oklevele is van erről, ezt 2012-ben a Magyar Rekordok ünnepén vehette át. (...) Figyelemre méltó, hogy valaki, minden korábbi irodalmi próbálkozás nélkül, ebben a szép életkorban fordult a költészethez és hozott tető alá egy egész verseskötetet”* – írja a kötet előszavában Pomogáts Béla. Egy vers megszületésének mindig komoly oka van. A kötet szerzője ötvenhárom év házasság után veszítette el feleségét. *„A feleségem betegsége és halála mélyen megérintett, ezért úgy éreztem, ki kell írnom a fájdalmat magamból”* – fogalmaz egészen nyíltan és őszintén maga a szerző. Ebből a fájdalomból egy egyszerű, személyes használatra szánt naplószöveg is születhetett volna, azonban a mélyen megélt gyász és szeretet érzéséből versek születtek. A versek megszületése tehát nem mindennapi, hiszen egyrészt szerzőjük hivatása nem a költészet vagy az irodalom, másrészt a szó szoros értelmében a személyes élet traumája, sok év fájdalma és hallgatása hívta életre őket. A versek nagy része az egykori, szeretett hitveshez, a szerető feleséghez szól. Azonban ha végigolvassuk a verseket, egészen világosan kirajzolódik, hogy e könyv több mint egy „első verseskötet” vagy posztumusz szerelmes versek gyűjteménye. Ha műfajilag kellene meghatározni, akkor azt mondhatnánk, a verses „fotóalbum”- vagy memoárjelleg, lírai naplószerűség jellemzi leginkább a kötetet. Felbukkannak az egyes költeményekben a családtagok, a gyermek, az unoka, a szeretett hitves, de számtalan más, fontos és hangsúlyos témával is találkozhatunk.

*„Csak engedd, hogy beléd kapaszkodjam,
mint túlélésért küszködő öreg tücsök,
ki még halála pillanatában is
emelt fővel, vígan nyüzsög.”*

(Fiamnak)

Megkapó őszinteségű sorokkal jelenik meg az időközben érett felnőttkorba lépett fiúgyermekhez való ragaszkodás, de megjelennek az elmúlással kapcsolatos, nehéz gondolatok is, nem is akármilyen formában.

*„Igyekszem elbliccelni a halált,
mint unokám a lyukasztást a buszon,
bezárom, reteszelem előtte ajtómat,
de csak néhányunkat keresi fel késve...”*

(Öregség)

A súlyos téma és a laza hangnem kettőssége súlyt és eleganciát kölcsönöz a soroknak. Az önvalóba merítkezés mélysége, valódisága egyáltalán nem kezdő vagy amatőr költőt mutat. A költői képek, metaforák nem maradnak meg

a hétköznapi emberek által ismert sémák, sablonok szintjén. Valódi klasszikus fényű, ízelgetésre való sorok villannak föl a kötet lapjain. A verses történetek nemegyszer régi utazásokat, magyarországi tájakat jelenítenek meg, melyek a természet, az évszakok csodáit vagy az alkotó szenvedélyes hazaszeretétét formálják szép, rímes strófákba.

*„Zölddé nemesedő rónákra
visszatérnek az elköltözött madarak,
az Úristen valami csodálatos
ropogós, új világot farag.”*

(Évszakok)

Akár Petőfi vagy Arany is írhatta volna ezeket a klasszikusan szép verssorokat. Az alkotások között előbukkan a lassacskán feledésbe merülő, mostanság kevésbé használatos óda és himnusz verses műfaja is, megénekelve jellemző tájegységeinket, a tiszai tájat, a magyar gulya képét, a Velencei-tavat, hegyvonulatainkat, és legnagyobb tavunkat, a Balatont.

*„Híredet dalolják messze a világban,
pedig nem vagy te tenger, sem óceán.
Az agg Európa mégis szívébe zárt,
rólad beszél a Rajnánál minden kapitány.”*

(Balaton)

Sok versnél jellemző a dalszerű hangvétel, valakinek vagy valaminek – tájnak, Istennek, embernek – a közvetlen megszólítása. De nemcsak tájak és tavak a Mészáros Sámuel verseinek megszólítottjai. Marcus Aurelius vagy Kölcsey juthat eszünkbe az emberiségnek címzett verses levelek megszívlelendő intelmeit olvasva: *„Ha te nem tudsz szeretni, / nem tudod, mi értelme az életnek”* (*Szeretni*). Életbölcsekségek, axiómiák sorakoznak a régmúlt vagy közelmúlt emlékképei, a szeretve tisztelt tájak és szeretett személyes versfotográfiai között. *„Szépen kérek titeket, / ne bántsátok tovább a természet lakóit!”* – tesz hitet a szerző az élet tisztelete, a természet és az állatok védelme mellett *Erdő* c. versében, amelyben többek között a Cserhát, a Mátra és a Bükk hegység szépségét énekli meg. De költeményt szentel a második világháborúnak éppen úgy, ahogy a magyar sportolóknak, olimpiakonoknak is, akik dicsővé tették eredményeikkel a magyar nemzetet. Az egész kötet egyetlen izgalmas, szívvel-lelket melengető verses „fotóalbum”, személyes hangvételű lírai memoár, bölcsességgyűjtemény. A sorokat olvasva ismeretlenül is ismerős lesz mindenki, akiről szerzőjük emlékezik, akihez szól, akit a verses pillanatképekből megismerhetünk. Felbukkannak a régi, boldog gyermekkor szép, szeretetteljes pillanatai, szembeállítva a mai kor eldurvult, materializálódott, barbarizálódott idegen világával.

*„Kihalt a példamutatás, van helyette színlelés.
aljas szókat mi még nem ismertünk,
átmentünk tűzön-vízen, ha szólott édesanya. (...)*

*Egyszer sem veszekedtünk,
nagy teleken apánk mesélt, anyánk betakart minket,”*
(Kicsiként)

*„Azt tudom csak: mi nem vagyok;
se bölcs, se hős, se szent,
s nem is szeretném tévhitekbe ringatni
a hiszékeny olvasót,
csak azért, mert ma a hazugság a trend.”*

(Ne kérdezz)

A lírai én őszinte önmagába tekintése a legigazabb pillanata minden versnek. A líra épp attól különleges, hogy az egyszemélyes magány bezártságából szól mindazokhoz, akik e magány közelébe érnek. Hasonlóan a kalitkába zárt madár énekéhez. Mindannyian a saját magányunk dallamát vagyunk csak képesek versbe önteni. Ahogy Gyurkovics Tibor fogalmaz: *„A vers valami éteri magány, amit mégis meg lehet osztani. Egyetlen pont, melyben benne csillog a világegyetem, mint pupillán a könny. Minden egyes vers az élet értelméről szól, még akkor is, ha csak egy játékos húrpendülés. Benne van a versben a költő, mint virágban az illat, tört fűben a kasza, egyetlen gyomban a saját életére tört keserűség. A versben minden megvalósul – még Isten is.”* Egy dolgot biztosan kijelenthetünk, Mészáros Sámuel verseiben *„benne csillog a világegyetem”*, még akkor is, ha egy-egy vers *„játékos húrpendülés”*, a valódi énlíra és tárgylíra hangján szól, valódi tartalmakkal, élményekkel töltekezve, s éppen ezért valódi, nagybetűs költőként írta be magát a kortárs magyar irodalomtörténetbe, még akkor is, ha nagyapai korban, nyolcvankét évesen írt először verset. Rilke gondolataihoz visszatérve, Mészáros Sámuel verseit olvasgatva, a szőlőből borrá érett sorokat ízlelgetve egészen kézzelfogható, gyakorlati tapasztalatot szerezhetünk arról, mennyire nélkülözhetetlen és megkerülhetetlen eleme és mozzanata az alkotásnak, a versírásnak az a bizonyos, sokat emlegetett érlelődés, s hogy az idő az alkotás folyamatának olyan tényezője, mint Márainál a tündéri: *„amikor a művész már nem tud művén segíteni, az utolsó ecsetvonást, a tündérit az Isten végzi el”*. Isten és idő – emberi elmével csaknem be- és felfoghatatlan létezők és fogalmak. Így lesz az alkotás metamorfózisában jelen lévő, mindannyiunk számára megtapasztalható a csoda. Verset írni pedig sosem késő.

Hétvári Andrea

Félkegyelmű

Milyen szép szavunk a félkegyelmű!

Különösen az, ha jelentésében, hangulatában összehasonlítjuk a nagy orosz regény címével! Dosztojevszkij az „Igyiot” szót használja, más nyelvek változatlanul átvették ezt, németül Der Idiot, románul Idiotul, és így tovább.

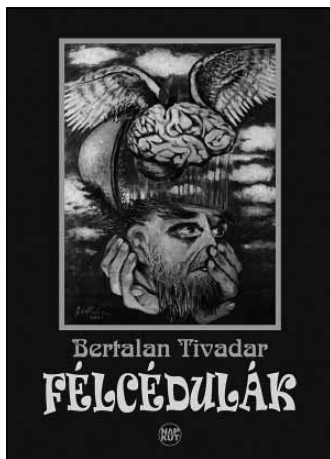
Érdemes belefutni rövid nyelvészkedő meditációba.

A kegyelem szó szinonima az irgalommal, a bűnbocsánattal, a régi népek a grácia szót használták, az egyház a „malaszt” szót is ismeri, az Üdvözlégy, az Ave Maria katolikus imádság egyik kulcsfogalma. Csupa fennkölt, csupa magasztos tartalmakat hordozó nyelvi jelek, jelzések. Elavultnak sem nevezhetők, Ferenc pápa éppen az irgalom, az irgalmasság évét hirdette meg kettőezer-tizenhatban.

Németh László egyik legjobb könyve az *Irgalom*.

Mi történik a „kegyelem”, a „kegyelmű” szóval összetételben? Ha például a „nem egész” jelentésű „fél” szóval képez szóösszetételt? Félkegyelmű!

Rengeteg asszociáció keletkezik bennünk, megindul a szubjektív átélés áramlása, legalább annyi negatív, mint amennyi pozitív fogalomtársítás özönlik át rajtunk. Aki félkegyelmű, az nem normális, az bolond, az elmeháborodott, az félnótás, annak látomásai vannak, az átlépi a határt a való világ és a transzcendens között. Szent embernek látnoknak, nézőnek régen azt az egyént tartották, aki félrebeszél, aki

Bertalan Tivadar: *Félcédulák*, Napkút Kiadó, Budapest, 2016

keskeny párkányokon sétált fényes holdvilágon, aki nem igazodott a száraz, köznapi logikához, aki kívül állt a rendi emberek világán, aki „félkegyelmű” volt.

De kegyelemben földi halandót csak a Teremtő részesíthet, emiatt semmilyen szókörnyezetben nem tud kizárólag negatív jelentéstartalmat hordozni a szó.

Sejtjük, hogy van egy köztes állapot, van egy zárványterület, van

egy izzasztó tanpályája, van egy edzőterem, van egy Nagy Hadronütköztető, ahol a szavak válogatása, csiszolása, hadrendbe állítása folyik. Erre a zárványterületre kell figyelni, ha Bertalan Tivadart olvassuk, ha rajzai, képei előtt toporgunk.

Félcédulák új könyvének a címe, de ne siessük el az allúziót, a példalózást, még ha mocorog is bennünk az ördög a cím olvasatán.

Mert ugyebár félcédula nincs. Ha egy cédulát kettévágunk, akkor két cédulánk lesz, s ha azokat tovább daraboljuk, akkor négy, stb.

Vajon hány céduláig lehet így eljutni?

Nem oktondi okoskodás viszi ilyen zátonyos vizekre az olvasót, a kötet axiómáit, szillogizmusait, trufáit, bökverseit, fricskáit, fabuláit, szisszenéseit, szentenciáit olvasva és azoknak az illusztrációit szemlélve azt érezzük, hogy Bertalan Tivadar számára a betű és a vonal mikro-, illetve makro-világa végtelen.

Petőfi korai versének refrénje: „A korlátlan természet / Vadvirága vagyok én.” Az utolsó strófában minden félreértés elkerülése végett figyelmeztet: „A természetnek tövise / Vadvirága vagyok én.”

Ezek a legfontosabb fogalomkörök, amelyekben és amelyek révén meg tudjuk közelíteni Bertalan Tivadar művészvilágát. Rögös útra készülünk fel, s számítsunk a tövisekre.

Már a címlap festménye kipréseli belőlünk az Úr Imájának egyik sorát: „És ne vígy minket kísértésbe.” Szakállas férfiarc, távolba fűrődő, eszelős tekintet, felnyitott koponya, abból kiemelkedik a teljes agyvelő, annak saszárnya nőtt (vagy sasmadár szállt rá?), a férfiarcra kemény kéz ujjai tekerednek, befogják a száját, betömik a fülét.

Ne szólj szám, nem fáj fejem! – mondaná a laikus, a naiv néző.

De még további fogódzókat kell keresnünk, ha Bertalan Tivadar megdöböntő rajzait, festményeit, képeit be akarjuk tekerni a ráció hengermalmába.

Lázadó, de leláncolt Prométheusz?

Ikarosz, akinek leolvasztotta viaszszárnyait a nap?

Sziszifusz a minduntalan visszaguruló kősziklájával?

Mindez benne van a *Félcédulák* könyvben. A vergődő, a csetlő-botló, a tízparancsolatot a nap minden percében megszegő, de mégis lázadó emberről szólnak az írások, Istennek arról a teremtményéről, aki távol, nagyon távol esett a tökéletességtől. S ha már ennyire belebonyolódtunk a származásában, felgyűrődik bennünk a bűnös gondolat: Az Úr se lehet tökéletes! Hogy tudott ilyen rossz világot teremteni?

Lehet, éppen ezzel a „bűnös” gondolattal jutottunk be a Kékszakállú herceg vára hetedik termébe. Itt fész-

kel a magány. Erről töpreng Bertalan Tivadar, erről készit groteszk, félelmetes rajzokat. A világ fogyatékosága izgatja, annak a világnak a fekélyeit fakasztja ki, amelyet mégis szeretünk, mert egyetlenegy formája, kerete, színtere az életnek. Végezzünk ezek után szövettani vizsgálatot, lássuk, hogy csinálja ezt garabonciás szerzőnk:

„Kezdetben vala a husáng, majd a kőbalta. Ezek a természet adta eszközök alkalmasak voltak arra, hogy az embernek készülődő lény ezekkel fejbe verje hasonló társát, ha féltette elejtett zsákmányát” (Az ember fejlődése).

Ősrégi történet, ismeri a biblia, az őskor mitológiája, állítja az őslénytankutató, Bertalan Tivadar éppen csak annyit tesz hozzá minden egyes írásában, hogy a világ fikarcnyit sem változott azóta.

Pesszimista művész? Kiábrándult? Megkeseredett?

Közelről sem. Bujkáló alkat, Prokrusztész, aki állandóan változtatja alakját, bohócsipkát tesz, fűgét mutat, de a másik pillanatban már a próféták kaftánját veszi vállára, és bölcs elmélkedésbe kezd. „A bűn akkor is bűn, ha titokban marad” – írja.

Vannak visszatérő, kedvenc fogalmi, érdemes néhányat felsorolni: méltánytalanság, felületesség, elmélyülés, hiúság, kapzsiság, élheteretlenség, jóság, gonoszság, bölcsesség, műveltség, műveletlenség, egoizmus, emelkedettség, talmiség, vakmerőség, óvatosság, gyávaság.

Ha jól odafigyelünk, jobbára az ember, a homo sapiens tulajdonságai.

Vajon van fontosabb, izgatóbb terénem, mint ezeknek a fogalmaknak az edzőterme? A Nagy Hadronütköztető?

Ez és ilyen Bertalan Tibor világa, bizonyára nem érzi ő sem elíziumi mezőnek, bizonyára pillanatig sem

szűnnek a vajúdási fájdalmak, de őt már odalöttyentette a Sors, s vívja csatáit emberül.

Eszköze a groteszk, műfaja a burleszk sok-sok változata, ugyanolyan könnyedén szól versben, mint prózában, imádja a szójátékot, a vicces rímet, s kétséget nem hagy afelől, hogy szórakoztatni akar. Az irodalom eme ősi funkciójáról az új korban megfeldekeztek a szerzők, igaz, hamar le is teszi a könyvet az olvasó.

Bertalan Tivadar könyvét – nem lehet letenni. Ingerel, piszkál, fűgét mutat, félrevezet, aztán helyreigazít, bölcseletbe visz bele, aztán nagy kópésággal magunkra hagy, lássuk, mire megyünk a saját fejünk után. Sok írásában rést nyit elefántcsonttornyán, félig-meddig beavat az alkotás boszorkánytudományába, de azonnal kiteszi a figyelmeztető táblát: „*Aki dudás akar lenni...*”

Ismerjük a népköltészetből és József Attila verséből a félelmetes rigmust.

Az egész könyv majd minden gondolatát egybesűrítő írás a *Pályatevésztés*. Egyszerű ez is, mint a husángról, a testvérgyilkosságról szóló őstörténet. Heves nekirugaszkodással akar író lenni a „hős”. Azzal a kísértettel néz szembe, amelyről Kosztolányi is írt. Egy tiszta, fehér papírlap. Csak kusza vonallabirintust képes mázolni, irkafirkát, a semmi művészetét. Egy hollófekete kéz végzi a műveletet, amelynek szárnyai nőttek.

Itt elkerülhetetlen az asszociáció! Ady Endre: *A fekete zongora*.

Felbolydul a lélek, nyugtalanul lapozunk a könyvben, kultúrhistoriai futamok zúgnak át rajtunk, s azon veszszük észre magunkat, hogy nemcsak a szerzővel, hanem saját magunkkal is szóba álltunk.

Kegyelemben részesültünk. Félkegyelműek lettünk.

Vajon nem ez volt Bertalan Tivadar legnagyobb célja?

Hegedűs Imre János

A hétköznapi erényekről

Levél Doncsev Toso könyvére

Kedves Toso Barátom! Engedd meg, kérlek, hogy *A hétköznapi erényekről* írt könyved alapján máris így nevezzelek. Barátomnak, jóllehet még levélcímedet se tudom. De biztat könyved dedikálása is Vörösmarty téri baráti beszélgetésünk folytatására. Történetírói módszeredet szintén ilyennek kell tekintenem. Mert mi mást jelentene *sine ira et studio* eszmecserét folytatni mégoly kényesnek nevezett témáról is, mint amilyen a holokausz – ezúttal hiánya, a bolgár „csoda” –: baráti beszélgetést. Ahogy írod: „tabuk és misztifikáció nélkül, őszintén, egyúttal tárgyilagosan, a társadalmi okokat és okozatokat keresve, feltárva és értelmezve”, „a sokat magában foglaló kevés” talmudi kifejezése értelmében. Elvárásod szellemiségét magam is szívesen elvállalnám, különösen, ha könyved szerkezetének ökonómiájára, stílusának transzparens voltára, s végül, de nem utolsósorban, oly magától értetődően egyszerű és megejtő üzenetére gondolok. Csupán a címét élezném még tovább. Már csak azért is, mert

Doncevo Toso: *A hétköznapi erényekről*, Napkút Kiadó, Budapest, 2016

bevallottan Hannah Arendt Eichmann-könyvének [*Eichmann Jeruzsálemben. Tudósítás a gonosz banalitásáról* – S. P.] mondanivalójára támaszkodsz: „Eichmann nem egy megátalkodott bűnöző szörnyeteg, hanem olyan személy, aki bármilyen hivatali parancsot gondolkodás nélkül végrehajt. Ebből ered Arendt tétele a gonosz banalitásáról, vagyis ez azon személyek cselekedeteinek összessége, akik lemondanak saját ítélőképességükről, és felelősségvállalás nélküli fogaskerekei lesznek annak a totalitárius gépezetnek, amely általuk azt teszi másokkal, amit akar...” (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy az ilyen totális hatalom veszélye nem a múlté, s a „fogaskerékké” válás lehetősége sem kisebb manapság, a globális manipulációk korában, mint amilyen volt a pártállami diktatúrák időszakában – még csak azt se mondhatjuk, hogy „finomult a kín”). Éppen ezért köszörülnék még

egy kicsit könyved címén, valahogy így: *A bolgár zsidómentés – az erények banalitása*. Megítélésem szerint ugyanis erre van, legalábbis itt, Magyarországon, a legnagyobb szükség. A banalításra. A hétköznapiságra, a mindennapiságra. Ez már maga is erény lenne felfuvalkodott, felfújt vitorlákkal hajózó nem egy kortársunkra gondolva. A pátosztalan egyszerűség, az ideológiai zászlólengetéstől mentes párbeszédkészség. De tégy egy bátortalan kísérletet akár a megszólításra csak – aránytalanul durva válaszban részesülsz. Akár sorban állás közben. Nem mondom, hogy ellenpéldákat magam is ne tudnék szép számmal sorolni, de félek, hogy ezekből a múltbéli tragikus tapasztalatok birtokában sem tudnánk manapság egy mégoly szerény „össznépi” ellenállást kihozni magunkból. Néha persze igen, leginkább, valóban, ahogy írod is, a névtelenség közegében. Tartok tőle, hogy szellemi elitünk (ha egyáltalán van ilyen) legszívesebben elbujdosna vállalni való szerepe elől. Örökség, heted-ízigen. A bolgár példa sokkal vigasztalóbb. (Hogy manapság milyen tapasztalatokkal – erről is írhatnál, kedves Toso, egy könyvet.) De maradjunk csak a meglévőnél. „A bolgár nép nemes, önzetlen tette fölött érzett jogos öröm” s egyúttal „a közel 12 000 [...] macedóniai, állampolgárság nélküli zsidó áldozati bárány”, „az ártatlan áldozatok iránti mély gyász és soha nem múló bánat” kifejezésénél. Ez utóbbi szavak különösen szíven ütöttek. Ez mégsem csak a *sine ira et studio* hangja. Ha az is, szilárd értékrenden álló, mint „öntudatos és bátor” bolgár állampolgáraid, akik képesek voltak arra, hogy „az állam jogszabályait nem szentírásként kezelik és előírásait nem követik vakon, hanem azokat a mindennapi tapasztalatok és az egyetemes értékek próbájának vetik alá, kiváltképp akkor, ha [...] ellentmondanak a természetes erkölcsi érzéknek és a józan észnek”. Ha nem tévedek, Arisztotelész ezt nevezte frónészisnek. A mindenkori „közép” eltalálására hajlamosító képességet. A gyakorlati ész követelményét. Ezen a talajon látom állni tacitusian tárgyilagos számvetésed is. S ha most már ennek nyomán magam is végigtekintek a bolgár múlton, el kell hűlnöm a történelem múzsájának (a sorsnak?) egyszerre méltánytalan és mélt-

tányos magvetésén. Bulgária esetében oly szembetűnő ez. Hogy miért? Amiért ez a mienknél régibb és nagyon is megalapozott állam, mely története során oly hatalmas birodalommal keveredett több évszázados harcba, mint a bizánci, s amely jóformán ennek összeomlásával egy időben került az oszmán birodalom „fogságába”, ötszáz év hódoltságából eszmélve, némi kilengések után, képes volt, mégis képes volt a szükségből, vagy még inkább (ahogy írod is) az ínségből erényt kovácsolni. S ebben szinte groteszk módon éppen a jórészt kényszerből fakadó adottságoknak, a saját feudális uralkodó osztály hiányának, az ortodox egyház hagyományos függetlenségi törekvésének, a köznép szintén tradicionális túlélési ösztönének, az „elviselhetetlen elviselésére” tanító hallgató ellenzékiiségének jutott a döntő szerep. 1944 márciusában éppúgy, mint korábban is. Ezúttal mintegy 50 000 óbulgáriai zsidó megmentése III. Borisz cár végül is helyesnek bizonyuló engedékenysége (bölcssége?) s a „zsidómentőknek”, de mindenekelőtt az egyháznak az üldözöttekkel szolidáris magatartása következtében. Látom, hogy egyéb „szerencsejavarok” is szóhoz jutottak itt – a zsidóknak Bulgária egész története folyamán a bolgárokéhoz hasonló elnyomatása, túlélési stratégiájuk hasonlósága, az uralmon lévők „katonai észjárásával” szembeni mentalitás, „a tárgyalásos taktika” közössége. S még valami: „a tekintélyes gazdálkodók, módosabb falusi előjárók (csorbadzsik)” szerepe a hirtelen beütő kapitalizációban. Az Aleko Konsztantinov tárcafüzérében (*Baj Ganyo*) meglesett, tipikusan bolgár jelenség: a „ganyoizmus”. A hirtelen meggazdagodott „bulgáriai Shylocknak”, ennek az „íz-ig-vérig bolgár kufárnak” a történelmi színpadon való megjelenése. Szerencse a szerencsétlenségben ez is: „a mi-ő ellentétpár nem a zsidók és keresztények között húzódott, hanem a muszlimok és nem muszlimok között.” Mindez mit bizonyít a számomra, kedves Toso? Csupán azt, amit magad is idézel Bibó István tanulmányából [*Zsidókérdés Magyarországon 1944 után* – S. P.]: „Emberséghez és bátorsághoz kellene természetesen személyes vonások is, de ezek kibontakozásának a lehetősége közösségi feltételeken múlik...” Mint ahogy az is, hogy ezekkel a feltételekkel sorsdöntő esetben (ismét Bibót kell idéznem) „a közösségnek a működő tekintélyei a szétesés vagy a megzavarodás erőivel szemben képesek-e a teljes értékű erkölcsi helytállás irányelveit kötelezővé, iránymutatóvá tenni a közösség látható vagy láthatatlan szervezeteiben...”. Örülök, hogy nektek ez sikerült. S hogy Te a bolgár példán mindezt kikerülhetetlen érvénnyel, nemzedékekre szóló gondolkodnivalóval tudomásunkra is tudtad hozni. Köszönet érte s köszöntés barátsággal: Pali

Suhai Pál

Szemérmes örömvallomás

Első olvasatra szembe-
szökik Makkai-Kiss Nóra
Védőháló nélkül című
verskötetének a szerke-
zete. Nem mondanám
azt, hogy ritkaság költői
műben a komponált-
ság, amely latin eredetű
szót nemcsak azért
nem érzek idegennek
anyanyelvünkben, mert
a magyar középkor hi-
vatalos nyelve volt, s az
első magyar szépirodal-
mi szövegeink, a nar-
rációk is latinul írat-
tak, hanem azért is, mert a
kompozíció a magyar-
ban emelkedettebb,
művészibb felhangú, mint a szerkezet.
Ez utóbbi technikai jelentésű is lehet,
a latin változat kifejezetten művészi
tartalmú, a zene világához, a legma-
gasabb rendű művészethez kötődik.

Tovább gombolyítva szóképe-
met, pontosan meghatározhatom a
verskötet szerkezetének mibenlétét,
alakját is. Ez pedig a középkori, góti-
kus szárnyas oltár. Ez a megnevezés
önmagában még zavart is okozhat,
hiszen a szárnyas oltár változásokon,
alakulásokon ment át, ezért pontosítok.
A bártfai Szent Egyed-templom
tizenegy szárnyas oltára közül egyet
választok ki, amelynek karaktere sze-
rintem a legjobban mintázza tárgyunk
szerkezetét, formavilágát, sőt szelle-
miségét is. Mondandóm szemszögéből
azért fontos ez a szárnyas oltár,
mert fantasztikusan egységes kompo-
zíció. A három alkotóelem fölött hihe-
tetlenül finom, légiés, csipkeszerű, át-
tört faragvány ül több tornyocskával,
a középső torony égbe törő gótikus

Makkai-Kiss Nóra, *Védőháló nélkül*, Argumentum Kiadó, Budapest, 2016

transzcendenciát fejez
ki, alsó részének szét-
terpeszkedésével egy-
ségbe fogja a három
oltárrészt, vonalvezeté-
sével az égbe törő kö-
zépső toronycsúcshoz
szervíti az egész oltárt.
Ahogyan a szárnyas ol-
tároknak, úgy ennek a
verseskönyvnek is lo-
gikus és összefüggő a
szerkezete. A középső
oltárrész a főmonda-
nivaló megtestesülése,
a két szárny képsora an-
nak továbbértelmezése.
A faragott csipkelehe-
letszerű fölépítmény az

oltártörzs, a két szárny és a középső
tábla absztrahált szellemisségét fejezi
ki, az ellégiesült, transzcendens égbe
törekvést, a csillagok közé lényegült
földi valóság asztrál-test változata.

A szárnyasoltár-kép szimbólum-
mal voltaképp elmondtam versköteté-
nek, költészetének kvintesszenciáját,
az istenhit-központúságot, amely szin-
te költőivé válása első pillanataitól tár-
gya Makkai-Kiss Nóra lírájának. De ez
önmagában még nem jelentheti költé-
szete egészét, szétágazó gondolat- és
érzelemlámpájával, megannyi motívu-
mával együtt. Mert hiszen költészete
formai és főleg tartalmi ellentétek
szövevénye, mint ahogyan a szárnyas
oltárok képvilágában is megtalálható
a szenvedés, a fájdalom, az öröm,
a gyávaság vagy a hősiesség emberi
létezési formájának megannyi eleme.

Makkai-Kiss Nóra világa sokisme-
retlenes egyenlet. Ám az ellentétek
föltételezik egymást, s fontoskodó
természettudományos hasonlaltal él-

ve, lírája minden alkotóelemének van szabad gyöke, amelyek révén úgy kapcsolódnak egymásba, hogy megőrizve karakterüket, egységesülnek a szárnyas oltárt összefogó, égbe nyúló fölépítmény módjára az alapgondolathoz, az alapérzéshez, az istenhithöz.

Ahogy korábban tehát, úgy most is költészete centruma az istenlét titokzatossága, a transzcendencia. E kötetében annyit módosult ez a – rossz szóval leitmotív – vezérmotívum, hogy nem leszűkítés, hanem épenséggel gondolatiságának kiteljesedése, kikristályosodása. Költészete fejlődésvonala az absztrakció irányába tart. Barcsay Jenő egyik szentendrei kiállításán meghökkenve tapasztaltuk, hogy piktúrája a végső absztrakció felé mutat. Majdnem elérte a hófehér, makulátlan, festék nem érintette, sima gyöngyvászonná lényegülést. Ő mondta akkor nekünk, csudálkozónak: Igen, igen. A festészet végső kifejlése a tiszta fehérség. Mert a fehérben minden szín benne foglaltatik. S lám, utolsó kiállításán, ugyancsak Szentendrén, valóban volt egy hófehér vászna. A tisztaság szimbóluma. A végtelenség. Ezzel fejeződött be voltaképpen festészete.

Makkai-Kiss Nóra költészetében a hitbéli, gondolati, bölceleti vezérfonalra, mint a gyöngyszemek fűződnek föl mindenekelőtt az idő hordalékai, az öregedés mint alapvető emberi élmény, az érzelmi elszegényesedés, az elszeretetlenedés, a lelki üresedés, a magány és az élet szakadatlan meg-
regulázása, a vak rohanás egy életen át, a szakadatlan keresés, a vágy az ismeretlen megismerése után, de az elidegenedés, az elmúlás, a leépülés aggodalma, a búcsúzkodás, a békaperspektívából a kilátástalanság, a nemzettudat hiánya, ami a személyiség elszegényesedésével jár, az el-

hagyatottság, a hiábavaló társkeresés, a beteljesületlenség kínja.

Idő és Isten azonosul költészetében. Ez az ő szárnyas oltárának két főalakja. De ellentétben, ellentételezéseként, a szabad gyökben összekapcsolódva kibontakozik a másik szárny is. *A Nem felejt már itt az ősz* című versében az elveszthetetlen hitet inkarnálja: *„Volt-idők / sasszárnyait / az Időtlenség / angyalszárnyakra / cserélte”*. Sasszárny, angyalszárny, oltárszárny. Egyetlen verssorából kisugárzik: az *„elhasználódott múlt”* nem győzhet a hitből fakadó optimizmuson, mert repülhet ugyan az idő sasszárnyakon, iszonyúan sebesen, az angyalszárnyak, vagyis az időtlenség, azaz az öröklét, az Isten és az Idő azonossága éltető vigaszként megmarad.

Mindezt fölfoghatnánk elvont bölcselkedésnek is, létezésfilozófiának, ami modern ökörségfogalmat utálok, mert kiüresítetten, formálisan használják, csakhogy Makkai-Kiss Nóra a költő absztrakt mivoltában is a valóság talaján áll, két lábon. Ez pedig maga az élet, a sejtől sejtire átadott, átöröklött létezés, amelyet apától, anyától, őseinktől kapunk és adunk tovább leszármazottjainknak. A körvonalaiiban, szerkezetében egységes, voltaképpen bölceletinek minősíthető költészete általános, emberi közösségi érdekű, ám filozófiai burkában nagyon is szubjektív, egyéni, személyes érzélem-magvat, -töltetet foglal magában. És ez a tényszerűség a világ világa, az élet élete: a gyermek. És önnön létének értelmét az adja meg, hogy közvetítő láncszem lehet ősei és leszármazottja, lánya között.

Versein majdhogynem végigvonul két párbeszéd. Az egyik lányával, Zsófiával. Ebben a párbeszédben önmaga portréját rajzolja meg, a visszafogottságot, a tartózkodást, a szemérmes

öröm-vallomást, amely boldogság lánya létében inkarnálódik. De ezt a boldogságot is körbefonja az emberi alapérzés, az egyedüllét, a fizikai magányban maradás. *Ballagásod emlékére* című költeménye két ember kapcsolatának summázata, az anya és a lánya egymáshoz kötődése, ami egyedülálló történés, sorozatos elszakadás. Ez az elszakadás a megszületés pillanatával kezdődik, a külvilági táplálékra váltásig az anyatejtől addig, amíg idegen emberek lépnek be anya és lánya közös életébe távolodóban „*kényszerből készakarva / már értőn az akaratra / hogy elszakadj / – még vissza vissza néztél / És teltek napok – múltak évek / A Kötődések / miket szaggattam / kényszerből / készakarva / most irgalmatlan kötelekként / millió szakadt / szállal mind / ott lobognak / szívemre gabolyodva / Fájnak és / mégse fájnak / mert bárhol lehetsz a Világban / ezek a szakadt szálak KÖTNEK / Menj! / Tedd a dolgod / Átadlak végképp a világnak*”.

A költő életének személyi, materiális elemei alkotják a szárnyas oltár predelláját, a talapzatot. Ez a verskötet voltaképpen lelki önéletrajzi regény. Egy ember vallomása, aki kereste a kiutat a magányból, kereste az emberi kapcsolatot mint az emberi lét értelmét, s amikor végre megtalálja,

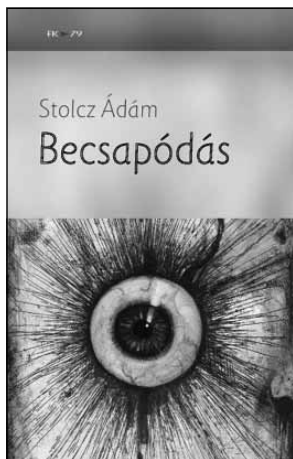
önmaga akaratától függetlenül mond le róla, de idézem a verset: „*Legyen áldás / e búcsúzásban / hogy sokáig / szoríthassam még / újra és újra azt a kezet kezet / melyet kényszerből / készakarva / mindig elengedek*”. A vers vezérmotívuma a vissza-visszatérő ellentmondás: kényszerből és készakarva. Amely föloldhatatlan kettősség az egyén sorsán keresztül kifejezi a magányos, csak a Teremtőben vigaszt találó ember létezésformáját.

És így jutunk el a másik párbeszédfonalhoz. A párbeszéd a Teremtővel gondolatsorhoz. A *Végső kérdés a Teremtőhöz* című versben ugyanazt a kettősséget fogalmazza meg, amit lányával megélt és megél. Világosság és Sötétség, Égi világ és Földi világ, a Férfi és Nő lénye, Tudás és Hit. Cselekvés és nem cselekvés. „*Uram! / Megosztottad az Egészet / mert nem bírtad elviselni / Magánosságodat / Hogyan várod el / éntőlem / hogy elviseljem azt*”.

Ezzel a kör bezárult. Az emberi létezés az ellentétek egysége, amelynek végső megvalósulása a magányosság, ami ellen küzd ugyan az ember, de tőle sohasem szabadulhat. Egy vigasza lehet csak, hogy a Teremtő ugyanattól szenved, amitől a Teremtménye.

Szalay Károly

Sok-sok erőszak és szex

Stolz Ádám, *Becsapódás*,
Fiatalkor Szövetsége,
Budapest, 2016

Stolz Ádám, úgy tűnik, türelmes ember. Hosszú évek óta publikál verseket színvonalas lapokban, mégis 2016-ig várt azzal, hogy első önálló verseskötetét kiadja. Ez a türelem lehetővé tette, hogy más, világmegváltó hajlamú elsőköteteseknek az élet minden területén fontosat mondani akaró, nyilvánvalóan megvalósíthatatlan célkitűzéseivel szemben ez a kötet egyetlen témát járjon körül.

Ez a téma nem más, mint a macsó maszkulin identitás. Nem sokat titkolózik a kötet, az *Első benyomás* ciklus első verse leszögezi: „Én vagyok a férfi, / aki semmit nem mond, és az sem igaz. [...] Én vagyok a férfi, / én vagyok az állat” (10). Talán a kötet mottójaként felfogható megszólalásból is látszik, hogy az identitáskeresés erősen sarkított állításokból épül fel. Az első verstől az utolsóig kísért a kérdés, hogy ebből mennyit érdemes szándéka szerint komolyan venni, mennyi a póz, mennyi a gúny és paródia, mennyi a paródiának álcázott komoly, illetve

a fentebbiek összes lehetséges keveréke. Az erről szóló vitát a végtelenségig lehetne folytatni, de nincsen rá szükség, mert sajnos a férfiúi identitásról olyan kevés újdonságot olvashatunk, hogy az még paródiaként is felületesnek hat.

A férfiasság elsődleges alkotóeleme a kötet szerint az erőszak, általában véve a dolgok erőszakos rendezésének erőltetése: „Én vagyok a férfi [...] Aki kitöri a nyakad [...] Akitől kékre-zöldre vert szájad / szára a végtelenbe kókad” (10); „Gyomorszájba rúglak, / és ha ezt is megúszod, / és ha ezt is megúszod, a fejedet is ütöm.” (22); „Úgy ütöm a fejed, / hogy lásd, a repülő fogak [...] az ökönyálból húznak kondenzcsíkokat.” (52); „Most te jössz! / Téged is kinyírlak! / Bosszút állok! / Nézz fel! [...] Megöllek, így megbosszulok mindent! / Igaz, már azt sem tudom, mit és minek. / De már nem is számít!” (61). A gyakori agresszív megnyilvánulások kiváltó oka és elszenvédője többnyire ismeretlen (néhol párkapcsolaton belüli helyzet feltételezhető), úgy tűnik tehát, hogy a dühkitörések ábrázolása öncélú, és kiemelt fontosságú.

Az erőszak kapcsán mintegy mellékesen megjegyzendő, hogy a kötet nem egy bizonyos férfi identitáskeresését követi végig, hanem különböző személyek identitásait, hangulatait fésüli össze, mintegy a lehetőségek albumát adva. Ezt a *Visszafogott ember vagyok* című versből tudjuk meg legélesebben, melynek alapállása nem képzelhető el más versek feltétel nélküli agresszióval operáló beszélőinek szájából: „Visszafogott ember vagyok. / Visszafogott, szebben: mulya. Csak a számat nyitogatom, / nem szólok be semmit soha.” (19).

A férfiidentitás kötetbeli második legerősebb alkotóeleme a szexualitás közepesen finoman burkolt megjelenéseire köthető. Tulajdonképpen adja magát, hiszen könnyű mindent az ellenpontjához képest bemutatni, illetve kapcsolataiban leírni, így célszerű választásnak tűnik a férfit a nővel való viszo-

nyában ábrázolni: „Anyaszületlen lubickolok / indoor jakuzzimban: a nőben” (32); „A férfinak csak az a mentőcsónak, / ami legalább egy léket felmutat. / Figyeled, milyen szép gömbölyűek / ezek a napon barnult tutajfák, / de ha te rájuk hasalsz, / ők összezárják / a lábukat.” (48). Az idézett sorokból is látszik talán, hogy a férfi-női viszonyoknak legalább annyira elviccelése zajlik, mint mélységének feltárása. Az erőszak és a szex tehát nem mint témák vagy mint leírni kívánt életaspektusok kifogásolhatók, hanem sekélyességük miatt – arra a kalandfilmre emlékeztet ez a feldolgozás, melyet a könnyű közönségsiker reményében nyomnak tele sok-sok erőszakkal és szexszel. Ez az eljárás kalandfilmek esetén működni szokott, a költészetben ugyanez eddig (sajnos, vagy nem sajnós) nem volt jellemző.

Az önmeghatározás-kísérletek, identitáskeresés az egész kötet legfőbb vezérfonala. Az önmeghatározás-kísérletek gyakran a másíknak, a „te”-nek a meghatározásával alkotnak párhuzamot, abból a szükségszerűségből kifolyólag, hogy valamit (jelen esetben az ént) csak másvalamihez képest lehet definiálni. Ez egyes esetekben grammatikai szinten is egészen jól megragadható: „Én vagyok a férfi, / én vagyok az állat, / aki mindig visszaüt” (10); „Én vagyok a csaj a rúdon [...] én teve vagyok, teve / ti, púptalanok, pedig, idióta lovak.” (28–29). Az önmeghatározási kísérletek rendre eltérő eredménnyel zárulnak, a felvillantott megoldási lehetőségek miatt a kérdés végig nyitott marad, ezzel szerencsésen sikerül elkerülni, hogy a könyv tézisek szócsövéné váljon.

A beszélők önjellemzése során megtudhatjuk, hogy a férfi szeret meccset nézni, szeret húst zabálni, időnként igénye van szerető vagy anya-típusú személyek közelségére, keveset beszél, de szeret dicsekedni és kötekedni. Várnánk, hogy még egy autó és egy pecabot is előtűnjön, csak hogy teljes legyen a viccdalokon megszokott sztereotípiagyűjtemény.

Eddig kevés szó esett ebben az írásban a versek poétikai-nyelvi megformáltságáról, melynek legfőbb oka a recenzens gyarlóságán kívül annyi, hogy ezen a téren különösebb kísérletezési szándékról nem lehet beszámolni. A divatosan többértelmű cím már jelezte, amit maguk a versek később megerősítenek, hogy poétikai tekintetben a szerző elég jól megtanulta, hogyan érdemes a ma fiatal irodalmárgeneráció köreiből költészettel megszólalni. Képalkotására az alábbi szöveghelyeket találtam jellemzőnek: „rajtam pedig pikkelyé fagyott az izzadság.” (19); „Szappanbuborékká fújtad át magad az óriás nyalókádon.” (54); „Anyádat nem szidom. [...] Így csak te maradsz meg nekem, / a petefészekből kiesett, / idomtalan méhlegénye, aki a földet érés előtt / szárnyra kapott a zuhanásban.” (64). A képek eltaláltságának értékelése meglehetősen szubjektív, jelentéssűrítő erejük és szellemességük azonban vitathatatlan.

Kétségtelen, hogy Stolcz első verseskötete erényekben és gyengékben egyaránt gazdag. A recenzens szubjektív faktorokat kizárni nem tudó ítélete szerint azonban sajnós a második kötetnek kell majd olyan jónak lennie, hogy már beleszapódhasson a magyar költészet legfelső rétegébe.

Görög Dániel

Tisztítóűz

Minden jó vers önálló világ, sajátos hang, fölcserélhetetlen. Szabé-nyi Ildikónak lehettek tanítómesterei (Nagy László, Bella István, Csoóri Sándor, Tornai József), de amit tőlük tanult, azt alig lehet észrevenni, mert egészen mást hoz napvilágra a tanító vagy a példakép őszintesége, mint az övé. Voltaképpen arra vezették rá, hogy miként legyen önmaga. A költészet Szabényi Ildikó számá-

Szabényi Ildikó, *Mély zuhanásom*, Napkút Kiadó, Budapest, 2016

ra nem annyira szakma, mesterség vagy játék, hanem saját, öntörvényű belső világának a kivetítése. Nem politizál, nem száll vitába más költők hitvallásával, kedvenceihez sem „csatlakozik”, csupán megragadja műveikben a keresetlenség, a lélek védtelen, póre föltárulása, az érzelem intenzitása. Nem kreál újszerű formákat, költői trükköket, legszebb sorai, futamai és kompozíciói nem valamilyen stílusáramlat szokásaiból, hanem csakis belőle fakadnak.

A bárkire váró hétköznapi tragédiákat éli meg felső fokon, a halottaiért érzett gyászt, a szeretteiért való aggodalmat s a gyöngék iránti szánalmat, de olyan súllyal, mintha labirintusban eltévedt, segítségre hiába váró barlangkutató vagy a sivatagban bolyongó, forrásra, zöld szigetre nem találó maradéka volna egy eltévedt karavánnak, hajótörésnek. Pontosabban melyek is ezek a mindennapi tragédiák? – Mindenekelőtt a mulandóság tudata. A magáé éppúgy,

mint a szüleié, szeretteié. Ennek előérzete állandóan ott lebeg a feje fölött, a versek tanúsága szerint olykor a pánik, a kétségbeesés állapotában. A halál-sejtelem valósággá is válik, amikor elveszíti öreg és beteg szüleit, vagy legkedvesebb ismerőseinek valamelyikét. A belga Maeterlinck (1862–1949) írta, hogy a lélekben lakoznak az igazi, bárki által megélhető rémségek, nem a színházak véres

tragédiáiban, a természeti, politikai vagy történelmi csapásokban, amelyekből az újságok szenzációt keltenek (*Mindennapi tragédia*). Ne legyen félreértés: az éterben terjengő negatív hírek ugyancsak hatnak sorsunkra, közérzetünkre, megmozgatják érzelmeinket és tiltakozásra készítetnek – de a világ minden szörnyűségét képtelenek volnánk földolgozni magunkban, s döbbenetünk csak a következő katasztrófiáig tart. Szabényi Ildikó nem a szenzációt keresi, de mélyen igaz fájdalomról ír, olyan érzékenységgel, mint amilyennel szerzetesek és szerzetesnők élték át hitüket, s könnyörögtek Istenhez, a Szűzanyához és annak szentséges fiához. Egyéni megpróbáltatásai közügyekként hatnak: mindnyájan eljövendő halálunk sejtelmében, a szorongás állapotában élünk, hozzátartozónkat, bajba jutott vagy távol levő szeretteinket is féltve. Szabényi Ildikó ezt nagyítja föl akaratlanul, kényszeresen. Ritkán említi a teremtés vagy a gondviselés vallások-

ban megszemélyesített alakjait, mégis a hívő emberek áhítatával és rettegésével gondolkodik a világ szájalomra és együttérzésre méltó dolgairól, jóval ritkábban örömeiről. Nincs rá jobb szó, noha a korlátolt lelkek többnyire gúnyolódnak ezen: a poétának *lelke van*, akárcsak e minősítésre méltó férfi kollégáinak, akik között még olyan erősen maszkulin egyedek is akadnak, mint Ady Endre, aki „elvértett egy gondolaton”.

Bármennyit változik a líra, akárhogy menekül napjaink számos versírója az érzelmeiktől vagy az önkifejezéstől a híg érzélgősségbe, izgalmas sztorikba – a költészet lényegi sajátosságaitól, a fájdalomtól csak magának a lírának az árán szabadulhatna meg. Ám az önmagát a rajta kívüli dolgokban, jelenségekben megtaláló vagy legalább megsejtő tárgyias (objektív) líra éppúgy nem lélek nélküli, mint a legnagyobb romantikusok, a trubadúr-kor szerelmesei, a szentekhez imádkozó középkori himnikusok vagy az álomlátó, vajákos költők művei. A tárgyiasság olykor – mint Szabó László esetében is – arra is lehetőséget kínál, hogy a költő saját magára is kívülről tekintsen, mint egy nehezen kiismerhető idegenre. Paradox módon ez az önismeret legjobb útja. „Objektív vagyok, hogy szubjektivitásomnak hitelt szerezzek” – mondhatnám. Szerb Antal szerint a tudathasadásosok kiváltsága ez – példái meg is győznek; József Attila lelki „megkettőződése” már akadémikus szinten elismert. Szabó Lászlóról úgy gondolom, inkább az érzékenységnek egy különös fokozatáról van szó, és ennek köszönhető, hogy önmagát mintegy felülről szemléli, s a rajta kívüli személyekkel, lényekkel és dolgokkal is képes azonosulni. *Én és nem én* között megszünteti a különbséget, és erre nem a szerepjátszás,

hanem a sokszor meghatározatlan eredetű szorongása teszi képessé. Alkalmra alig van szüksége, a fájdalom jön magától. „S a csupasz fa / ágán / fennakad egy / vers” – ki tudná megmondani, hogy ez vajon az öröm, vagy épp ellenkezőleg, a világra kiterjedő részvét miniatűrje inkább (*Egy vers*). Nem célja, hanem belső késztetése, hogy átélje a világ gyötrelmeit.

Amikor azt írja *Hazatalálok* című versében: „Tengerek mélyén / ősidők parancsa / vibrál”, majd azt, hogy „Porladó koponyák / oszladoznak a / sivatagban, hol / döglött madarak / potyognak az égből”, és úgy zárja költeményét, hogy „valahol tüzek égnek, / nagy, olthatatlan / tüzek, melegük átjárja / a lényem, és csak / az érzés, a gondolat / marad, testem elporlad, / szívem leáll, és végleg / hazatalálok –”, akkor nem panaszkodik, hanem létének törvényét teszi közkinccsé. Abban talál vigaszt, amitől retteg; ott talál végső otthonára, ahonnan kiszakadt: a nemlétben. És furcsa módon így győzi le a félelmet. Az élet a tengerben fogant sok millió évvel ezelőtt, és az elmúlást, amit származottjaira rárótt, vállalni kell. Ez a tengerek mélyén vibráló ősidők parancsa, ez van a mélyén minden cselekedetünknek, akkor is – és most idézhetném a háziasszonyi teendőit végző költő asszony sorait –, ha ebédet főz a családjának, vagy ha elmerül a napszakok, évszakok változásaiban, az idő múlásában. Az ősi lét iránti érdeklődése alighanem azért izgatja, mert a modern élet hamar mulandó valósága annyiféle idegenséget aggatott reánk, hogy elveszítettük kapcsolatunkat kozmikus eredetünkkel és mivoltunkkal. Egy háromrészes énekében a *táj nehéz légzését* hallja meg, s a szélfúvás *az idők kezdetét* közvetíti hozzá. Kétségbeesését az ősi beavatottság elvesztésének tulaj-

donítja. De csak zárt ajtókat lát, hiába dörömböl, s keresi a kulcsokat, az „ósidók kulcsait / titkok / szörnyű sűrűjében” (*Titkok sűrűjében*). Az idézőjeles kiemelés számomra arra utal, hogy a praktikus, modern élet keretei között elvesztette az emberi létezése iránti bizalmát. Ezért keresi magányában az eredetet, a „lelki rokonságot”, nemcsak a féltett családban, nemcsak a természet gyorsan illanó szépségeiben, a különböző lények virágzásában-hervadásában, hanem az élettelen kőben és az elemekben is, a ki tudja, honnan támadó széljárásban vagy a tájra leszálló éjszakában. Haláltudata mindenüvé elkíséri, gyászairól képtelen elfelejtkezni, s önfeledtsége csupán közvetett ajándék, például az a boldogsággal kacér gondolata, hogy „Hajnali csend / tengerek mélyén / álmokat / ringat”, vagy néhány sorral alább a megszenvedettség vigasza: „fájdalmam / igazgyöngybe / préseli a múló / idő” (*A világ tüdejét*). Kiemelkedőnek tartom azt a versét, amelyben együtt érez, létezik, lélegzik a csak ő tudja, miként érző fákkal: „Kopasz fák / dideregnek a télben. / Meltósággal viselik / sorsukat” (*Nem tudom*). Mintha teljesítette volna Nemes Nagy Ágnes fölszólítását: „Tanulni kell. A téli fákat. Ahogyan talpig zúzmarásak” (*Fák*). Nézzük a Szebényi-vers folytatását: „Nézem / a természet csodáját, / hatalma alatt / összeroppanok, / kisebb vagyok / egy homokszemnél is. // Az élete sebe / vérzik, de / hajnalban / madársereg hoz rá gézt – // Arcom a jövőbe emelem. / Szívem titkait / rakosgatom, / nézem a kopasz fákat / a didergő télben, / és nem tudom róluk / levenni a szemem.” Kicsit

érzelmesebb a nagy tanítónál, s bár versei tömörek, nem mindig spórol a szavakkal („Arcom a jövőbe emelem” – ilyen volt már) – de így is a neki való legjobb úton jár. Természetesnek tartom, hogy útja Istenhez vezette. Megválaszolhatatlan kérdéseihez nem ad kulcsot sem tudósok, sem papok tanítása, csak az a világszellem, amely nem azért van, hogy kívánságainkat teljesítse, hanem hogy szüleünk rendre és meghaljunk rendre, ahogy Hérakleitosz hagyta ránk gondolatát. S ez nemcsak az egyes emberre – az egész emberiségre érvényes. Verse szerint *Csak Isten* nem hal meg, csak mi magunk, mindenestül, amiben bánatunk, örömünk telt. Egyszer még szorongásaink ősforrása, a halál is kihál:

És kipusztulunk mi is,
mint a dinoszauruszok, és nem
lesznek fűzfák, akácok, nem
lesznek pipacsok, kórók, tulipánok,
se bálnák, kutyák, majmok,
éneklő madarak, verebek, rigók,
elpusztul a Föld, A Nap, a Tejút,
kihál az emberiség, nem lesz
gondolat, akarat, fájdalom, nem lesz
vágy, szenvedés, szenvedély, élet és
halál elpusztul velünk, nem marad
utánunk semmi, csak Isten –

Ezt az Istent ő teremtette, megérdemli, hogy higgyen benne. Istent ilyenként nehéz szeretni, mert vitakozhatnánk jóságáról, de nem érdemes. Alázatra ugyanis szükség van – erre gondoltatja olvasóját a meggyőző költői szó, Szebényi Ildikó szava.

Alföldy Jenő

Miskolczy Ambrus

Bizánci modell és bolgár valóság a román történelem hajnalán

A románok a bizánci modellt vették át szláv közvetítéssel – ez a legáltalánosabb séma a középkori román világ jellemzésére. És ehhez még hozzáteszik, hogy Bizánc a román világ számára a legitimáció forrása volt. De nemcsak a románok számára! Miben rejlett Bizánc varázsa? Mindenekelőtt a város csodálatos látványában, és emellett a rendben. De ezt a rendet kívülről és belülről is a barbárok fenyegették, más szóval a rendetlenség, az anarchia. A bizánci modell maga az autokrácia, az egyházra is kiterjedő, korlátlanul hirdetett császári hatalom, ami a diplomácia, más szóval a cselszövés művészetével társult. Mert ez az autokrácia hol okosan harcolt, hol esztelenül, hol okosan manipulálta népeit, hol addig fojtogatta őket, amíg fel nem lázadtak. Erről szól a korai román történelem is. Bizánc nemcsak valami távoli mesebeli városként hatott a románokra, a Bizánci Birodalom – és a belőle kiváló Bulgária – volt a románok számára sokáig a szervezett életkeret. A románokról szóló első tudósítások is a bizánci krónika- és politikai irodalomban bukkannak fel – igaz, viszonylag későn, a 10–11. században. Hogyan alakult ki ez az őket környező és létüket olyan messzemenően meghatározó világ, amelynek aztán a 12. század végén – egy ideig – főszereplőivé váltak? Miként jött létre az a paradox helyzet, hogy míg a neolatin nyelvet beszélő népek a nyugati világba integrálódtak, sőt ők – franciák, olaszok, spanyolok, portugálok – testesítették meg a nyugati világot, a román, az egyetlen olyan neolatin nép, amely Róma nevét saját megnevezésében átörökítette, a keleti világ tagjává lett. Miként is került szembe egymással Nyugat és Kelet? És miként alakult ki ez a fájdalmas konfliktus, amelynek ma is tanúi és részesei vagyunk?

Konstantinápoly alapításától a Bizánci Birodalomig: „Románia” és Róma. A Bizánci Birodalom kifejezés a 16. században született. A hajdani kortársak magukat rómainak (Romaioi) nevezték, országukat római birodalomnak tekintették és gyakran Romániának nevezték, mások is, olykor a magyarok is. Bizánc régi, Kr. e. 7. századi görög település, amelyre aztán Konstantin császár – Isten sugallatára – hatalmas várost építtetett, majd 330-ban (Kr. u.) ide – immár Konstantinápolyba – helyezte át Rómából a birodalom fővárosát. Ezzel kiteljesítette azt a világtörténelmi fordulatot, amelyet korábban a kereszténység üldözésének megszüntetésével hajtott végre. Ő maga ugyan nem tért át a kereszténységre, de a görögkeleti ortodox egyház szentként tiszteli, hiszen hatalmát egyre inkább a keresztény egyház erősítésére építette. Olyan zsinatot hívatott össze Niceában, amelyen tisztázták a keresztény vallás

hittételeit. Utódja, Julianus Aposztata ugyan a napkultusz jegyében igyekezett a keresztényeket háttérbe szorítani, mégis a következő császár, Theodosius a század végén a kereszténységet államvallássá tette, a pogány kultuszokat betiltotta. A birodalom viszont a népvándorlás miatt olyan sok problémával került szembe, hogy nem lehetett egyben tartani, végleg két részre szakadt, két részét, a keletit és a nyugatit immár két császár uralta. A Nyugatrómai Birodalmat elsöpörték a népvándorlás hullámai. A barbárok borzalmas pusztításokat végeztek, ugyanakkor a császári örökségről nem mondtak le, tisztelték és meg akarták szerezni. 476-ban a nyugati császárság megszűnt, uralkodóját egyik germán törzsfőnök letette a trónról, és a szenátussal együtt a keletrómai császártól kérte új császár kinevezését, de nem tudtak megegyezni. A 6. században Justinianus császár visszahódította Itáliát, Hispánia déli részét és az afrikai tengermellék nagy részét, de utódjai a nyugati részeket fel kellett adni. Ebben az állandó ostromállapotban alakult ki az a finom és bizánciként elhíresült diplomácia, amelynek mesterei különböző ellenfeleiket pénzzel és ígérekkel egymásra uszították. Bizánc tudott alkalmazkodni, megújulni, de nem ment át olyan formációváltozáson, mint Nyugat-Európa. A hivatalos ideológia egyenlőséget vallott, a valóság éles társadalmi szakadékokkal járó vagyoni rétegződés, a bizánci társadalom az emberi történelem egyik legzárványosabb társadalmá,¹ ugyanakkor a leglátványosabb, alulról a csúcsokig ívelő karrierekkel. Nem egy császár illír parasztként kezdte, mint Justinianus is, vagy egyszerű balkáni (Nis, Naissus) városi szülöttként, mint Nagy Konstantin. Márpedig a császár volt a bizánci világ központja: Jézus Krisztusnak, a pantokrátornak (a világ urának) földi helytartója, a világ első embere. És bár a bizánci világ szigorúan hierarchizált világ volt és maradt, a földi hierarchia leképezte az égi hierarchiát, amelyet angyalok, szentek, apostolok, próféták alkottak, ugyanakkor a császári trónra vezető út bárki számára, a birodalom minden polgára előtt nyitva állt. Az uralkodó személye szent, ő garantálja a rendet, amelynek a megsértése szentségtörés, Isten elleni bűn.² Igaz, ha a császárt zsarnoknak találták, akkor már ő vétett az isteni rend ellen, és egyszerűen agyonverték.³ Ortodoxia, autokrácia, jól szervezett adóztató szervezet jellemezte a bizánci világot, amely szakszerűen kialakított hivatalnoki karral rendelkezett, és az uralkodónak természetesen állandóan meg kellett küzdenie a hivatalnok arisztokráciából kiemelkedő nagybirtokoscsoporthoz hatalmi törekvéseivel. Ezeket a 11. századig sikerült kordában tartani. Bizánc ereje jól szervezett haderejében rejlett, és finom diplomáciájában, abban, ahogy szomszédjait és ellenségeit egymás ellenében is manipulálni tudta. Voltak időszakok, amikor a gazdagtól a szegényig mindenkit hadra lehetett fogni a közös érdekében. A bizánci népet a birodalmi elit nem egyszerűen nemes fajnak tekintette, hanem „új választott népnek”, „új Izraelnek”. Miközben a demokráciát eleve károsnak tartották, az életet szabályozó eszmény az igazság (αλήθεια) volt, ennek jegyében más népeket is integrálni tudott. És a soknemzetiségű birodalom görög-ortodox, homogén kultúrájú, más eszményeket

¹ Alain Ducellier, *Le drame de Byzance*, Paris, 1997, 123.

² Hélène Ahrweiler, *L'idéologie politique de l'empire byzantin*, Paris, 1975, 136–142.

³ Ducellier, *Le drame*, 122., 163.

valló népekkel szemben türelmetlen birodalommal változott, amely egyben a maga felsőbbrendűségét a régi görög kultúra egyes elemeinek éltetésével is alátámasztotta. Ezzel is ellensúlyozta az őt ért csapásokat.⁴ Bizánc katonai ereje ugyanis a szabad parasztságon és a jól szervezett lovasságon alapult. Amikor azonban a helyi arisztokrácia megerősödött, meggyengítette a szabad rétegeket, valamint a lovasság fenntartását biztosító szolgáló birtokrendszert, csökkentette az állami adóalapot is, és ezzel a hadsereg is úgy meggyengült, hogy végzetes vereségeket szenvedett, a birodalom pedig hatalmas területeket veszített el.⁵ Bizánc szervezett állam- és társadalomszervezet volt, de törékeny, mert a császári hatalom és a közemberek tömege között nem alakultak ki közvetítő társadalmi rétegek, és ezért – némi anakronizmussal – „totalitáriusnak” is nevezhető.⁶

Bizánchoz képest Nyugat-Európa maga volt a megtettesült barbárság. Igaz, a barbárok, a különböző germán törzsek vezetői nem akarták lerombolni Rómát, hanem folytatni a maguk módján, a barbár királyok elismerték azt, hogy fölöttük áll a bizánci császár, legfeljebb nem engedelmeskedtek neki.⁷ Közben a helyi társadalmak és az új foglalók társadalmak összeolvadtak. A világhódító Róma megsemmisítette a kelta vagy a dák uralkodó rétegeket, a barbárok viszont ráépültek a római világra. A régi római arisztokrácia elsősorban az egyházi világban érvényesült a maga szellemi fölényével. A világi kultúra összeomlott, a római Fórumon marhák legeltek,⁸ de a római pápa lassan kiemelkedett a főpapok sorából. A római katolikus egyház lett a kultúra hordozója, a királyok legfeljebb olvasni tudtak, és törték a latint, amely a keresztény világ hivatalos nyelvévé lett. Az egyház lett a legszilárdabb szervezet, amely az államok és tartományok fölött állt. Minden – szellemi, lelki – igényt kielégítő nagy közösség, amely a gazdasági élet dinamizálásában is szerepet játszott.⁹ A megújulás alapja az egyházi birtokok egy részének kisajátítása volt. Martel Károly frank királynak ugyanis lovas harcosokra volt szüksége, ezek kiállításához pedig földbirtok kellett, hűbértartókat a katonai szolgálatért. Az egyháznak is hűbértartóként kellett átengednie a maga földjeiből. A nyugati lovag előképe a bizánci pikkelyes vértbe öltözött lovas, a katafrakt volt, ennek pedig az ellene is harcoló perzsa. Martel Károly 732-ben megállította az arabok Hispánia felől való előnyomulását. Unokája, Nagy Károly pedig megtette azt, amit addig senki sem mert. Császárrá, a rómaiak császárává koronáztatta magát 800-ban. Igaz, a Karoling-birodalom csak „falusi főnökség”, míg Keleten Bizánc ragyogott, de ez a nyugati falusi főnökség „egyetemes méreteket öltött”, olyan koncentrikus körökként terjeszkedett, melyek egyetlen központját az uralkodó foglalta el.¹⁰ A pápa pedig, aki a koronát a császár fejére helyezte, a koronázással a konstantinápolyi pátriárka mellé emelkedett, és immár nem kellett magát

⁴ Ahrweiler, *L'idéologie*, 51–52., 55., 63.

⁵ *A Companion to Byzantium*, szerk. Liz James, London, 2010, 40.

⁶ Robert Browning, *Byzantium and Bulgaria*, Berkeley, Los Angeles, 1975, 195.

⁷ Hugh Trevor-Roper, *The Rise of Christian World*, London, 1966, 66–71.

⁸ Hagen Schulze, *Kleine deutsche Geschichte*, München, 2009, 12.

⁹ Fernand Braudel, *Grammaire des civilisations*, Paris, 1993, 576.

¹⁰ Georges Duby, *Des sociétés médiévales*, Paris, 1971, 23.

a konstantinápolyi császár alattvalójának tekinteni.¹¹ A római pápa lett a nyugati világban a legitimáció legfőbb forrása, míg a konstantinápolyi pátriárka a császár alattvalója maradt, a hierarchiában a második helyen állt, bár olykor császárként viselkedett.¹² A császár és a pátriárka valósággal szolidaritásra volt ítélve.¹³ A konstantinápolyi pátriárka csak a legrangosabb és legtekintélyesebb egyházi vezető volt a keleti püspökök között. Ha szembe is fordulhatott az uralkodóval, olyan hatalomról, mint a pápa, aki olykor a császárok fölé próbált emelkedni, nem is álmodhatott. Viszont olyan harc nem támadt köztük, mint a pápa és egyes európai uralkodók között. A pápa a maga állama fölött rendelkezve szinte töretlenül az országok és birodalmak fölötti hatalmat képviselte. A keleti és a nyugati keresztény egyház közötti különbséget a szerzetesrendek különbözősége is érzékelteti. A nyugatiak élen jártak abban, hogy a mezőgazdaságban meghonosítsák a technikai vívmányokat. A keletiek alapvetően szemlélődő rendek voltak, a szerzetesek a világtól elvonult aszkézisnek adták át magukat. A nyugati társadalmi világ a bizáncival szemben maga volt az anarchia. A bizánci autokráciával szemben a hatalom fragmentálódása jellemezte a nyugati világot. Ebben egyházi és világi hatalom olykor élesen – akut válsággal fenyegetve – szembekerült egymással. Nagy Károly halála után birodalma három részre bomlott, Nyugat-Európa majdani országaira. A nyugati Frankiából aztán Franciaország lett, a Keleti Frank Birodalomból Németország, az Alpokon túli területből pedig Itália. Ez Európa magja, az 1950-es években ebből alakult ki az Európai Közösség. A régi római és az új barbár társadalmak szintéziséből olyan társadalmi világ alakult ki, amely aztán lassú fejlődéssel és a maga forradalmaival a modern kapitalizmus felé haladt.

Alárendeltség és majdnem egyenlőséget jelentő partnerség fogta össze és osztotta meg a nemesi világot, mindenki valakinek a hűbérese (vazallusa) volt, az uralkodóig. A vazallus hűbérurával (senior) valamiféle szerződést kötött. A vazallus összekulcsolt kezét a senior összekulcsolt kezébe tette, és így fogadott hűséget, azt, hogy „tanáccsal és segítséggel” szolgálja urát, aki viszont birtokot és védelmet biztosított. Ez a lovagok világa, amelyben a becsület, az eskü megtartása volt a mindenki számára kötelező – és természetesen áthágott – erkölcsi kód. Mindenki valakinek hűséggel tartozik. A hűség szerződészerű, kölcsönös viszonyt feltételez. A lovag megjelenése forradalommal járt, vele változott a gazdaság és az értékrend. A lovagi létet biztosító uradalom önellátó egység, de maga is minőségileg változó termelési egység. 1000 után általánossá válik a rabszolgák felszabadítása. A társadalmi rétegződés vertikális jelleget öltött. A hűbérúr hűbéresének, a vazallusnak átadja az uradalmat, és az ezért fegyveres szolgálattal és lojalitással tartozik. A királynak a főurak a vazallusai, miközben ezeknek is megvannak a maguk vazallusai, és a hierarchia alján ott áll a termelő paraszt, aki dolgozik, de immár a neki átengedett földjén, és még a földesúri földön is robotot teljesít. De aztán fokozatosan ennek is bérlőjévé válik, és immár pénzzel váltja meg szolgáltatásait. Paradox módon éppen az egyház is ennek a folyamatnak az egyik motorja, pontosabban azok a szerzetesrendek,

¹¹ Trevor-Roper, *The Rise*, 99–100., 112–113.

¹² Ahrweiler, *L'idéologie*, 140.

¹³ Uo., 132.

amelyek önálló gazdálkodást folytatva, a termelékenységet növelő technikákat találnak ki. Ilyen a nehéz eke, amely már megfordítja a földet, míg a korábbi ekékkel csak a felszínt túrták meg. A háromnyomásos gazdálkodás pedig a tér sokkal gazdaságosabb kihasználását biztosította. Nőttek a gabonahozamok, tehát a termelékenység, és megjelent a vízimalom. A malom működési elvét már korábban is ismerték a Római Birodalomban, de nem alkalmazták, hogy elkerüljék a tömeges munkanélküliséget. A középkor sokat emlegetett ipari forradalma elsősorban a malmok tömeges elterjedését jelentette. Az energiaátvitellel az építkezést is forradalmasították. Épültek a várak és a városok, de ez utóbbiak viszont független testként működtek, az árutermelés folyamatosságát biztosították. A feudális világ városa gazdasági jelenség, szemben a keleti adminisztratív székhelyekkel, amelyek előkelőségek palotáival ékeskedtek, és „kenyeret és cirkuszt” követelő tömegeket tartottak el. A 12–13. században Bizánc városának népessége elérte az egymilliót, míg a nyugati legnagyobb városok – Párizs, Milánó, Velence, Genova, Firenze – lakossága 100 ezer körül mozgott.

Nyugaton a társadalmat úgy képzelték el, mint három rend – *oratores, bellatores, laboratores* (papok, lovagok, parasztok) – munkamegosztását. Csakhogy a várossal megjelent az is, ami ennek a rendi társadalomnak a dinamikáját biztosította, ugyanakkor hosszú távon a rendi világot bomlasztotta és a rendi világot felszámoló kapitalizmus felé vitte. 1000 után Európa két és fél évszázadon át virágzott. A 11. század végén támadásba lendült az addig őt szorongató muzulmán török és arab világ ellen. Annál is inkább, mert a törökök sorsdöntő vereséget mértek Bizáncre, amely lassan kiszorult a Fekete- és a Földközi-tenger keleti vidékeiről, és kis-ázsiai területei is egyre zsugorodtak. Nyugat-Európa viszont emelkedett. Ennek dinamikáját Hajnal István – saját koncepcióját összefoglalva – így látta: „Eu[rópa] fejlődése csakis a földművelő rétegből indult ki, nem a városiból, nem a szellemi elitből. Levezettem, hogy miként választódott ki a technikai fejlődés a parasztságból, s hogy csakis a parasztság eredeti társadalom- s munkaszervezete tette lehetővé, hogy az európai technika csodás fejlődésnek indulhatott.”¹⁴ A bizánci birodalmi rend nem kedvezett annak, hogy a technikai vívmányokat a mindennapi gyakorlatban hasznosítsák, visszafogta a nyugati világot jellemző társadalmi spontaneitást. A bizánciak ismerték az óraművet is, de nem időmérésre használták, vagy közhasznú energiaátvitelre, hanem arra, hogy a császári trónt a magasba emeljék vele, amikor fogadja a barbár követeket, akik persze csak ámultak.¹⁵ A görögtűz volt az egyetlen igazi találmány. Máig sem sikerült megfejteni a vegyi összetételét ennek a gyúanyagnak, amellyel az ellenséges hajókat meg tudták semmisíteni, és amellyel bevehetetlenné tudták tenni a várost. A világ legnagyobb és legszebb városát. Braudel szerint „rövid távon, hosszú távon az agrárélet szabályoz. Képes-e fenntartani az emberek növekvő tömegét, a városok oly ragyogó luxusát? Ez minden nap, minden század kérdése. Minden más, ehhez képest, szinte nevetséges.”¹⁶

¹⁴ Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára, Ms. 5383/213

¹⁵ Trevor-Roper, *The Rise*, 24.

¹⁶ Fernand Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II.*, II. Paris, 1966, 517.

A mából visszatekintve nevetségeseknek tűnnek a keleti és nyugati kereszténységet megosztó és egyházszakadáshoz vezető hitviták, amelyekről még sok szó esik. Kevésbé nevetségesek a kereszties háborúk, amelyeket a 11. század végétől a pápák hirdettek meg a Szentföld, Jeruzsálem visszahódítására. A kereszties hajdáratok az európai emelkedést és hanyatlást juttatták kifejezésre, az emelkedő Európa erejét, és aztán a 12. század derekától már inkább azt, hogy a gazdasági élet pangásnak indult, és a válságból adódó feszültségeket – örök recept szerint – háborúval próbálták levezetni. Kalandkereső imperialista lovagok és megszállott parasztok kerekedtek fel Krisztus sírjának visszahódítására. És amerre mentek, pusztítottak is, útközben még zsidókat is gyilkoltak, miközben zsidó kereskedők biztosították az ellátást. Az út a Szentföldre Bizáncan keresztül vezetett, és a város népe idegenkedve figyelte a barbárokat. Túl sok megpróbáltatásban volt része.

Milyen megpróbáltatásokban? Szálljunk alá a madártávlatból a történeti tájra!

Bulgária születése, fénykora és felszámolása. Bizánc a népvándorlás első hullámaait átvészelte. A germánokkal nem volt sok baja. Nem akartak a Dunától délre megtelepedni. Bizánc a gepidákat a gótok ellen tudta fordítani, ezek Itáliába mentek, nyomukban pedig a Belső-Ázsiából jövő hunok, akik még világbirodalmat is alapítottak, a Balkánra is betörték, aztán főerejüket Róma felé fordították, ám Attila végül is megkímélte a várost. Attila halála után a hun birodalom a nomád birodalmak sorsára jutott, felbomlott. Bizánc számára nagy kihívást a szlávok vándorlása jelentette. Őshazájuk az Odera és a Visztula között kereshető, valamint a Dnyeper felső folyásánál. Innen rajzottak ki az 5–6. században, és pedig a germán törzsek nyomására, ezeket pedig a hunok kényszerítették helyváltogatásra. Nem alkottak a lovas nomádokhoz hasonló szervezett erőt. Erejük nagy számukban rejtett. Elsősorban földművelésből éltek. Megszállták a Kárpát-medencét is, és nemsokára, a 6. század dereka után, a jóval kisebb számú, de annál szervezettebb nomád avarok telepedtek rájuk, akik a szlávokkal együtt a század végén áttörtek a birodalom dunai határvédő várrendszerét. Ennek köszönhetően megkezdődött a szlávok balkáni megtelepedése. 626-ban az avarok és a szlávok a perzsák segítségével Konstantinápolyt is megostromolták. A bizánci diplomácia közben már megtalálta az utat a még avar uralom alatt élő bolgárokhoz. Konstantinápolyban megkeresztelték Kovratot, aki ha nem is lett buzgó keresztény, viszont független birodalmat szervezett a Fekete-tenger északi partvidékén, Nagy-Bulgáriát. Ezt a 660-as évek végén a kazárok és a velük harcoló magyarok számoltak fel, ennek nyomán a bolgárok egy része a Volga mentén talált új hazát, a másik része Aszparuh kán vezetésével elfoglalta a mai Dobrudzsát, majd a Dunától délre megalapította az első bolgár birodalmat. Egy kisebb csoport viszont a Kárpát-medencében telepedett meg, akiket kései avarokként tartunk számon, és láttuk, akadt, aki a székelyek őseit látta bennük. (Mivel a bolgárokat onoguroknak vagy onogunduroknak hívták, a helyüket elfoglaló magyarokat is így nevezték el a nyugatiak, és innen a hungarus [és minden hozzá hasonló] kifejezés, a magyar nyelvben viszont a nándor jelentette a bolgárt, és ezért nevezték az egyik végvárukat, a mai Belgrádot Nándorfehérvárnak.) Aszparuh uralma Dél-Besszarábiát, Havaselve

sík vidékeit, valamint a Fekete-tenger, a Timok folyó és a Balkán-hegység közötti területet, az egykori Alsó-Moesiát foglalta magában. Aszparuh politikai hatalma abban rejlett, hogy a szlávokkal szövetségben az avarok és a bizánciak ellen. Ez utóbbiak erőit sokáig lekötötték az arab támadások, így aztán csak a 8. század közepén próbálkozhattak Bulgária megsemmisítésével, de hiába. A 9. század elején Krum kán hatalmát még tovább terjesztette, mint Aszparuh. Miután Nagy Károly felszámolta az avar birodalmat, a bolgárok uralmuk alá vonták Erdélyt és a Bánságot. Nem véletlenül nevezték a görögök Rettenetesnek (Κροῦμος), az egyik győztes csatájában elesett bizánci császár koponyájából kupát csináltatott, és abból itatta társait.

Bizánc nem omlott össze, hanem fokozatosan asszimilálta és integrálta a szláv közösségeket, amelyek egészen a Peloponnészoszi-félszigetig eljutottak. Az integráció a kereszténység felvételével járt együtt. A hittérítő papok lélekalászok és politikai komisszárok, akik sikeresen elterjesztették a görög nyelvet is a liturgia nyelveként. Egy bizonyos határig. A bolgár kánok felismerték a kereszténység beolvasztó erejében rejlő kihívást. Akadt, aki saját testvérét is kivégeztette, mert az felvette a kereszténységet. A sztyeppék világából hozott pogányság: a legfőbb hadisten és az ősök kultusza egyelőre védelmet jelentett Bizánc kulturális fölényével szemben, miközben a szláv alattvalók már egyre fogékonyabbaknak mutatkoztak a keresztény hit iránt. Bizánc élt is a lehetőséggel. A hittérítést azzal a radikális újítással kapcsolta össze, hogy a liturgiát és a szentírást szláv nyelvre fordították. A nagy vállalkozás két görög szerzetes, Cirill és Metód teljesítménye. 860-ban a kazárokat próbálták megtéríteni, de kudarcot vallottak, a kazár kán a judaizmust választotta. A morva uralkodó viszont néhány év múlva Bizánctól olyan térítőket kért, akik népe anyanyelvén hirdetik az igét. Így akarta ellensúlyozni a latin nyelvvel élő német püspökök és a frank királyság befolyását. Ezért küldte a konstantinápolyi pátriárka Cirillt és Metódot Morvaországba. A morva uralkodó egyházpolitikája nem hozott sikert, hiába élvezte még Róma támogatását is, a német püspöki hatalom győzött, a két szerzetesnek távoznia kellett, de fordítómunkájuk maradandónak bizonyult – először Bulgáriában. Ennek uralkodója, Borisz ugyanis a hagyományos frankbarát politikát akarta folytatni, és úgy akart áttérni a kereszténységre, hogy frank papok kereszteljék meg őt és népét, mire a konstantinápolyi császár háborúval fenyegette meg, és ennek hatására 865-ben inkább görög püspöktől fogadta el a keresztiséget, a kereszteléskor a Mihály nevet vette fel, és a császár lelki gyermekének fogadta. Ezzel Bulgária szimbolikusan az egyetemes Bizánci Birodalom része lett, valójában továbbra is független maradt. Borisz bolgár patriarkátus felállítását szerette volna elérni, de Konstantinápolyban nem hajlottak erre. Egy év múlva Borisz – éppen függetlensége biztosítása miatt – Rómának esküdött hűséget, és elkergette a görög hittérítőket. Aztán látva, hogy Róma sem akarja neki átengedni az érsek kijelölésének jogát, inkább visszatért a konstantinápolyi pátriárkához, cserébe a bulgáriai ochridi érsekség széles körű autonómiát kapott, és aztán patriarkátussá lépett elő. A bolgár cárnak már azért is rokonszenvesebb lehetett a bizánci modell, mert ebben az egyház vezetője alá van rendelve az uralkodónak. A keresztény Bulgáriában a liturgia nyelve még sokáig görög volt, de a hittérítés hatékonysága érdekében Borisz behívta az időközben elhalálozott Cirill és Metód tanítványait, akik mestereik

glagolita ábécéjét tovább egyszerűsítve kialakították a cirill írást, és szláv nyelven hirdették az ígét. 889-ben Borisz, úgy véelve, hogy műve biztonságban van, szerzetesként visszavonult egy kolostorba. Csakhogy fia a pogányságot karolta fel, mire az atya levetette a csuhát, visszaszerezte a hatalmat, fiát megvakította, és kisebbik fiát, Simeont ültette a trónra. A görög nyelv helyett a szlávot tették meg hivatalos nyelvnek. Így lett Bulgária a bizánci civilizáció szláv központja. Innen terjedt tovább ez a szláv nyelvű kereszténység a szerbek felé, akik lassan önálló állammá alakultak, és kibontakoztak a bizánci függőségéből. Az eredetileg török nyelvű bolgár nemesek, a bojárok is nyelvileg asszimilálódtak szláv alattvalóikhoz. (A bojár szó maga is török eredetű, előkelő harcost jelent, és a bolgár-török nyelvből került át a szó a bolgár-szlávba, az orosz és a román nyelvbe is.) Ugyanakkor a bolgárok számára a bizánci világ lett a követendő példa, a bizánci stílushoz igazodtak az építészetben, átvették az udvari ceremóniákat, de hatalmi igényeikről nem mondtak le. A bolgár cár elismerte Bizánc elsőbbségét, de immár a bizánci trónra tört. Ezek után a bizánci császár a magyarokat vette rá, hogy támadjanak Simeonra. De ez is megtanulta a cselszövés művészetét, s felbiztatta a besenyőket, hogy támadják hátba a magyarokat. A besenyőket kelet felől már amúgy is szorongatták az úzok, és amikor 895-ben a magyar főserég a Kárpát-medencében a morvák ellen harcolt, megrohanták az etelközi magyarságot, dél felől pedig a bolgárok támadtak.¹⁷

A magyarok egy része Erdélyen keresztül özönlött be új hazájába, és zömük a Tisza–Duna sík vidékein telepedett meg, hiszen ez volt az a terep, amely még alkalmas volt a nagyállattartó életformára. És ez volt az alapja a nomád, zsákmanyszerzésből élő életformának. A magyarok egész Európát végigpusztították, Bizáncig is eljutottak. Hadjárataik a frank királyságban azonban katalizáló erővel hatottak. 955-ben Ottó végzetes vereséget mért a magyarokra, és ezzel véget vetett az úgynevezett kalandozásoknak. Ezután a pápa mint az Egyház védnökét császári koronával kínálta meg, 962-ben pedig meg is koronázták, és ezzel megalakult a Német-római Szent Birodalom, amely 1806-ig állt fenn. A bizánci császárnak bele kellett nyugodnia, hogy az új császár rangban mellé emelkedett. Testvérének nevezte, míg a bolgár cárt csak fiának.¹⁸ De a bizánci–bolgár ellentétet nem sikerült, csak időlegesen feloldani. Bizánc azzal is megszilárdította helyzetét, hogy II. Baszileiosz, azaz Vazul császár Vlagyimir kijevi nagyfejedelemmel szövetségre lépett, és rávette, hogy az iszlám helyett 988-ban a keresztiséget vegye fel, és népét is térítse meg. A császár pedig 1018-ban felszámolta a bolgár cárságot, a Dunáig terjesztette a Bizánci Birodalom határát. 15 ezer embert vakítottatott meg, mert a szemkiszúrás az áruló alattvalóknak kijáró büntetés volt (miközben a kínzást a törvények tiltották, és a filantrópiát tartották a legnagyobb állami erénynek).¹⁹ Ez a kegyetlenkedés azért nem biztos, hogy valóban ilyen méreteket öltött, de a császár Bolgárölő jelzővel vonult be a történelembe.²⁰ Bizánc sohasem volt ilyen erős. Viszont a

¹⁷ Dimitri Obolensky, *A Bizánci Nemzetközösség*, Bp., 1999, 77–195.; Timothy E. Gregory, *A History of Byzantium*, London, 2003, 214–256.

¹⁸ Ahrweiler, *L'idéologie*, 47.

¹⁹ Uo., 52–53.

²⁰ Judith Herrin, *Byzantium*, London, 2007, 218.

keleti és a nyugati kereszténység közötti már korábban is fel-felvillanó ellentétek olyan ellenségeskedéssé fajultak el a pátriárka és a pápa között, hogy 1054-ben kölcsönösen kiátkozták egymást. Bizánc a nyugati császárokat sem nézte jó szemmel, bitorlóknak tekintette őket. De a felekezeti meghasonlás bizonyult igazán végzetesnek. A két egyház rítusa már korábban is eltért, dogmatikai vitáik is voltak, de 1054 után már a dogmatikai különbségek áthidalhatatlanná váltak. A keresztény Európát megosztó törésvonal jött létre. A keleti és a nyugati keresztények képtelenek voltak a korábbi arab, sem a későbbi török hódítók elleni összefogásra.

A Balkánon a románok teljes egészében Bizánc fennhatósága alá kerültek.

Vlachiák a bizánci császárságban. A balkáni románokat előszeretettel vlachoknak nevezik. A szó a germánoktól származik, mert ők a neolatin nyelveket beszélő népeket a volca nevű, eredetileg kelta, de ellatinosodott néptörödékről *Walhának*, majd *Walachnak* nevezték, tőlük vették át a szlávok, és náluk az egyes számú alak: voloh, többes számban: voloszi. A magyar nyelvben a *voloh*-ból oláh lett, a *volosziból* pedig olasz. A meglenorománok magukat *vlaşinak* nevezik. A *vlach* szó először a 9. században bukkan fel egy Metód életéről szóló írásban, és itt olaszt jelent. A bizánciaknál is a szlávoktól átvett *Βλάχοι* honosodott meg. A *vlach* szó elterjedése a vikingeknek tulajdonítható,²¹ akik a 8–11. században Skandináviából kerekedtek fel, hódítottak, raboltak és államokat alapítottak, mint a kijevi fejedelemséget, majd Franciaország északi részén Normandiát, aztán Angliára és Szicíliára telepedtek rá, és Amerikába is eljutottak. A *vlach* szó használata körül van némi zavar. A mai romániai románok általában a balkáni vlachokat románoknak tartják, de magukat nem tartják vlachoknak.²² Végül is kialakulóban van valamiféle konszenzus: a balkáni románok elnevezése: áromán (*armân, arămăn*), macedoromán, cincár, vlach, vlah; a havaselvi románokat ma is lehet *valah* névvel illetni, mert Havaselve régi neve a *Țara românească* vagy *Țara rumânească* (román ország) mellett *Valahia* volt, de Románia lakói románok. A balkáni románokat is nem egy történeti munkában egyszerűen (és helyesen) románoknak nevezik. Annál is inkább, mert a félsziget északi részein élő vlachok maguk is rumennek vagy rumânnak jelölték magukat, úgy, mint a Dunától északra élő románok.²³ De ezt tették a pindusi macedorománok, elsősorban a nomadizáló farszeroták, amikor *rumânnak, rămănnak* nevezték magukat.²⁴ A balkáni románoktól maradtak ránk az első román szavak, ha igaz. Ezek: „torna, torna fratre” (fordulj, fordulj, testvér). Még ma is tart a vita, hogy az első román szavak egyáltalán román vagy latin szavak-e. 587-ben hangzottak el ezek a szavak, amikor a Balkán-hegységben, a mai Aitos városának közelében a bizánci seregben egyik katona látván, hogy az előtte haladó öszvér éppen elveszti terhét, társát a fenti

²¹ Ilie Gherghel, *Câteva considerațiuni la cuprinsul noțiunii cuvântului „Vlach”*, Convorbiri Literare, 1920, 3.

²² Tom Winnifrith, *The Vlachs*, London, 1987, 44.

²³ Călin Felezeu, Ioan Lumperdean, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice*, Cluj, 1995, 25.

²⁴ Cicerone Poghiric, *Romanisation linguistique et culturelle dans les Balkans*, Les Aroumains, Paris, 1989, 11.

szavakkal figyelmeztette. A bizánci sereg már-már bekerítette az avar sereget, de a *torna...* kiáltás nyomán akkora ricsaj támadt, hogy mindenki elmenekült a másik elől. Mondhatnánk, csak a nyelvészek maradtak a csatatéren. Van, aki szerint katonai parancsszavak hangzottak el, mások viszont ezt azért vonják kétségbe, mert a „testvér” nem vezényszó. Szimbólummá lett ez a rövid felszólítás, egyik román nyelvész szerint „figyelmeztetés az óvatosságra”.²⁵ Hiszen a vulgár latin rengeteg emléke maradt, mintegy a román prelúdiumaként. A Római Birodalmat felváltó, vagy pontosabban folytató Bizánci Birodalom hivatalos nyelve ekkor még a görög és a latin volt, és ez kedvezett a latin nyelv továbbélésének.

Tény viszont, hogy a Balkánon a középkorban több olyan régiót is találunk, amelyet Vlachiának neveztek, éspedig Epiroszban Felső-Vlachia, Thesszáliában Nagy-Vlachia, Akarnániában Kis-Vlachia. Ezek a Vlachiák autonóm közösségek, a társadalmi szerveződés alapja a tanya, a katun (cätun). A szó trák-illír eredetű jelentése: sátor, a görögöknél: háznép, tábor. (A magyar *katona* szavunkat a görögből kölcsönöztük.) Egy-egy katun-hálózat élén állt a celnic (cselnik), más néven knyáz vagy primikjur. (A cselnik szó szláv eredetű, bolgár katonai vezért is jelentett, ennek ellenére csak a macedorománok körében él.)²⁶ A románok zöme jellegzetes etno-foglalkozási csoportot alkotott, pásztorok voltak. Többségük transzhumált, azaz télen a sík vidékeken legeltette nyájait, nyáron pedig a hegyvidéken. „Jellegzetes szokásuk – írta a 11. század vége felé Kekaumenos –, hogy nyájai és családjaik április hónaptól szeptemberig a magas hegyekben és igen hűs helyeken vannak”, mégpedig „Bulgária hegyeiben”.²⁷ A balkáni románok kisebb része nomadizált, a családdal együtt terelte nyájait, újabb és újabb legelőket keresve fel. A Szófia, Szkopje, Pristina, Szarajevó, Dubrovnik által körülhatárolható térségben mindenütt helynevek őrzik a románok pásztortevékenységének az emlékét. Állandó szállásaik a hegyvidéken helyezkedtek el, míg a völgyekben a szláv közösségek éltek életüket, az úgynevezett Szklaviniákban. Jelentős részben a román juhtartás biztosította a Balkán tejtermékekkel való ellátását. A balkáni románság két jellegzetes alakja volt még a katonáskodó *voinic* (vitéz) és a *szekeres* (cälátor), aki a távolsági kereskedelemről is élt. Idővel a románok egy része kolostorok vagy földesurak függőségébe került, és járadékszolgáltató földművelésre szorították.²⁸ A pásztortársadalom életét saját szokásjoguk szabályozta. Külső szemlélő számára ez a román világ olykor anarchikus tömegnek tűnt. 1160-ban Tudelai Benjámín spanyolországi zsidó rabbi útra kelt, hogy bejárja a Szentföldet és környékét, közben Thesszáliában is megfordult, és ott megtudta, hogy a Valachiában, a hegyekben élő románok nemcsak fürgék és durvák, hanem lejárnak rabolni Görögországba, nincs, aki velük meg tudna harcolni, és nincs király, aki uralkodni tudna rajtuk; vannak, akik azt mondják, hogy zsidók, nem is tartják a „nazarénus” (keresztény) böjtöt, zsidó neveket

²⁵ Călin Felezeu, Ioan Lumperdean: *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice*, 25.

²⁶ Cicerone Poghiric, i. m., 11.

²⁷ H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est européen*, București, 1992, 429.

²⁸ *Fontes Historiae Daco-Romanae. IV.*, szerk. Haralambie Mihăescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Buc., 1982, 27.

vesznek fel, a zsidókat testvéreiknek tartják, csak kirabolják őket, de nem ölik meg, mint a görögöket. Nem ismerik a törvényt.²⁹ Valójában ezek az autonóm közösségek a birodalomba hol jól, hol rosszul integrálódtak. Adót fizettek, katonáskodtak, és ha az adóprést elviselhetetlennek találták, fellázadtak. Arról, hogy a bolgár cár fennhatósága alatt, Bulgária keretében mit tettek a románok, hogyan éltek írott források nem szólnak. Többen feltételezték, a 17. századi Lucius Dalmatától a 20. századi Radu Rosettiig, hogy így jutottak el a románok Erdélybe.

A balkáni románok első történeti tette az volt, hogy 976-ban néhány szerkes megölte a Bizánc ellen lázadó bolgár cár fiát, Dávidot. A következő évben a császár a görögországi románokat Nikoulitzas parancsnoksága alá helyezte, majd miután a bolgár cárságot felszámolta, az ochridi patriarkátust érsekséggé fokozta le,³⁰ 1020-ban valamennyi bulgáriai románt az ochridai érseknek rendelt alá. 1066-ban viszont a thesszáliai románok, és velük görögök is fellázadtak a növekvő adóterhek miatt. A lázadást Berivoj larissai házában készítették elő, és mivel görögök és bolgárok is akadtak az összeesküvők között, az események megörökítője, Kekaumenos külön kiemelte a vezető román mivoltát (Βεριβόου τον Βλαχου). Ő az első név szerint ismert román történeti alak. (A Berivoj személynév aztán Fogarasban is megjelenik mint falunév, Berivoii, innen származik a Berivoji Boér család, amelynek jeles magyar sarjai is voltak.) A lázadók ifjabb Nikulitzast, a tartomány előljáróját is mozgalmuk élére állították. Igaz, Nikulitzas a császárt többször is figyelmeztetni akarta arra, hogy mi készül, de mivel kellemetlen dolgokat mondott volna az adópolitikáról, nem járulhatott uralkodója elé. Mint egy lavina, úgy indult a felkelés, de aztán a bizánci hadsereg megállította. Nikulitzas az amnesztia reményében átállt, néhány hangadót is letartóztatott, majd együtt mentek a fővárosba, ahol a császár kegyesen fogadta őket, majd némi idő múlva Nikulitzast átadta a pátriárkának, hogy ítélkezzen fölötte. Csakhogy a főpap nem végezte el a piszkos munkát, ártatlannak találta az előljárót, mire a kettős játékot játszó császár száműzte egy időre. Még egy évtized sem telt el, és Kekaumenos, idősebb Nikulitzas unokája, maga is tábornok, a császárnak adott tanácsait tartalmazó idézett művében hosszasan ecsetelte, hogy a románok álnokok, megbízhatatlanok, szöszegők. (Egyébként abból, ahogy Kekaumenos leírja Nikulitzas és a birodalmi vezetés kapcsolatát, az tűnik ki, hogy a császár és környezete még álnokabb és megbízhatatlanabb volt, csak kifinomultabb.) Ezek a románok, mármint „a románok népe” (Βλαχου γένος) – Kekaumenos szerint – eredetileg dákok és besszek, akik a Duna és a Száva mellékén éltek, ahol „most” a szerbek. Hűséget színleltek a rómaiak iránt, miközben állandóan támadták és fosztogatták őket. Ezért Traianus hadat indított, vezérüket, Decebált meg is ölték, aztán a románokat szétszórta Macedóniában, Epiroszban és Hellászban.³¹ Kekaumenos egyébként a dákokat azért tette meg a románok őseinek, mert az egyik római írónál a dákok álnokságáról olvasott, és miután a románokat is álnokoknak tartotta (olyannyira, hogy szerinte még akkor sem kell nekik hinni,

²⁹ Gyóni Mátyás, *A legrégebb vélemény a román nép eredetéről*, Bp., 1944, 76–78.

³⁰ Felezeu, Lumperdean, *Vlahii*, 24–26.

³¹ *The Itinerary of Benjamin de Tudela*, ford. Marcus Nathan Adler, London, 1907, 11.

ha esküt tesznek), a korabeli archaizáló divatnak megfelelően járt el, annak, hogy a kortárs népeket „őseik” nevével illessék.³² A románok és a dákok neve görögül még némileg össze is csengett (blakhoi – dakai).³³ Ilyen alapon egyik görög krónikás a magyarokat mysosoknak nevezte, és hazájukat a Balkánon helyezte el.³⁴

A románok hol mint hadra fogható, hűséges alattvalók, hol mint ellenséges elemek tűnnek fel. 1095-ben például egy bizonyos Poudilosz (Budilă), tekintélyes román figyelmeztette a császárt arra, hogy a kunok átkeltek a Dunán, és készüljön a támadásra, aztán ugyancsak románok vezették a kunokat a Balkán-hegység szorosain. 1099-ben az áthaladó kereszties hadakat csipkedték meg. 1105-ben az Athosz-hegyi szerzeteseket vitték kísértésbe a tej- és gyapjútermékeket áruló – férfinak öltözött – román hölgyek. 1165-ben Galiciában fogtak el románok egy bizánci szökevényt, hogy visszaszolgáltassák a császárnak. Egy év múlva a Magyarországra törő bizánci seregben harcolnak románok a magyar király – a görög krónikások szerint –, „a dákok főnöke” ellen.³⁵ A románokról pedig a krónikás úgy tudta, hogy őseik itáliai kolonusok voltak.³⁶ Mánuel császár (1143–1180) ugyanis nemcsak azt akarta visszafoglalni, ami valamikor birodalma részét alkotta. A Dunától északra fekvő területekre, még Moldvára is kiterjesztette befolyását. Erről tanúskodnak a bizánci pénzletek.³⁷ De emellett Magyarországot is hűbéresévé akarta tenni, hogy a német birodalom ellen felvonulási terepet biztosítson. (Anyja Szent László leánya, Piroska volt, akit mind a keleti, mind a nyugati kereszténység szentként tisztel.) Amit azonban Mánuel fegyverrel nem tudott elérni, egy idő múlva másképpen próbálta meg: a magyar trónra esélyes herceget vett maga mellé, örökösének szemelte ki, de amikor fia született, megmásította akaratát. Így aztán a bizánci–magyar perszonálunió elmaradt, a herceg III. Bélaként Magyarország királya lett, és egyben Bizánc szövetségese.³⁸ A háborúskodásban a Bizánci Birodalom megint kimerült. Magyarország viszont egyre erősebb lett, és ezt az előretörést a bizánci politika házassággal próbálta megállítani. Angelosz Izsák III. Béla lányát vette el, cserébe elfoglalt területeket kapott vissza, és a magyar király többet nem támogatta a függetlenségükért harcoló szerb zsupánt. Az esküvő költségeinek fedezéséhez különadókat vetettek ki – disznókat, ökröket, juhokat –, ami a Balkán-hegységben élő románokat érzékenyen érintette, ezért a császárhoz fordultak, felvételüket kérték a bizánci hadseregbe, és földet maguknak. A bizánci vezetés nem akart kiváltságolt, adómentes szabadokat, hiszen a románok a katonáskodással éppen ezt akarták elérni. A bürokráciának adó kellett.

³² Viorel Achim, *Structuri ecleziastice și politici confesionale în spațiul balcano-carpatic în secolul al XIII-lea*, Studii și materiale de istorie medie, XX. 2002, 115.

³³ George Murnu, *Istoria românilor din Pind. Vlahia Mare*, București, 1913, 86–120.

³⁴ Gyóni, *A legrégibb vélemény*, 62–66.

³⁵ Vékony Gábor, *Dákok, rómaiak, románok*, Bp., 1989, 70.

³⁶ Gyóni, *A legrégibb vélemény*, 70.

³⁷ Petre Diaconu, *Les Coumans au Bas-Danube aux XIe et aux XIIe siècles*, Buc., 1978, 36., 103.

³⁸ Aurelian Sacerdoțeanu, *Considerații asupra istoriei românilor în evul mediu*, Buc., 1936, 239–241.

A román kérést megtagadták, és az egyik helytartó a románok egyik szóvivőjét, a méltatlankodó Aszent felfofozta. Mire ő és testvére, Péter fellázította népét.³⁹ Így a balkáni románok már nem a bizánci hadseregbe léptek be, hanem a nagy történelembe – történelemalakító erőként.

Makkai László, aki Radu Rosettihez hasonlóan elvetette azt, hogy Erdélyben éppen a mostohább legeltetési viszonyok miatt jelentős román pásztornépeség alakulhatott volna ki, így foglalta össze a 9–12. századi folyamatokat: „Élhettek azonban a Déli-Kárpátok déli oldalán a Dunához transzhumáló román pásztorok a román nép létrejötte óta úgyszólván bármikor, főként pedig 800 után, mikor az Erdély déli részét megszálló bolgár hatalom a Kárpátok és a Duna közét, a mai Havasalföldet ellenőrzése alá vonta, ami biztonságosabbá tette a nyájaknak a hegyekből a Dunához és onnan visszafelé vonulását. Bulgáriának 1000 körül bizánci uralom alá kerülésével egy időben Havasalföld a besenyő, majd kun törzsek végvidéke, legeltetőterülete lett. A Duna-deltánál és a Duna-könyök fölött fenntartott bizánci végvárakból nem lehetett folyamatosan védelmezni a Déli-Kárpátokból az Al-Dunához transzhumáló román és a síkság erdősávjában lakó szláv nép életének biztonságát, ezeknek a nomád jövevényekkel kellett az együttélés formáit megkeresniük. A kölcsönös biztonság érdekében a besenyők, majd a kunok a román pásztornépekkel tartós kapcsolatokat építettek ki, forráshiány miatt részleteiben ismeretlen függési viszonyok között, melyek azonban az 1185-ben kun segítséggel létrejött bulgár–román cárság idején szövetséggé szilárdultak.”⁴⁰ A Dunától északra eső részeken a románok a kunoknak adóztak, bár nem tudni, miként.⁴¹ De mi történt a Dunától délre? Lássuk a részleteket.

Bulgária feltámadása: a bolgár–román(kun) cárság és harcai a Latin Császársággal. A Bizánc elleni szabadságharchoz legitimációra volt szükség, és ez csak Isten akarata lehetett. A két testvér, Péter és Aszen ahhoz a templomhoz gyűjtötték a népet, amelyet a mártír Szent Demeter tiszteletére emeltek, és a gonosztól megszállott embereket megtanították arra, hogy extatikus állapotukban mit kiabáljanak: „a bolgárok és románok Istene” akarja a rájuk nehezedeő iga levételét, Szent Demeter pedig elhagyta Thesszalonikit, idejött és harcukat támogatja. A bizánci seregek azonban kemény csapást mértek a felkelőkre. A két vezető viszont átkelt a Dunán, és a kunok segítségét kérte. És kun segítséggel már ők győztek.⁴² Bulgária – 150 éves szünet után – újjászületett, immár Tirnovo székhellyel. Aszen (1186–1196) és testvérei dinasztíát alapítottak, az Aszenidákét. Olyan románok voltak, akiknek ősei kunok is lehettek. Ők maguk helyi vezetők, valószínűleg cselnikiek voltak. A régi-új állam hatalma – ha az állandó kun szövetséget is figyelembe vesszük – a Balkán-hegységtől a Kárpátokig terjedt. (A román térképek a Kárpátoknál húzzák meg a határt,

³⁹ Diaconu, *Les Coumans*, 99.

⁴⁰ Moravcsik Gyula, *Bizánc és a Magyarország*, Bp., 2003, 77–83.

⁴¹ István Vásáry, *Cumans and Tatars. Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185–1365*, Cambridge, 2005, 15

⁴² Makkai, *Erdély a középkori magyar királyságban*, in: *Erdély története, I.*, főszerk. Köpeczi Béla, Bp., 1988, 302.

a bolgárok a Dunánál.)⁴³ A kunok szállásterülete – korabeli utazók kifejezésével: Cumania – a Duna bal partján fekvő síkságoktól messze a Donig és még tovább terjedt. A Pruton innen megtelepedő kunok, az úgynevezett fekete kunok többsége állítólag szőke volt, és a fekete jelző a helyzetüket jelezte, azt, hogy a központjuktól, a hatalmasabb törzsektől távolabb éltek. A kun törzsek nem alkottak centralizált szövetséget, „nincs királyuk – jelezte Petachia Rabbi, aki még a Dnyeper vidékén ismerte meg őket –, csak vezetőik és családjaik”.⁴⁴ A Duna menti kunok nyáron – otthon – állattartással foglalkoztak, ősszel pedig lelkesen felkerekedtek rabolni a bulgáriai románok és bolgárok szövetségében. Ők jelentették a fő katonai erőt a harcra fogható román pásztorokkal és bolgárokkal. Ez utóbbiak elsősorban földművesek voltak, és fokozatosan asszimilálták a körükbe telepedő románokat, a lakosság többségét alkották, és akarva, nem akarva, bolgárok hordozták a történeti folytonosságot. Igaz, az új államot kezdetben – mintegy fél évszázadon keresztül – Blakiának, Vlachiának nevezték, a románok kiemelkedő szerepe miatt.⁴⁵ Csakhogy új államot alapítani nehéz, a korabeli felfogás szerint mindig kellett ős, előzmény, amelynek az örökébe lehet lépni. Ez pedig Bulgária volt, ennek a nevét ismerték Európában, és fokozatosan ez a név kelt életre az európai diplomáciában. Az új államnak ugyanis egyre nagyobb világpolitikai szerep jutott. Aszent és Pétert (1196–1197) ugyan megölték, de a harmadik testvér, Szép János (Ioniță, Kaloján, 1197–1207) ragadta magához a főhatalmat, kun nőt vett feleségül, ezzel biztosította a kun szövetséget,⁴⁶ és felkarolta a Bizáncre tekintő császári hagyományt. Korábban túszként élt Bizáncriban, most pedig vissza akarta állítani Bizánccot, a saját vezetése alatt.⁴⁷ Először császárnak (imperator Bulgarorum et Blachorum vagy dominus et imperator Bulgariae et Vlachie) nevezte magát,⁴⁸ de aztán alább kellett adnia. A pápai trónon az a III. Ince ült, aki minden európai uralkodóval el tudta ismertetni, hogy ő Krisztus helytartója. Szép János hatalmának megszilárdítása érdekében a pápától koronát kért, és ezzel egyben felkínálta azt, hogy elfogadja a pápa elsőbbségét, áttér a katolikus hitre. Szép János császári koronát akart, és azt, hogy a bolgár egyház élére a pápa pátriárkát nevezzen ki. Mind a kettő elmaradt, ő csak királyi címet kapott (*rex Bulgarorum et Blachorum, rex Bulgariae et Blachie*) és a timovói egyházi vezető csak érseki címet. Tirnovóból így nem lehetett „harmadik Róma”. Szép János két vasat tartott a tűzben, az ochridi érsekséget meghagyta görögkeleti ortodoxnak, élére viszont a görögök helyett bolgárokat és románokat állított.

A pápa és a bolgár–román király szövetsége politikai érdekszövetségnek bizonyult. Róma igyekezett a balkáni magyar hatalmi törekvéseket is elhárítani. A pápa a római kapcsolat megszilárdítása érdekében többször is lelkesen emlékeztette Szép Jánost római őseire. De jellemző, hogy Szép János bolgár levélben válaszolt a latinra, amelyben diplomatikusan azt írta, hogy Isten „em-

⁴³ Diaconu, *Les Coumans*, 22.

⁴⁴ Vásáry, *Cumans*, 17.

⁴⁵ R. J. Crampton, *A Concise History of Bulgaria*, Cambridge, 2004

⁴⁶ *Travels of Rabbi Petachia, of Ratisbon*, szerk. A. Benisch, London, 1856, 7.

⁴⁷ Vásáry, *Cumans*, 19.

⁴⁸ Uo., 57.

lékeztetett vérünkre és hazánkra, amelyből származunk”.⁴⁹ A római eredet a román történelemben első ízben fordult elő mint hatalmi igények legitimációja. Csakhogy a római eredet tézise a Balkánon nem bizonyult elég erősnek. Ince pápa Imre magyar királlyal úgy akarta elfogadtatni az Aszenidák uralmát, hogy „a régebbi királyok nemzetségéből” valónak nyilvánította őket: „Péter és János, akik a régebbi királyok nemzetségéből származnak, atyáik földjét nem annyira elfoglalni kezdték, mint visszafoglalni.”⁵⁰ Ez is jelzi, hogy az új állam létét a korábbi bolgár állam múltja legitimálta.

Közben világtörténelmi fordulatra került sor, ami eleve meghatározta a pápai magatartást. 1204-ben a IV. kereszties hadjárat harcosai Velence biztatására elfoglalták Konstantinápolyt. Az akciót tudós eredetelmélettel legitimálták, és pedig azzal, hogy a franciák trójai ősoktól származnak, most pedig megtorolják a görögökön Trója elfoglalását.⁵¹ Valójában, a nyugati barbárokat lenyűgözte Bizánc gazdagsága, nem tudtak ellenállni a rablás varázsának. A fosztogatásban a helyi szegények is melléjük szegődtek. A keresztiesek megalakították az úgynevezett Latin Császárságot, amelyet *Imperium Romaniae*-nak, vagy egyszerűen – például a pápa és a magyar királyok levelezésében – *Romanianak* is neveztek. Baldouin trónra is lépett, a görög thémákat (területi egységeket) feudális hűbérbirtokként szétosztotta hívei között, és aztán, amit lehetett, privatizáltak. A pápa először kiátkozta a keresztieseket, majd visszavonta az átkot, és Róma fennhatóságának kiterjesztésére akarta felhasználni a váratlan fejleményt. Velence és Genova pedig immár akadálytalanul kijuthatott a Fekete-tengerre. Általában végzetesnek tartották a keresztiesek diverzióját, mert ezzel a keleti és nyugati keresztény világ még jobban meghasonlott. De van, aki úgy véli, hogy a latin birodalom felállítása és a pápai aktivitás kedvezett a balkáni népeknek, bevonta őket a nyugati világba, elősegítette kisebb-nagyobb államszerű alakulatok kialakulását.⁵²

A görögök Szép János segítségét kérték, és meg is kapták. A régi ellenfelek szövetkeztek a „latinok” ellen, és kun harcosaikkal olyan győzelmeket arattak, hogy Baldouint, a latin császárt is elfogták, aztán ki is végezték. Hála Szép János fellépésének, megalakulhatott a görög Bizánc utódállama: a Nikaiai Császárság, kicsi volt, de átvette és képviselte a bizánci hagyományt. Igaz, a tráciai görögök Szép János hadainak a pusztításai miatt inkább a Latin császárság védelmét kérték. A román-bolgár uralkodó immár magát „Római-ölő”-nek (azaz „görögölő”-nek) nevezte, mint aki bosszút akar állni „Bolgárölő” Vazul tetteiért. Szép János pragmatikus volt, ha kellett, a bogumilokkal is szövetkezett.⁵³ (Azokkal az eretnekekkel, akik szerint a fizikai világ, beleértve az emberi test, egy rossz isten, az ördög műve, a lélek a jó isten műve, ezért a fizikai világgal, és benne a fennálló társadalmi és politikai intézményekkel való szembe fordulás a jó istennek tetsző cselekedet. Sőt, az emberölést és

⁴⁹ Vásáry, *Cumans*, 54.

⁵⁰ Stelian Brezeanu: *Romanitatea orientală în evul mediu*, Buc., 1999, 197.; Paul Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans*, Cambridge, 2004, 309–312.

⁵¹ Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor*, Buc., 1993, 33.

⁵² Vásáry, *Cumans*, 34.

⁵³ Colette Baune, *Naissance de la nation France*, Paris, 1985, 48.

a lopást sem tartották főbenjáró bűnnek, mert a fennálló rend ellen irányult. A mozgalom nevét alapítójától, Bogomiltól [magyarul: Istenszerető] kapta. Ez az eretnokség a Balkánról áterjedt Dél-Franciaországba is. Mindkét nagy egyház, a római katolikus és a görögkeleti ortodox egyaránt üldözte.) A román-bolgár uralkodót aztán háborúskodásainak forgatagában egyik kun kapitánya ölte meg. A kunok pedig aztán váltogatták szövetségeseiket, hol a Nikaiai, hol a Latin Császársággal tartottak. Szép János utódja, Boril (1207–1218) pedig már két tűz közé került. A Latin Császárság délről, északról pedig a magyar király balkáni terjeszkedése veszélyeztette. A magyar király azt is akadályozta, hogy Rómával jó kapcsolatokat építsen ki, de végül szövetséget kötöttek. Aszen Iván (1218–1241) pedig el is szakadt Rómától, 1235-ben a nikaiai pátriárka elismerte a bolgár patriarkátust. Biztosította az egyház függetlenségét, mert az is kedvezett neki, hogy a konstantinápolyi és a kijevei egyházfő befolyása meggyengült, és így a bolgár pátriárkáé megerősödött.⁵⁴ A pápai álom, a bolgárok katolizálása is megghiúsult. A bolgár–román állam vezetői maguk is a korábbi szláv hagyományt karolták fel, a nép ragaszkodott vallásához, annak szokásaihoz. Aszen Iván visszaállította az Aszenidák tekintélyét, az Égei- és Adriai-tengerig terjesztette országa határát,⁵⁵ de már magát a bolgárok és a görögök cárjának nevezte.⁵⁶ Az viszont túlzás, hogy a magyarországi ortodoxokat is patronálni próbálta, és Szörénységre – a mai Olténiára: a Kárpátok, a Duna és az Olt által határolt területre – is kiterjesztette volna a befolyását.⁵⁷ (A spekuláció alapja Szörény szláv eredetű román neve: Severin, ami északot jelent, és azok, akik ezzel a névvel éltek, a Duna jobb partjáról nézték a világot, és így nevezték volna meg határőrtartományukat.)⁵⁸ Aszen Iván utódjai viszont megint gyengének bizonyultak. A Latin Császárságot ugyan túléltek. Ezt 1261-ben a Nikaiai Császárság felszámolta. A latin kaland után a két keresztény világ még erősebben gyűlölte egymást, mint korábban. Szép János a latin keresztiesek ellenében a korábbi bolgár uralkodókra úgy hivatkozott mint őseire.⁵⁹ Az Aszenidák elbolgárosodtak, és azok a románok is, akik a bolgár bojárságba emelkedtek. Az is elképzelhető, hogy már Szép János sem tudott románul.⁶⁰ A 13. század közepétől a románokra utaló Vlachia kifejezést teljesen felváltja a Bulgária.⁶¹ 1280-ban Aszen dinasztíája is megszűnt, a család több tagja – görögként – a bizánci állam vezetésében – szinte annak bukásáig – még jelentős tisztségeket foglalt el.⁶² A románok sem játszottak már ahhoz fogható szerepet a balkáni történelemben, mint az Aszenida-dinasztia megalapítása.

⁵⁴ Ioan Marian Țiplic, *Contribuții la istoria spațiului românesc în perioada migrațiilor și evul mediu timpuriu (secolele IV–XIII)*, Iași, 2005, 165–165.

⁵⁵ Dimiter Angelov, *The Bogomil Movement*, Sofia, 1987.

⁵⁶ Frederick B. Chary, *The History of Bulgaria*, Santa Barbara, 2011, 19.

⁵⁷ Crampton, *A Concise History of Bulgaria*, 25–26.

⁵⁸ Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine și nemaul românesc în evul mediu*, Buc., 1998, 314.

⁵⁹ Achim, *Structuri*, 119–130.

⁶⁰ Gheorghe I. Brătianu, *Studii și articole de istorie*, Iași, 2010, 287.

⁶¹ Rezachevici, *Istoria*, 309.

⁶² A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană, II.*, Buc., 1925, 250.

Azt nem is tudjuk, hogy a románok miként nevezték azt, amit a latin és bolgár iratokban Vlachiaként említettek. És bár a pápa Szép Jánosnak népe római eredetéről írt, a kor nyugati írástudói a románokat Ázsiából származtatták, a Nagy-Bulgária vagy Nagy-Magyarország mellett elképzelt Magna Valachiából. A vélekedés alapja a románok életformája, valamint a nomadizáló kunokkal való szimbiózisa, és mindenekelőtt a latinokkal szembeni ellenséges magatartásuk.⁶³ Ezért az ázsiai eredet elképzelésével vettek revánsot. A bizánciak pedig az etnikailag kevert román–bolgár–besenyő–kun népcsoportokat mixobarbárnak nevezték.⁶⁴

⁶³ Vásáry, *Cumans*, 31.

⁶⁴ *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I. szerk. Alexander P. Kazhdan, Oxford, 1991, 202.

E számunk szerzői

- Alföldy Jenő** (1939) – kritikus, irodalomtörténész, Kecskemét
- Balázs Géza** (1959) – nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, Budapest
- Balczo Bence** (1995) – egyetemi hallgató, Budapest
- Baley Endre** (1962) – költő, író, Budapest
- Báthori Csaba** (1956) – író, kritikus, műfordító, esszéista, Budapest
- Béni Gabriella** (1968) – oktatási tanácsadó, Budapest
- Brok Bernadett** (1992) – egyetemi hallgató, Csíkszereda (Románia)
- Csáji László Koppány** (1971) – író, kulturális antropológus, Budapest
- Cserna Csaba** (1947) – mérnök, előadóművész, Frankfurt (Németország)
- Egry Artúr** (1953) – költő, Budapest
- Fittler Áron** (1987) – irodalomkutató, PhD-hallgató, Ószaka (Japán)
- Follinus Anna** (1984) – költő, szerkesztő, Budapest
- Földesi András** (1981) – nemzetközi ügyfélszolgálatos, Budapest
- Füleki Gábor** (1980) – költő, középiskolai tanár, Dabas
- Gaál Zoltán** (1934) – zeneszerző, költő, műfordító, Ásarp (Svédország)
- Gergely Ágnes** (1933) – költő, író, műfordító, esszéista, Budapest
- Görög Dániel** (1989) – kritikus, Budapest
- Györe Balázs** (1951) – író, Budapest
- Győri László** (1942) – költő, Budapest
- Halmai Tamás** (1975) – költő, irodalmár, Pécs
- Hegedűs Imre János** (1941) – író, irodalomtörténész, Budapest
- Hétfvári Andrea** (1975) – költő, író, meseíró, könyvtárosnár, Budapest
- G. Horváth Boglárka** (1984) – festőművész, Budapest
- Jelenits István** (1932) – piarista szerzetes, teológus, tanár, Budapest
- Kasza Péter** (1991) – egyetemista, Sáros-patak
- Korpa Tamás** (1987) – költő, szerkesztő, Szendrő
- Kovács Katáng Ferenc** (1949) – író, műfordító, képzőművész, Oslo (Norvégia)
- Ladik Katalin** (1942) – költő, színművész, performer, Budapest/Hvar (Horvátország)
- Luari Róbert** (1959) – mérnök, Budapest
- Márton László** (1959) – író, drámaíró, műfordító, Budapest
- Miskolczy Ambrus** (1947) – egyetemi tanár, történész, Nagykovácsi
- Mohai Aletta** (1997) – egyetemi hallgató, Érsekcsanád
- Müller Márta** (1953) – nyugdíjas, Bécs (Ausztria)
- Nagy Rita** (1996) – egyetemi hallgató, Budapest
- Németh András** (1956) – költő, Budapest
- Oláh Dóra** (1993) – egyetemi hallgató, Debrecen
- Orbán Krisztina** (1993) – egyetemi hallgató, Vámoszabadi
- M. Pálffy Erika** (1977) – közgazdász, szakíró, műfordító Budapest
- Pataki Edit** (1947) – tanár, anyanyelvőr, Magyarombegyház
- Rácz Péter** (1948) – költő, műfordító, Budapest
- Saad Katalin** (1944) – újságíró, író, Surány
- Sai Antal** (1946) – Budapest
- Sárkány Dóra** (1996) – egyetemi hallgató, Budapest
- Suhai Pál** (1945) – költő, tanár, Budapest
- Szabó Eszter** (1991) – egyetemi hallgató, Budapest
- Szalay Károly** (1929) – író, irodalomtörténész, Budapest
- Szebényi Ildikó** (1951) – költő, tanító, Budapest
- Szkárosi Endre** (1952) – költő, intermedialis művész, műfordító, irodalomtörténész, Budapest
- Szondi György** (1946) – bolgarista, műfordító, főszerkesztő, Budapest
- Tábor Ádám** (1947) – költő, esszéíró, Budapest
- Tiszai P Imre** (1948) – közalkalmazott, Szolnok
- Ürmös Attila** (1969) – szerkesztő, író, újságíró, Budapest
- Vass Tibor** (1968) – költő, képzőművész, főszerkesztő, Miskolc
- Végh Attila** (1962) – költő, esszéista, újságíró, Nagymaros
- Vörös István** (1964) – költő, író, irodalomtörténész, Budapest
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest

Honnanfelé

„Némuló dalom / a lombokra száll, / megvárja az ágon / a magas halál. // Hallja bár szavam, / süket a magas, / s noha hangtalan, / sárga sugaras. // Fenn tömény magány. / De lenn lágy-sután / valami szólal. // S már hull is szivem: / újra ismerkedem / a lennvalóval.” (Báthori Csaba)

„Tágassá iskolázott látóhatár és mikroelemzésektől sem fázó műgond. – Nem dúskálunk nagy olvasókban. Becsüljük meg Báthori esszéajánlatait. Munkássága komótos erők oltalma alá helyez, mindannyiunkat. Ha őt olvassuk, nem félünk magunktól.” (Halmai Tamás Báthori Csabáról)

„mintha a koszos léből / néha fölmerülne valami, / ami tőlünk függetlenül él és tündököl itt, / elhasznált szavak partjain” (Végh Attila)

„Ott kuporgott a két kis öreg, két kis ünneprontó, a csipkekesztyűs, nyakkendő-s vendégsereg szélén, igazi tanyaszagot, izzadságot hoztak a parfümök, spray-k illatába. Megint éjfélkor indultak, hogy ideérjenek, két kezük tehetetlenül pihent ölükben, biztosan többször kiszámolták, mennyi munkával maradnak ma el.” (Pataki Edit)

„A Gangesz partján folyamatosan égetik a halottakat. A Gangesz halott folyó. Fa már alig van. A Fülöp-szigeteken az óriási társadalmi ellentétek döbbsentenek meg. A 40 emeletes luxus-felhőkarcoló tövében nyitott városi szennyvízcsatorna.” (Balázs Géza)

„Azt nem is tudjuk, hogy a románok miként nevezték azt, amit a latin és bolgár iratokban Vlachiaként említettek. És bár a pápa Szép Jánosnak népe római eredetéről írt, a kor nyugati írástudói a románokat Ázsiából származtatták, a Nagy-Bulgária vagy Nagy-Magyarország mellett elképzelt Magna Valachiából.” (Miskolczy Ambrus)

Ára: 800 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.naputonline.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

